

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta

Ústav dějin křesťanského umění

Dějiny evropské kultury

Adriana Hladká

Když město hoří: Velký požár Londýna v roce 1666

diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Milan Buben, Ph.D.

2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

24. dubna 2019 .....

Bibliografická citace

Když město hoří: Velký požár Londýna v roce 1666 : diplomová práce / Adriana Hladká; vedoucí práce: PhDr. Milan Buben, PhD. -- Praha, 2019. -- 106 s.

Anotace

Diplomová práce se zaměřuje na průběh a okolnosti, které daly vzniknout Velkému požáru Londýna v roce 1666. Na základě historických pramenů se autorka pokusí vysvětlit, jak se představitelé města k této tragické události postavili a jak na Velký požár nahlížela veřejnost. Autorka také představí několik plánů, podle kterých mělo být město Londýn přestavěno, a nakonec nás seznámí i s plánem, díky kterému je Londýn takový, jak ho známe dnes. Práce je rozdělena do tří částí, v první nám autorka představuje historický kontext 17. století v Anglii. Druhá část je věnovaná samotnému požáru – příčinám vzniku, průběhu a důsledkům. V poslední části jsou představeny návrhy na přestavbu města od pěti významných osobností té doby a průběh rekonstrukce. Opomenuty nezůstanou ani památníky, jež Velký požár Londýna připomínají.

Klíčová slova

Velký požár Londýna, požár, Londýn, 1666, Velká Británie, město, City, plány, přestavba

Abstract

This diploma thesis is focused on the Great Fire of London in the year 1666 and on the course of events that started it. Based on historical sources, the author will try to explain how did the city leaders confront this tragedy and how was the Great Fire seen by the public. The author will also present some possible plans for the reconstruction of the city of London as well as the final plan which gave the city its current shape. This thesis is divided into three sections, first of which introduces the historical context of 17th century in England. The second part is focused on the fire itself – its cause, its development and its aftermath. The last section will introduce reconstruction plans made by five important people of the time as well as the progress of the reconstruction. Last but not least, the memorials of the Great Fire will also be mentioned in this thesis.

Keywords

Great Fire of London, fire, London, 1666, Great Britain, city, City, plans, rebuilding

Počet znaků (včetně mezer): 199 746

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala rodičům, kteří mě v roce 2012 poprvé pustili do Londýna a od té doby snášejí mou lásku k tomuto městu, které mě přijalo s otevřenou náručí, a které snad brzy budu moci nazývat domovem.

Děkuji také svému spolubydlícímu Pavlovi, za pomoc při překladu těch nejzapeklitějších slov.

V neposlední řadě bych chtěla poděkovat vedoucímu své diplomové práce PhDr. Milanu Bubnovi, PhD. za ochotu, vstřícnost a trpělivost.

A konečně děkuji i tvůrcům seriálu Doctor Who za to, že jsem se s pomocí Tardis na chvíli mohla z Londýna v roce 1666 přenést kamkoliv jinam.

Obsah

Úvod.....	6
Zhodnocení literatury	8
1. Anglie v 17. století.....	11
1.1. Londýn v roce 1666.....	18
2. Velký požár Londýna	23
2.1. Nešťastná náhoda	24
2.2. Ztraceny ve Velkém ohni: Budovy, které zmizely při požáru v roce 1666.....	32
2.2.1. Hrad Baynard	33
2.2.2. Palác Bridewell.....	33
2.2.3. Velké vodovodní potrubí.....	33
2.2.4. Gotická podoba Katedrály sv. Pavla.....	33
2.2.5. Steelyard.....	34
2.2.6. Royal Exchange.....	34
3. Plány na přestavbu města.....	36
4. Přípravy na obnovu města	40
5. Christopher Wren a jeho úloha při přestavbě města	49
6. Nový Londýn	56
7. Vzpomínky na Velký požár	67
7.1. Monument	67
7.2. Zlatý chlapec od Pye Corner	69
Závěr.....	71
Seznam použitých zkratk.....	72
Seznam literatury.....	73
Internetové zdroje.....	74
Obrazová příloha	75
Seznam vyobrazení.....	101
Seznam kostelů stojících v Londýně v době Velkého požáru.....	103
Seznam společností, které Velký požár Londýna zničil.....	106

Úvod

Velký požár z roku 1666 je ikonickým okamžikem jak v historii Londýna, tak ve světě populární historie Anglie. Zničení části města plameny a jeho následné vzkříšení se stalo symbolem, který si Londýn připomíná i v dnešní době.

Dějiny Londýna, potažmo celé Velké Británie mě zajímají již od základní školy. Během studia na střední a vysoké škole jsem své znalosti prohlubovala, má bakalářská práce pojednává o První světové výstavě, která se konala v roce 1851 v Londýně.

Město navštěvuji pravidelně několikrát do roka a když jsem při poslední návštěvě vystoupala po schodišti tzv. Monumentu, Památníku Velkého požáru Londýna, rozhodla jsem se napsat diplomovou práci právě o požáru, události, která navždy změnila podobu města.

Současný stav zpracování tématu v odborné literatuře je pochopitelně rozsáhlejší v anglickém než v českém jazyce, což vystihuje i počet dostupných titulů. Proto má práce vychází z originálů anglických historiků, z nichž jsem pro práci překládala. Knihy vydané v českém jazyce jsem použila v menším měřítku. V zahraniční odborné literatuře je možné nalézt mnoho publikací, zabývající se Velkým požárem Londýna.

Cílem mé práce je poskytnout náhled do anglických dějin v 17. století, konkrétně do roku 1666 kdy v Londýně vypukl Velký požár, jež zničil velkou část City uvnitř starých římských městských hradeb. Požár zasáhl město v době doznívání jiné katastrofy, velkého londýnského moru, který město zasáhl o rok dříve. V důsledku požáru došlo k přestavbě Londýna, při které byla Christopherem Wrenem vybudována nová katedrála svatého Pavla. Ráda bych vystihla roli a význam klíčových osobností přestavby. Pokusím se o srovnání jednotlivých návrhů, které pro přestavbu města navrhli kapitán Valentin Knight, Richard Newcourt, Robert Hooke, spisovatel John Evelyn a samozřejmě nezapomenu ani na plán sira Christophera Wrena. Nakonec si představíme plán, bez něhož by Londýn nebyl takový, jak ho známe dnes.

Práce je strukturována do několika tematických kapitol. Začíná obecným představením osobností a historických událostí, jež se v Anglii v 17. století udály a pokračují samotným požárem, zabývám se jeho příčinou, rozsahem škod a tím, jaké důsledky požár na město měl. V další části představuji některé z nejvýznamnějších budov, které byly během požáru zničeny. Dále popisují hlavní etapy přestavby a co k nim vedlo. Na závěr se seznámíme se dvěma místy, která nám dodnes Velký londýnský požár připomínají. První z nich je památník označovaný jednoduše jako Monument, který navrhli Christopher Wren a Robert Hooke. Postavil se poblíž místa, kde požár začal – u severního konce London Bridge. Nároží Giltspur Street a Cock Lane, označované jako Pye Corner, kde požár skončil, je osazeno malou pozlacenou soškou nazývanou Golden Boy.

Celá práce je doplněna bohatým obrazovým materiálem, získaným především z londýnských galerií a muzeí.

Zhodnocení literatury

Při tvorbě této diplomové práce bylo použito různých pramenů historické odborné literatury. Kromě těchto publikací jsem využila i různých zdrojů dostupných na internetu. K dispozici jsem měla dostatečné množství historické literatury, zabývající se samotným požárem. Převážnou většinu těchto titulů jsem měla možnosti si zapůjčit a prostudovat v British Library. Jmenovitě se jedná o knihy *The Great Fire of London: In That Apocalyptic Year*¹ a *The Dreadful Judgement: The True Story of the Great Fire of London*² dosud žijícího historika Neila Hansona; *The Great Fire of London*³ od Petera Ackroyda a *The Plague and Fire*,⁴ knihu autora thrillerů, z nichž některé byly úspěšně zfilmovány, Jamese Leasora. Velmi nápomocná mi byla útlá knížečka *The Great Fire of London: The History of The 1666 Fire That Destroyed England's Greatest City*.⁵ Problematikou Velkého požáru se zabývá i rozsáhlá publikace *The Rebuilding of London after The Great Fire*.⁶ Jedná se o jednu z knih s nejpodrobnějšími informacemi o požáru. Navíc je doplněna obrazovým materiálem, ve kterém můžeme najít plány na přestavbu města nebo psané poznámky komisařů (Wrena, Hooka,...). Podobně laděná je i kniha *1666: Plague, War and Hellfire*.⁷ V mnoha těchto knihách se nachází kresby českého kreslíře Václava Hollara. Hollar před požárem vytvořil řadu pohledů na město, které přestalo existovat a takový materiál získal na ceně a dobře se prodával (díky tomu je dnes známa podoba středověkého centra města). Zároveň se z těchto podkladů vycházelo při obnově, což připomnělo Hollara králi, který mu za služby udělil 21. listopadu 1666 titul „scenographus regius.“

Pokud jde o publikace zabývající se obecnými dějinami Británie, využila jsem knihy – *Dějiny Británie*,⁸ *Dějiny Anglie*,⁹ *Dějiny anglického národa*¹⁰ a *Angličané*.¹¹ První kniha je dílo kolektivní, na němž se autorsky podíleli přední britští odborníci, v čele s Kennethem O. Morganem, specializující se na jednotlivá období ostrovních dějin, a líčení dějin se tudíž vyznačuje nejen šíří a množstvím uváděných faktů, nýbrž i podstatnou hloubkou analytického pohledu. Druhá kniha je sice zpracovaná přehledně a čtivě, bohužel její informační hodnota není z mého pohledu tak vysoká. Čtenář zde narazí na řadu už dávno překonaných nebo upravených hypotéz. V době, kdy

---

¹ HANSON, Neil. *The Great Fire of London. In That Apocalyptic Year*. Hoboken, New Jersey 2002.

² HANSON, Neil. *The Dreadful Judgement. The True Story of the Great Fire of London*. New York 2001.

³ ACKROYD, Peter. *The Great Fire of London*. St. Ives 1982.

⁴ LEASOR, James. *The Plague and the Fire*. London 1961.

⁵ RIVER, Charles (ed.). *The Great Fire of London. The History of The 1666 Fire That Destroyed England's Greatest City*. USA 2014.

⁶ REDDAWAY, Thomas. *The Rebuilding of London after The Great Fire*. London, Toronto 1940.

⁷ RIDEAL, Rebecca. *1666. Plague, War and Hellfire*. London 2016.

⁸ MORGAN, Kenneth O. *Dějiny Británie*. Praha 2008.

⁹ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha 1993.

¹⁰ JOHNSON, Paul. *Dějiny anglického národa*. Voznice 2012.

¹¹ ELTON, Geoffrey R. *Angličané*. Praha 2000.

kniha vznikla, pravděpodobně ještě překonány nebyly, přesto autor předkládá teorie jako loženou věc, nezabývá se jinými možnostmi, jde si svou cestou. Objektivita je tedy nízká, zejména v prehistorické a raně historické části. Jako základní a komplexní přehled o dějinách jednoho z největších evropských národů je ale více než dostačující. Další knihu napsal Paul Johnson a nelze je nazvat jinak než pohledem osobním. Pokud na toto ale přistoupíte, dostane se Vám značné porce originálních myšlenek, pohledů na jednotlivé epochy, portrétů osobností, ale i pokus o filosofii národa či britkých odsudků všeho zmíněného. Poslední zmiňovaná kniha je monografie věnovaná dějinám anglického národa od 5. století n.l. až do současnosti. Důvěrná znalost anglických dějin mu umožňuje věnovat hlavní pozornost jejich významným a výrazným představitelům a z tohoto úhlu pohledu proměňám anglického impéria v průběhu věků.

Kniha, jež pojednává pouze a jenom o Londýně se jmenuje *Londýn: Biografie*.¹² A jak už napovídá název, jedná se skutečně o „životopis města“ jako by se jednalo o nějakou osobu či osobnost.

Využila jsem též deníky dvou vlivných osobností 17. století – Johna Evelyn¹³ a Samuela Pepyse¹⁴ – ve kterých se lze dočíst jejich osobní názory na požár i reakce obyvatel. Lze sehnat i knihy, obsahující pouze vybrané pasáže z výše zmíněných deníků, např. *The Illustrated Pepys: Extracts from The Diary*¹⁵ nebo *A Pepys Anthology. Passages from the Diary*.¹⁶ Deníky poskytují vhled do jejich soukromých životů a postojů, ale i očitá svědectví o důležitých veřejných událostech té doby. Tím patří k nejvýznamnějším primárním pramenům k dějinám Anglie druhé poloviny 17. století.

V diplomové práci se též zabývám autory jednotlivých plánů na přestavbu města. Zde mi pomohly knihy *His Invention So Fertile: A Life of Christopher Wren*,¹⁷ *Founders of British Science: John Wilkins, Robert Boyle, John Ray, Christopher Wren, Robert Hooke, Isaac Newton*,¹⁸ *Wren's "tracts" on Architecture and Other Writings*¹⁹ a *The Works of Christopher Wren*.²⁰

Použila jsem také jednoho netypického cestovního průvodce *London: A Travel Guide Through*

---

¹² ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie. Praha 2002.

¹³ EVELYN, John. The Diary of John Evelyn. Vol. 1. William BRAY (ed.). London 1907.; EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 2. William BRAY (ed.). London 1907.

¹⁴ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 1. John WARRINGTON (ed.). London 1906; PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.). London 1906; PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 3. John WARRINGTON (ed.). London 1906.

¹⁵ PEPYS, Samuel. The Illustrated Pepys. Extracts from The Diary. Robert LATMAN (ed.). London 1983.

¹⁶ PEPYS, Samuel. A Pepys Anthology. Passages from the Diary. New York 2000.

¹⁷ TINNISWOOD, Adrian. His Invention So Fertile. A Life of Christopher Wren. London 2001.

¹⁸ CROWTHER, James G. Founders of British Science. John Wilkins, Robert Boyle, John Ray, Christopher Wren, Robert Hooke, Isaac Newton. London 1960.

¹⁹ SOO, Lydia M. Wren's "tracts" on Architecture and Other Writings. Cambridge 1998.

²⁰ BEARD, Geoffrey. The Work of Christopher Wren. London 1982.

Time,²¹ kterého jsem objevila v jednom malém londýnském knihkupectví v Greenwich. Jeho autorem je Dr. Matthew Green, který v knize prozkoumává historické památky od dob Shakespeara až do 60. let 20. století.

Jak jsem zmínila na začátku, nevyhnula jsem se ani internetovým zdrojům. Za zmínku stojí online verze britského deníku *The Guardian*,²² kde jsem objevila hned několik textů, ve kterých se o Velkém požáru píše; článek o reorganizaci Londýna na stránkách *Nathaniel Lichfield & Partners Ltd.*,²³ společnosti, zabývající se městským plánováním; *Refresher*²⁴ – stránka pro mladší čtenáře v Česku a na Slovensku, kteří se zajímají o hudbu, módu, filmy, techniku a přináší to nejzajímavější ze světa a domova. Rozsáhlé informace o historii Londýna najdeme na *Hidden London*²⁵ a *Historic UK*.²⁶ Monumentu, jedné z nejzajímavějších a podle mě nejopomíjenějších památek se věnují stránky *The Monument*²⁷ a *The Monument: Great Fire of London 1666*.²⁸ Osobně mě mile překvapily internetové stránky dvou londýnských muzeí – *London Fire Brigade Pop-up Museum*²⁹ a *Museum of London*.³⁰ „Hasičské muzeum“ se zabývá historií hašení požárů od roku 1666 a jsou v něm umístěny stará požární zařízení a další vybavení. Muzeum Londýna je zaměřené na historii Londýna od paleolitu do současnosti, poblíž něj je možné vidět zbytky původních londýnských hradeb. Obě muzea jsem při své poslední návštěvě města navštívila, abych exponáty zaměřené na požár viděla na vlastní oči.

---

²¹ GREEN, Matthew. London: A Travel Guide Through Time. London 2006.

²² <https://www.theguardian.com/international>, vyhledáno 9. 12. 2018.

²³ <https://lichfields.uk/blog/2016/november/4/the-great-fire-of-london-a-history-of-master-planning-and-development-management/>, vyhledáno 9. 12. 2018.

²⁴ <https://refresher.cz/34939-Anglicka-obcanska-valka-Zatmeni-nad-britskou-monarchii-ktere-zpecetilo-osud-bezohledneho-vladce?gdpr-accept=1>, vyhledáno 6. 2. 2019.

²⁵ <http://hidden-london.com/>, vyhledáno 6. 2. 2019.

²⁶ <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/>, vyhledáno 6. 2. 2019.

²⁷ <https://www.themonument.org.uk/>, vyhledáno 6. 2. 2019.

²⁸ <https://www.themonument.info/>, vyhledáno 6. 2. 2019.

²⁹ <https://www.london-fire.gov.uk/museum/history-and-stories/the-great-fire-of-london/>, vyhledáno 10. 12. 2018.

³⁰ <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/great-fire-london-1666>, vyhledáno 10. 12. 2018.

1. Anglie v 17. století

Stuartové byli nejméně úspěšnou královskou dynastií Anglie. Karel I. byl veřejně souzen pro velezradu a veřejně sťat; Jakub II. ze strachu, že ho stihne podobný osud, ze země uprchl a trůnu i království se vzdal. Jakub I. a Karel II. zemřeli sice pokojně na loži, ale Jakub I. se dožil toho, jak veškeré jeho naděje blednou a vše, oč usiloval, je zmařeno, kdežto Karel II., ač jeho úspěch věncil, byl mužem podivně prostým ctižádosti, jemuž se touha po klidném životě vyplnila až ve chvíli, kdy už bylo pozdě na to, aby se z něj těšil. Nad stuartovskou érou se tyčí dvě desetiletí občanské války, revoluce a republikánského experimentu, který měl sice zásadně změnit směr anglických dějin, ale učinil tak, pokud vůbec, jen velmi nepostizitelně.³¹

Když královna Alžběta I. 24. března 1603 zemřela, celé země se zmocnil veliký neklid. Londýnskými ulicemi procházeli ozbrojené hlídky. Protestantští námořníci opustili přístavy, aby zadrželi – v případě potřeby – možný příliv papeženců z Flander. Když se lid dozvěděl, že do Londýna přijede ze svého skotského království kalvinista Jakub VI. Skotský, aby se stal Jakubem I. Anglickým [1] a spojil obě království,³² zavládl v zemi opět klid.³³

Pro jeho následnictví připravili angličtí politici pečlivě půdu udržováním regulérních vztahů se svým severním sousedem, a nový král nastoupil na trůn s jistým ponurým triumfem. Hladké převzetí moci znovu demonstrovalo prvořadý význam principu legitimacy; Jakub byl svým původem skutečným pokrevním dědicem, pocházejícím z linie starší sestry Jindřicha VIII., přičemž však představoval příliv cizí krve, a navíc byl z následnictví vyloučen zákonným ustanovením, které Jindřich vydal roku 1543 a které bylo zplnomocněno parlamentem. Nikdo jiný však v danou chvíli neexistoval. Jakub se v mnoha směrech ukázal jako dobrý panovník, jak sami Angličané zjistili, dokud pozdější staletí nepopřála sluchu zlomyslným pomluvám, ochotný a schopný se přizpůsobit, mírumilovný, a hlavně dychtivý ukončit náboženské rozbroje, které podkopávaly jednotu země i veřejný pořádek. Svou vládu započal setkáním zástupců soupeřících církví u svého dvora, kde sám odhodlaně vystoupil se záměrem pokračovat v politice umírněného středu, který podědil po Alžbětě, třebaže byl vůči protestantismu naladěm mnohem pozitivněji než ona sama. Rovněž zdědil její tajnou radu, kterou ovšem přehnaně rozšířil jednak o své vlastní lidi, jednak o vedoucího státníka z posledních let Alžbětiny vlády, Roberta Cecila, kterého roku 1605 jmenoval hrabětem ze Salisbury.³⁴

Jak již bylo zmíněno, Jakub I. byl v mnoha ohledech králem značně úspěšným. A to i navzdory

---

³¹ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 261.

³² Název Velká Británie, označující spojení Anglie, Skotska a Walesu, byl úředně poprvé použit v roce 1707, ale spisovatelé ho používali již dávno předtím.

³³ MAUROIS, André. Dějiny Anglie, s. 203.

³⁴ ELTON, Geoffrey R. Angličané, s. 138.

některým vážným vadám charakteru i chybám v úsudku. Byl naprostým opakem královny Alžběty. Na povahu monarchie i královny moci měl vysoce vyhraněný názor. Byl to významný intelektuál, psal teoretické práce o způsobu vlády, účinně zasahoval do debaty o teologických a politických otázkách vedené s předními katolickými polemiky a stejně tak obracel mysl i pero ke starodávné, byť stále vzrůstající hrozně čarodějnickví jakož i tehdy čerstvému nebezpečí, jaké představoval tabák. Věřil, že králové odvozují svou moc přímo od Boha a za to, jak se svěřené moci zhostili jsou odpovědni jen jemu. Rovněž však uznával, že v praxi ho omezují přísahy a zákony. Jakub I. byl vizionářský král, a měřeno jeho vlastními nadějemi a ctižádostí, ztroskotalo. Jeho vizí byla jednota. Chtěl úplné spojení zákonů, parlamentů a církví. Chtěl rovněž užít moci a váhy svých tří královských korun – anglické, skotské a irské – a nastolit mír a jednotu mezi křesťanskými knížaty. Se shromážděním svého parlamentu měl několik rozepří. Svou netaktností, schopností vznést pravý argument v nepravou chvíli si od Jindřicha IV. Francouzského vysloužil cejch „nejmoudřejší hlupák v celém křesťanstvu.“³⁵

Jeho největší pochybení však nebyla intelektuální, nýbrž morální a osobní. Byl neupravený, nemotorný, nesystematický a předrážděný – nedůstojná postava. Stál v čele dvora, kde účinné a poctivé vládě hbitě zatarasila cestu zpronevěra a holdování požitkům.

I přesto se však za Jakubovy vlády upevňovala politická stabilita, slábly náboženské vášně a země zažívala vnitřní klid a dále se těšila mezinárodní úrovni.³⁶

Po chvíli se zdálo, že národ zdárně překonal období, které mohlo snad být traumatickým šokem způsobeným vymřením Tudorovců. Jeden rys veřejného života se vymykal svým rozsahem i jinak oslnivému rozvoji společnosti. Druhá polovina Alžbětiny vlády a třicet let, které následovaly, znamenaly největší rozkvět anglické poezie – věk Shakespeara, ohraničený jeho předchůdcem Marlowem a Benem Johnsonem, který na něho navazoval. Jazyk byl ohebný a melodický, vybavený stále se rozšiřující slovní zásobou. Roku 1611 se objevila autorizovaná verze Bible, která dovršila úsilí započaté Williamem Tyndalem a Thomasem Cromwellem a stala se triumfem jazyka i vzdělanosti. Výtvarná umění poněkud zaostávala za úspěchy poezie, prózy i hudby, ale za Jakubovy vlády zaskvěla hvězda Indigo Jonese a za vlády Karla I. i tato umělecká odvětví zaznamenala důstojný rozvoj. Koneckonců Karel byl vášnivým sběratelem malířských děl a jeho nákupčí pročešávali galerie po celé Evropě. V roce 1629 Peter Paul Rubens opustil své rodné Flandry, usadil se v Anglii, kde byl povýšen do rytířského stavu, a vyzdobil strop v Banqueting House vybudovaný Jonesem. Problémy poloviny století ovšem zastřely tato desetiletí, během nichž Angličané přinejmenším doháněli civilizaci evropské renesance a nepopíratelně daleko

---

³⁵ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 278.

³⁶ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 280.

překonali všechny rivaly v poezii i próze. Jeden ze zdrojů i proudů tohoto mimořádného vzepětí musíme hledat v důležitosti, která byla přisuzována vzdělanosti. Právě v 16. století dosáhla univerzita v Cambridge cenného a uznávaného postavení s Oxfordem a obě tyto instituce se staly živnou půdou vědeckého života i občanských ctností.³⁷

Byl-li Jakub I. příkrým protikladem Alžběty I., pak byl Karel I. [2] zase opakem Jakubovým. V čem byl Jakub neškrobený, ucuchtaný a přístupný, v tom byl Karel studený, přepjatě pruderní, odtažitý a prohnáný. Byl menšího vzrůstu, slaboch vychovávaný ve stínu vyvrátěného staršího bratra, který však zemřel na neštovice, když bylo Karlovi dvanáct let. Karel byl malý a koktal, byl to muž hluboce váhavý a nerozhodný, který ve snaze zjednodušit si svět, jenž ho obklopoval sám sobě namluvil, že tam, kde jde král příkladem a kde se zavede jednota a řád, tam se dostaví i poslušnost a mír. Byl to král, jenž mlčel tam, kde Jakub zvedal stavidla výřečnosti, král, který se prosazoval činy, nikoli slovy. Vláda byla vedena velmi odlišně. Karel byl cudný, úplatnost a zpronevěra byly vykořeněny. Vláda v mnoha ohledech nabyla na výkonnosti i účinnosti. Jenže za vysokou cenu. Částečně tomu byla na vině nedorozumění, chyby v komunikaci. Anglie se ocitla ve válce se Španělskem a s Francií. Parlament sice válku hlasitě schvaloval, ale prostředky, jež by umožnily dovést tažení k úspěchu, neposkytl.³⁸

Karel však po celou dobu, již strávil na trůnu, bujaře vládl, tak jak považoval za správné, a málo se staral o to, aby své činy obhájil. Zabředl do několika konfliktů s parlamentem kvůli neúspěchům své zahraniční politiky a kvůli daňovým opatřením, jichž bylo k financování této politiky třeba. A tak se stalo, že ve třicátých letech 17. století vládl Karel bez parlamentu, aniž se vyvíjelo jakékoli soustředěné úsilí, ať pokojné nebo násilné, aby se parlament znovu navrátil. V roce 1637 byl Karel na vrcholu své moci. Měl vyrovnaný rozpočet, účinnou sociální i hospodářskou politiku, výkonnou radu a jisté postavení. Tiché srozumění s jeho politikou dosahovalo takové míry, jakou země nezažila už po celá staletí.³⁹

Valnou většinu lidí si však král odcizoval vinou své náboženské politiky, jelikož svou podporou arcibiskupa Williama Lauda⁴⁰ opět křísil k životu některé z náboženských vášní ze 70. a 80. let předchozího století.⁴¹

Vzdor tomu stál Karel v roce 1637, jak již bylo řečeno, na vrcholu moci. A přesto o pět let později propukla občanská válka. Tu způsobil katastrofický sled hrubých chyb. Prvním momentem

---

³⁷ ELTON, Geoffrey R. Angličané, s. 139.

³⁸ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 281.

³⁹ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 282.

⁴⁰ William Laud byl anglický duchovní, v letech 1633–1645 arcibiskup z Canterbury, tedy hlava anglikánské církve. V roce 1640 byl uvězněn, když se dostal do sporu s nově svolaným Dlouhým parlamentem. Během občanské války, roku 1645, byl popraven. Svými oponenty byl označován za skrytého obdivovatele katolicismu.

⁴¹ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 282.

vzplanutí války tedy bylo, že Karel svým konáním v období let 1640–1642 dohnal množství mužů k postojům mnohem radikálněji konstitučním, než jaké zaujíмали dříve či předpokládali, že zaujímat budou. Vystala otázka důvěry v souvislosti s neodkladnou a nepominutelnou záležitostí, jíž byl dozor nad ozbrojenými silami, které měly být vyslány proti irským vzbouřencům. Tím se upřela pozornost i k další, související otázce, totiž k tomu, že milici a ty, kteří ji řídili, tedy lordy místodržící a jejich zástupce, má ve své moci král. Tyto podstatné otázky spolu se zodpovědností králových ministrů a členů tajné rady parlamentu sice byly, jak se ukázalo bezprostřední příčinou občanské války, ale nebyly to prvořadé věci, jež měli na zřeteli ti, kdo se rozhodovali, na čí stranu se aktivně připojit.⁴²

V roce 1642 však byl rozhodující druhý faktor: náboženství. Náboženské experimenty arcibiskupa Lauda opětovně vzkřísily puritánskou bojovnost. Roku 1640 nemalý počet duchovních, příslušníků gentry a zejména úspěšných rolníků a řemeslníků usoudil, že systém církevní správy, tak snadno manipulovaný klikou novátorů a kryptokatolíků, jimiž v jejich očích Laudovi přívrženci byli, je třeba svrhnout. Úřad biskupa musí být zrušen, Kniha modliteb musí být potlačena, svěcení „papeženských“ svátků, jako Vánoc či Velikonoc, učiněna přítrž. Jelikož mnozí z těch, kdo vedli tažení proti biskupům, bojovali rovněž proti nenasytným statkářům a proti desátkům, stala se z obhajoby stávající církve i obhajoba řádu a hierarchie stejně tak v náboženství jako ve státě. Anglikánská strana se zformovala dříve než strana rojalistická a ti, kdo se v roce 1642 hrnuli, aby se přidali ke králi, byli lidé, jež k tomu očividně vedlo náboženství. Na druhé straně ti, kdo horovali pro parlament (v čele se sirem Thomasem Fairfaxem a Oliverem Cromwellem), byli lidé odhodlaní stávající církev svrhnout a vytvořit novou církev evangelickou, jež by kladla větší důraz na hlásání Božího slova a s větším důrazem prosazovala mravní i společenskou kázeň.⁴³

Ti, kdo váhali, byli do občanské války neúprosně vtaženi. Tváří v tvář stupňujícím se požadavkům a hrozbám menšiny, jež se chopila iniciativy, se většina mužů musela pro některou ze stran rozhodnout.

K prvnímu výraznějšímu konfliktu stran došlo v bitvě u Edgehill, 23. října 1642. Tento ozbrojený střet ukázal, že ani jedna ze stran zatím nemá početnou ani materiální výhodu, jelikož skončila nerozhodně. Krále podporoval sever a západ Anglie, stejně tak i Wales (později i Irsko), za parlamentem stály bohatší regiony na východě a jihu, stejně i finanční a kulturní centrum země, Londýn. Po desítkách lokálních bojů dochází koncem roku 1643 k výraznému zvratu, kdy parlament modernizuje armádu a uzavírá vojenské spojení se skotskými protestanty, kteří

---

⁴² MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 285.

⁴³ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 286

definitivně zvrátí misku vah na jeho stranu. Část králových vojáků navíc bojovala proti rebelům v Irsku a nemohli se zapojit do bojů na anglické pevnině. Porážka rojalistů v bitvě u Marston Moor, 2. července 1644, znamenala jejich definitivně vypuzení ze severní Anglie, od nynějška ovládané koalicí Skotů a parlamentaristů. Absolutním hřebíkem do rakve pro zastánce monarchie v první fázi války byla prohra v bitvě u Naseby, 14. června 1645, kdy se král vydal do rukou Skotů, jelikož přechovával nedůvěru ke znepráteným parlamentaristům.

I ze zajetí však Karel I. spřádal plány, jak se dostat opět na trůn. Dohodl se se Skoty, kteří v první fázi bojovali proti němu, že v Anglii zavede skotské protestantské presbyteriánství výměnou za jejich silné vojsko. Začala tak krátká, druhá fáze občanské války, trvající necelý rok od února 1648 do ledna 1649. V červenci 1648 vtrhli Skotové, teď už na straně rojalistů, do Anglie, avšak o měsíc později v krvavé bitvě u Prestonu byli definitivně poraženi. Vítězní parlamentaristi už ztratili jakoukoli lítost vůči Karlovi, prohlásili ho za tyrana, odsoudili a 30. ledna 1649 popravili. Stětím bývalého krále začala třetí a zároveň poslední fáze anglické občanské války. Do čela rojalistické armády, která byla nyní z valné většiny už jen skotská, se postavil princ Karel, syn Karla I. V roce 1650 se v Bredské dohodě zavázal splnit slib svého otce a zavést presbyteriánství v celé Anglii, na oplátku požadoval věrnost Skotů a plnou moc nad jejich armádou. V čele parlamentaristů stál už Oliver Cromwell [3], který mezitím stihl potlačit největší nepokoje v Irsku a měl tak volné ruce na vypořádání se se zbytky nepřátel republiky.

Jeho první výprava do severní části ostrova skončila bitvou u Dunbaru, 3. září 1650. I když čelil početné přesile rojalistů, díky moderní armádě a dobrému velení dokázal nepřítele porazit a utrpěl při tom jen minimální ztráty. Zdálo se, že bratrovražedná válka je na konci, avšak Karel se pokusil ještě o jeden zoufalý vojenský akt, přičemž v roce 1651 byl definitivně korunován králem Skotů (jako Karel II.), což mu dalo vysněnou absolutní moc nad protestantskými vojáky. Pod jeho velením rojalistická armáda vtrhla do rodného kraje s téměř nemožným cílem dobýt Londýn. Čelila však početní převaze parlamentaristů, kteří navíc oplývali mnohem větším materiálním a finančním zázemím čili o neúspěchu této výpravy bylo již předem rozhodnuto. Navzdory těmto nepříznivým faktorům se Karlovi II. podařilo dostat až do samotného srdce Anglie, kde byl v bitvě u Worcesteru, 3. září 1651, definitivně rozdrčen. V tomto ozbrojeném střetu činila armáda rojalistů zhruba 15 000 mužů, zatímco Oliver Cromwell disponoval silou o dvojnásobném počtu. Dvě třetiny rojalistické armády byly zajaty, zhruba tři tisíce jejich padlo a zbytek utekl. Na druhou stranu, příští Lord Protektor ztratil jen něco přes dvě stovky vojáků.⁴⁴

Po bitvě Karel II. uprchl do Francie, čímž se parlament stal de facto vládcem Anglie. Nepokoje

---

⁴⁴ Převzato z: <https://refresher.cz/34939-Anglicka-obcanska-valka-Zatmeni-nad-britskou-monarchii-ktere-zpecetilo-osud-bezohledneho-vladce?gdpr-accept=1>, vyhledáno 6. 2. 2019

pokračovaly ještě jistou dobu než ve Skotsku, tak v Irsku, ovšem Cromwell je snadno potlačil a jako nově titulovaný lord protektor se postavil do čela republiky. Nebyl to však definitivní konec silné ostrovní monarchie, Karel II. se do země v roce 1660 vrátil a o rok později byl korunován králem, čímž se dynastie Stuartovců opět dosadila na trůn. Předpokládá se, že během bojů přišla Anglie o zhruba 10 % svého obyvatelstva. Zároveň se jednalo o poslední občanský konflikt na půdě Anglie (ne však Skotska či Irska), který upevnil moc parlamentu a omezil pravomoci absolutistického vládce.

Duchovní život Anglie v době „světců“ je jedním z nejpřekvapivějších historických jevů. Orientální příběhy a básně staré několik tisíc let jsou pro celý národ žijící daleko na západě jeho jedinou četbou, jeho ústavou a jeho vírou. Podle názoru tohoto národa, který ctí a miluje zákony, musí být litera zákona vždy důsledně dodržována a je-li Bible zákonem božím, pak to znamená, že je třeba podle ní žít.⁴⁵ Po starém zákonu četli puritáni nejraději epištoly sv. Pavla a knihy Kalvínovy. Jeho Bůh není Bohem Evangelia, který obětoval svůj život za všechny lidi. Je to Bůh hrozný a žárlivý, který spasí jenom vyvolené. Puritán, který úzkostlivě sleduje všechna hnutí své duše a snaží se v ní odhalit znamení milosti, musí pohlížet na pozemské radovánky jen a jen nepřátelsky. Některé sekty šli ve výkladu Bible ještě dál než Cromwell a jeho přívrženci. V této době založil George Fox Společnost přátel,⁴⁶ která později přijala přezdívku Kvakeri („třaslaví“), protože jejich víra se při určitých shromážděních projevovala i fyzickým třasem.⁴⁷

Za vlády puritánů byl pozemský život, pokud do něho mohli zasahovat, hodně smutný. Puritáni zakazovali nejoblíbenější zábavy Angličanů: divadlo, koňské dostihy a kohoutí zápasy. Herny a nevěstince byly zrušeny. V neděli procházely ulicemi hradní hlídky, aby kontrolovaly, zda jsou uzavřeny hostince. V roce 1644 zakázal parlament prodávat v den Páně zboží, cestovat, ... pořádat trhy, hodování, tance a hry pod trestem pokuty pěti šilinků za osobu starší čtrnácti let. Bohoslužby byly zbaveny všeho, co by připomínalo okázalost a nádheru katolických, ale i anglikánských obřadů.⁴⁸ I přes svoje opovržení krásou dalo puritánství světu dva velké spisovatele, ti ovšem napsali svá díla až po pádu republiky – Johna Miltona (Ztracený ráj) a Johna Bunyana (Poutníková cesta z tohoto světa do světa budoucího).

Puritánská tyranie byla stejná jako všechny tyranie, které chtějí za každou cenu změnit mravy. Menšina se podrobila z přesvědčení, většina ze strachu a její podrobení bylo spíše jenom zdánlivé

---

⁴⁵ MAUROIS, André. Dějiny Anglie, s. 279.

⁴⁶ Společnost přátel věří, že každý člověk může dosáhnout úplného vítězství nad hříchem již během pozemského života. Vyznačují se větší dobrotou a poklidem než většina dalších sekt.

⁴⁷ MAUROIS, André. Dějiny Anglie, s. 280.

⁴⁸ MAUROIS, André. Dějiny Anglie, s. 281.

než opravdové.⁴⁹ Dokud Cromwell žil, nemohli ani ti nejbystřejší předvídat restauraci, přestože byla tak blízko.

Oliver Cromwell zemřel roku 1658 po obnovení parlamentu a ústavy. Po jeho smrti vládl krátce jeho syn Richard, ten však musel v roce 1659 odstoupit. Postrádal otcovi vlastnosti a podlehl žárlivosti vysokých vojenských velitelů. Následovalo období politické nestability a vzrůstal počet stoupců pro obnovení monarchie. Osmnáct měsíců po Cromwellově smrti usoudila jedna část armády pod velením generála Moncka, že je čas na restauraci Stuartovců. Konaly se svobodné volby a na trůn usedl syn popraveného krále – Karel II.

Karel [4] byl restaurován bezpodmínečně. Za počátek jeho vlády byl vyhlášen okamžik smrti jeho otce; výnosy parlamentu, které jeho otec schválil zůstaly v platnosti, všechny ostatní byly zrušeny. Neobnovil předrevoluční poměry, musel přijmout podmínky parlamentu (nedotknutelnost vlastnických práv buržoazie vztahujících se k půdě), slíbil bezpečnost těm, kteří se postavili proti Stuartovcům. Jeho nástup na trůn se nesl ve znamení uvolnění puritánských pravidel, která platila za revoluce.

Karel se snažil vnést velkorysost také do urovnání s církví. Hodlal obnovit anglikánskou církev, avšak s reformami, jež by se postaraly o to, aby byla přijatelná i pro většinu umírněných puritánů. Úsilí o široce tolerantní církev nakonec vzdal a schválil zákon o jednotě (Act of Uniformity), jež se vším všudy obnovoval církev starou a kněžím ukládal řadu přísných závazků a jiných zkoušek.⁵⁰

Obecně vzato, Karlovy potíže nepramenily z urovnání, nýbrž z politických zásad, které upřednostňoval. Stíhalo ho velké množství politických překážek a neúspěchů, jako byl výše zmíněný nezdar významného pokusu nastolit náboženskou toleranci, odročení platby úroků z jeho půjček a politické hádky parlamentu, při nichž se diskreditovaní ministři tzv. „kabaly“ vzájemně obviňovaly ze svého kolektivního selhání. Jediný výpad proti jeho moci se odehrál za krize, k níž došlo v letech 1678–1681 a jež se týkala vyloučení z nástupnictví.⁵¹

Pokud jde o samotného Karla, v jistých ohledech to byl král líný. V dospívání a v rané dospělosti ho ovládala touha získat trůn, a jakmile se z exilu vrátil, jeho ambice se vyčerpaly. Byl ze Stuartů jediný, kdo nebyl vizionářem a neměl dlouhodobé cíle. Díky tomu dokázal lehce ustupovat, kdykoli narazily jeho politické záměry na silný odpor. Vize mu sice chyběla, zato mu nechyběly předsudky a záliby. Byl to muž se silným sklonem k racionálnímu uvažování – požitkářský světák s mnoha milenkami a sedmnácti přiznanými levobočky, cynik, co se týče náhledu na lidskou přirozenost, intelektuální diletant, který se živě, ba náruživě zajímal o

---

⁴⁹ MAUROIS, André. Dějiny Anglie, s. 282.

⁵⁰ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 298.

⁵¹ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 301.

záležitosti Královské společnosti, založené při jeho nástupu na trůn.⁵² Tento intelektuální empirismus se v něm však spojoval s citovým a duchovním mysticismem, který zdědil po rodičích. Věřil, že je obdařen polobožskými schopnostmi a rysy.⁵³ Karel II. zemřel na následky náhlého záchvatu mrtvice, který ho postihl v únoru 1685. V době jeho panování, přesněji roku 1666, byl Londýn zasažen dvěma katastrofami: Velkým morem a Velkým požárem. Po jeho smrti nastoupil na trůn jeho mladší bratr Jakub.

Jakub II. [5], jehož nástupu se snažili mnozí zabránit, nastoupil a vládl absolutisticky, dosazoval do úřadů své stoupence, čímž narušil samostatnost jednotlivých institucí. Jako katolík se také snažil zrušit omezení, která byla přijata za minulých vlád, a byla namířena protikatolicky. Protože však v té době bylo v Anglii katolíků jen asi 4 %, stála proti němu silná opozice. Není divu, že dokonce ani ti Angličané, kteří nechtěli mít s protestantskými bohoslužbami nic společného, odmítali plout po tak krátké státnické lodi. Jakub byl příliš povznesený, aby se staral o zabezpečení svého trůnu. Velice rychle se proto ocitl zase zpátky v exilu u francouzského dvora, kde zaznělo: „Když si ho poslechnete, tak pochopíte, proč je tady.“⁵⁴

A tak se Angličané pustili do hledání královského rodu, který by jim vyhovoval. Parlament připomínal zaměstnavatele, který hledá kandidáta na svou nejvyšší funkci. Zájemců však bylo málo a požadovaná kvalifikace byla v jistých ohledech velmi přísná. Částečně šlo o zeměpisný problém. Jak pevně připoutat monarchistické zájmy k jihovýchodu Anglie jako za Tudorovců a nedopustili, jak k tomu neustále docházelo za Stuartovců, aby se přenesly na keltské pomezí „hrubého a divokého“ severu a západu? V řešení tohoto problému velmi pokročil Vilém III. Oranžský,⁵⁵ který si vzal za ženu Jakubovu dceru Marii. Roku 1688 se Vilém [6] vylodil v Anglii, anglická armáda stejně jako většina obyvatel se přidala na jeho stranu a Vilém byl přijat za panovníka.⁵⁶ Vilém III. vydal roku 1689 listinu „deklarace práv“ (či „Declaration of Rights“), která potvrzovala práva parlamentu a Anglie se stala konstituční monarchií (moc je omezena dohodou, ústavou – omezení panovnické moci).

1.1. Londýn v roce 1666

Londýn, který zmizel při Velkém požáru v roce 1666, nebyl Londýnem Karla II., nýbrž městem mnohem starším, se "středověkou stopou na své tváři". Na tento rozdíl se často zapomíná. Ačkoli

---

⁵² Mezi zakládajícími členy Královské společnosti byli sir Christopher Wren, sir William Petty či Robert Boyle. Královská společnost (u nás bychom mohli říci, že jejím protějškem je Akademie věd) působí dodnes pod patronátem královny Alžběty II. a jejími členy byli mj. Steven Hawking, Winston Churchill, John Locke, Isaac Newton či Michael Faraday.

⁵³ MORGAN, Kenneth O. Dějiny Británie, s. 299–300.

⁵⁴ JOHNSON, Paul. Dějiny anglického národa, s. 210.

⁵⁵ JOHNSON, Paul. Dějiny anglického národa, s. 210.

⁵⁶ Tzv. Slavná revoluce.

historické události první poloviny 17. století spěchaly závratnou rychlostí, od smrti Shakespeara uplynulo teprve padesát let (23. dubna 1606), během kterých nenastaly žádné výraznější změny. Mnoho budov bylo postaveno na západě, nutno ovšem podotknout, že City se tímto směrem rozvíjela již dávno před požárem. Shakespeareova oblíbená Bankside byla pozměněna, protože diváky přestala přitahovat divadla nacházející se na druhé straně řeky. Ale staré město uvnitř hradeb, kde požár zuřil nejvíce, zůstalo nedotčené.

Londýn, který Shakespeare znal, však zmizel v ohni. Zmizel úplně, s výjimkou malého prostoru kolem východní a severní zdi, s pozůstatky jako jsou např. Crosby Hall v Bishopsgate, Norman Tower, strážící vchod od řeky a blízký Barking Church, St. Olave, Hart Street, St. Bartholomew the Great, Smithfield a několika dalších míst nacházejících se mimo dosah plamenů, jež jsou svědky toho, jak starý Londýn vypadal.⁵⁷

Z jakékoli vysoké budovy, jako např. z Greshamovy Royal Exchange, mohl pozorovatel vidět celý okruh hradeb. (Londýn byl stále městem za zdí, přístupným pouze od bran v Liberties). Jejich část lze dodnes nalézt nedaleko stanice Moorgate. Bašta je zachována na hřbitově kostela St Giles Cripplegate a v bezprostřední blízkosti St Alphagate Garden se nachází tzv. Londýnská zeď (Roman London Wall, St Alphege Garden Section) V roce 1666 byla tato zeď silná a pevná, a také vyšší, než dnešní pozůstatky naznačují. V jedné zachovalé části poblíž Toweru jsou stále k vidění celé hradby, které stoupají až do výšky 35 stop, díky čemuž si můžete připadat jako v době královny Alžběty nebo Jindřicha VIII.

Doba panování Karla I., poznamenána občanskými spory nijak zvlášť nepřispěla k rozvoji občanské společnosti a velkých změn nebylo dosaženo ani za vlády Jakuba I. Ulice postupovaly po liniích stanovených před staletími a byly stejně klikaté a úzké, jako je můžeme v dnešní době nalézt na kontinentě v historických městech se středověkými jádry.⁵⁸

Restaurování rozšířilo začínající štěpení londýnské společnosti. Royalisté, kteří se vrátili s králem, se neusazovali v domech svých otců, nýbrž v příjemnějších a otevřenějších obydlích blíž k soudnímu dvoru; např. v Lincoln's Inn Field nebo Covent Garden. Někteří se snažili žít i na vzdálenějších místech, jako je např. Pall Mall, St James's a Soho Fields. Obchodníci, velkou částí svého srdce stále puritáni, omezovaly své zájmy pouze na stav trhů a na vše ostatní nahlíželi s lehkovážností a prostopášností Whitehallu.⁵⁹

Svatý Pavel městu dominoval; jeho výška, velikost a umístění, zvolené intuitivně jeho prvními

---

⁵⁷ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

⁵⁸ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

⁵⁹ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

staviteli, to vše přispělo k tomuto cíli: Tyčil se nad ostatními budovami a tvořil jakýsi centrální objekt Londýna, který bylo možné spatřit z jakékoli vyhlídky. Představte si stavbu o něco delší, než je Wrenova katedrála, s vyšší lodí a střechou postrádající majestátní vrchol ve formě kříže a pro dokončení obrázku zmenšete domy obklopující současnou katedrálu o polovinu. Gotický svatý Pavel stál nad Londýnem a kolem této majestátní katedrály, v rámci omezeného prostoru města, byly seskupeny zvonice a věže 109 menších kostelů. Těchto 109 farních kostelů stálo tam, kde jich dnes najdeme 47. Udělaly z Londýna město zvonice a věží. To je charakter, který si nese do dnešní doby: Je to první věc, která si vynucuje pozornost – věže stoupající ze všech stran k obloze.⁶⁰ Existuje kontrast mezi dvěma městy: Londýn v roce 1666 byl městem nízkých budov s množstvím kostelů, které se nad ním tyčily; dnes spousta komerčních kanceláří, následované ještě vyššími, skrývající zbývající kostely.

Středověký Londýn se těšil vysoké životní úrovni. Jeho obchodníci byli zároveň jeho guvernéri a své záležitosti zvládali spravovat bez jakéhokoli nadřízeného, s výjimkou krále. Nadvláda města, jako obchodního království byla vybudována na církevních základech. Církevní bohatství vždy bylo větší než jakékoli jiné, což nám mohou dokázat nádherné fragmenty augustiniánského kláštera St Bartholomew the Great, Smithfield, The Charterhouse a hlavní loď Austin Friar's Church, která dnes slouží holandské protestantské kolonii v Londýně. Na každé větší ulici byly k vidění náboženské stavby, mající však pouze laického využití.⁶¹ Vyžadovalo to dvě katastrofické rány, jednou z nich byl Velký požár, aby se Londýn transformoval do komerčního města, jak jej známe dnes.

Tower strážil přístup od řeky, ale kromě něj a Katedrály sv. Pavla, nebyl mezi budovami velký rozdíl. Jejich špatný stav byl předmětem diskuzí mnoha návštěvníků zvyklých na krásy Toleda, Benátek, Florencie nebo Říma. Starobylá Guildhall, sídlo městské správy, byla skryta za okolními domy, dokud k ní Christopher Wren neotevřel po požáru cestu. Do té doby byla přístupná z Lawrence Lane a Ironmonger Lane průchody tak úzkými, že jimi sotva projel kočár. Jak se dalo očekávat, Leadenhall byla umístěna na lepším místě. Původně zde stála římská budova, považována sirem Laurencem Gommem za Forum, jehož základy stále leží pod tržištěm. Královská burza, kterou královna Alžběta věnovala siru Thomasi Greshamovi, byla ozdobou města. Církevní stavby podél Strandu zmizely a byly nahrazeny šlechtickými sídly.⁶²

Mnoho velkých domů bylo po letech zanedbání přestavěno na byty, což v nemalé míře pomohlo rozšíření londýnské populace.

---

⁶⁰ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

⁶¹ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

⁶² BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

Londýn v roce 1666 stále disponoval množstvím historických domů ve vynikajícím stavu, některé z nich patřily k nejstarším budovám ve městě, a byly zničeny teprve požáru. Pouze tři z těchto domů měly průčelí směrem k vodě, ostatní se nacházely v okolí Temže nebo Guildhallu.

Město bylo vždy plné lidí, a to dokonce i po Velkém moru v roce 1665–1666. Vojáci, kteří se v těchto letech vraceli z války, si v metropoli zakládali obchody, aby investované peníze získali zpět. Trh na Královské burze se stal místem, kde se podnikalo se vzácným zbožím z celého světa. Daniel Defoe, kterému bylo v době vypuknutí moru pouhých šest let, vzpomínal, že v Londýně bylo tou dobou o sto tisíc lidí více než obvykle.⁶³

Velkým problémem byl dým, který se nad městem neustále vznášel. John Evelyn ve svém deníku popisuje, jak jednou procházel chodbami Whitehall Palace, když se na obloze objevil oblak kouře a následkem větrných podmínek se rozšířil i do Whitehallu – jeho pokojů a galerií. „Nebylo možné uniknout.“⁶⁴ Následkem těchto událostí král přikázal Evelynovi připravit pro příští zasedání parlamentu návrh zákona, který by množství kouře omezoval. Parlament však návrh odložil stranou a zabýval se jinými záležitostmi. To se mu o pět let později vymstilo.

Dým nad Londýnem opravdu nebyl nic neobvyklého, stoupal z pecí a továren, nacházejících se uvnitř starého města. „Je to ohavný kouř,“ napsal Evelyn, „který zatemňuje naše kostely a dělá naše paláce staré, znehodnocuje náš šat a kazí vody.“⁶⁵ Komíny pod jeho množstvím praskaly, domy byly zbarvené do černa a připomínaly aspekt průmyslového Londýna v době přestavby.

Obecně řečeno, Londýn uvnitř hradeb zůstal středověkým městem, které představovalo práci stavitelů z doby panování královny Alžběty a Jakuba I. I přes svou různorodost spolu domy tvořily příjemnou scénérii a všechny byly stavěny za společným účelem, který dával městu soudržnost – soukromá obydlí občanů. Tento aspekt přežívá i dnes, díky čemuž si můžeme částečně představit Londýn v době před požárem.

Město bylo úplně jiné, než jak ho známe dnes. Bylo přeplněné a z toho důvodu se v něm nežilo dobře. Tam, kde měl člověk své podnikání, trávil i svůj osobní život a s ním i jeho žena, děti, pomocníci a učni. Všechny ulice tak byly hustě obydlené.⁶⁶

Přeplněné nebyly jenom ulice, ale i hřbitovy. Město zakopávalo své mrtvé do vlastní půdy a během Velkého moru se počet mrtvých zvýšil natolik, že na předměstích byly zřízeny ohavné morové jámy. Některé hřbitovní kostely dokazují, jak se půda následkem pohřbívání zvedala.⁶⁷

V roce 1666 se město těšilo z jedné přednosti týkající se zdraví. S vodou bylo nakládáno lépe

---

⁶³ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 221.

⁶⁴ EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 1, s. 364.

⁶⁵ EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 1, s. 364.

⁶⁶ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

⁶⁷ LEASOR, James. The Plague and the Fire, nepag.

než kdykoli předtím. New River Company měla své zásobárny rozmístěny po většině severní a středové oblasti. Čtvrtě kolem řeky byly stále závislé na Temži. Co se týká kanalizace a hygieny obecně, udělalo se jen velmi málo. Keeper Guilford objevil ve sklepě svého domu na Chancery Lane závadnou kanalizaci, která ústila do malé studny, z níž se linul nepříjemný zápach. Ten byl Londýňanům dobře známý. Příkopy totiž byly plné odpadků a nedaleko Ludgate byla dokonce zřízena nekrytá stoka ústící do řeky Fleet.⁶⁸

V zalidněném městě, s jeho obchodem, lodní dopravou, manufakturami a různorodou činností se jeho obyvatelé stále potýkali s chudobou. Jeden pokoj obývalo i několik lidí najednou. Tisíce lidí bydlelo v malých domcích o dvou, nanejvýš třech temných pokojích se špatnými hygienickými podmínkami. Jedinou přístupovou cestou k těmto obydlím byly úzké a špinavé uličky bez dláždění a lidé se tak často ocitali po kotníky v blátě. Další nacházeli útočiště v podzemních pokojích.

Přeplnění bylo skandální. Malý dům na Dowgate Ward byl hlášen jako místo ubytování jedenácti manželských párů; další dům s deseti místnostmi na Silver Street ukrýval deset rodin.

Hrabě Cominges, francouzský velvyslanec, popsal Londýn jako „velkolepé a bohaté město, jehož většina populace se nachází v nízkých dvoupodlažních domech. Nicméně, tento dojem kazí existence sklepních místností, které jsou plné chudých lidí. Odhadnout jejich počet je obtížné.“⁶⁹

Při všech těchto hrůzách – špíně, přelidněnosti, bídě a celkové nehostinnosti, by se mohlo zdát, že Londýn byl ke své zkáze předurčen. I přes to všechno byl na něj, s jeho 109 kostely tyčícími se mezi dřevěnými domy a nesčetnými štíty, ocelově šedou pevností Towerem a paláci v dále, krásný pohled. Jeho méně romantickou podobu, ukrytou v husté zástavbě, mohl člověk spatřit, až když pronikl úzkými uličkami. Poté mohl spatřit obraz City, mnoho věží a věžiček postavených na stoupajících svazích podél říčního břehu. Ve své podstatě byl Londýn město na řece: Temže, která zde tekla v plné síle, byla rozhodujícím faktorem při jeho založení. Domy nikdy nebyly stavěny daleko od řeky. Stuartovský Londýn přežíval díky závislosti na řece, a to způsobem, který si dnešní moderní obyvatelé dokáží stěží představit. Otevřená, široká a plná života, se stovkami lodí sloužících lidem a jejich potřebám, byla tato řeka (nikoli ulice) dopravní tepnou Londýna.

---

⁶⁸ LEASOR, James. The Plague and the Fire, nepag.

⁶⁹ Skutečný počet obyvatel z let 1665-1666 neznáme, ale některé historické prameny uvádějí, že se londýnská populace odhadovala na 600 000 lidí.

2. Velký požár Londýna

V 17. století se lidé v Londýně mohli pochlubit tím, že vyvinuli nejmodernější technologie a metody požární ochrany na světě, včetně primitivních hasicích strojů.

Byli dokonce i takoví prodejci, kteří inzerovali, že jejich stroje dokáží uhasit velké požáry. Ale i s vyškolenými hasiči a novým hasičským zařízením by se úsilí mohlo ukázat jako omezené tváří v tvář obrovskému ohni, jak se Řím přesvědčil před 1500 lety a jak se Chicago přesvědčí téměř o 200 let později.

Ve skutečnosti jedním z hlavních důvodů, proč Londýn vyvinul způsob, jak bojovat proti požárům, bylo to, že město bylo zvláště zranitelné. I když byl Londýn starý více než 1500 let a měl místo v srdci britské říše, většina budov byla ze dřeva a město bylo přeplněné, částečně i kvůli tomu, že urbanisté pracovali s antickým římským opevněním.

Nečekanou smůlou a špatným načasováním čekala na město potenciální katastrofa, ta přišla v září 1666. Jak se ukázalo, Velký londýnský požár byl tak zlý, že jeden nejmenovaný autor, který se ohněm zabýval, ho popsal jako „dokonalý“. S ohledem na několik různých faktorů, jiskry, dřevo, vítr a to, že Londýn byl největší město Anglie, bylo téměř nemožné oheň zastavit nebo s ním účinně bojovat. John Evelyn [7], který před možným ničivým požárem varoval, poznamenal, že lidé vypadali tak ohromeně, že nevěděli, co mají dělat: „Oheň se začal šířit neuvěřitelnou rychlostí a lidé byli tak ohromeni, že od počátku nevím, zda to bylo zoufalství či osud, ale lidé, místo aby se pokusili hasit či aspoň zachránit své zboží, jen plakali a nařikali. Na tváři jim bylo vidět takové divné zděšení.“⁷⁰

Zatímco se oheň rychle šířil centrem města, jedinou věcí, která zachránila předměstí byla starobylá zeď postavená kolem města, sloužící k tomu, aby se nepřátelé Říma dostali ven a oheň, aby se nedostal dovnitř. Škody, které požár způsobil, byly obrovské. Z městských domů a kostelů zbyl popel a téměř 90 % obyvatel města zůstalo bez domova. Jedinou útěchou byla neuvěřitelně nízká míra úmrtnosti; ačkoliv měl Londýn asi 80 000 obyvatel, v ohni jich zemřela jen několik málo.⁷¹

Požár trval tři dny a na konci byli Londýňané rozsáhlou destrukcí tak šokováni, že Samuel Pepys [8] poznamenal: „Ten pohled mě přiměl plakat.“⁷² Zatímco se přední obyvatelstvo města snažilo o obnovu města, lidé hledali obětní beránky celé události, od krále Karla II., až po papeže a jeho katolické představitele.

---

⁷⁰ EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 2, s. 14.

⁷¹ RIVER, Charles (ed.). The Great Fire of London. The History of The 1666 Fire That Destroyed England's Greatest City, nepag.

⁷² PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 322.

Občanské a zahraniční konflikty nakonec představovaly překážky pro nové plány na obnovu Londýna, což ve skutečnosti znamenalo, že snaha o přestavbu byla navržena takovým způsobem, který napodoboval staré uspořádání. Nicméně Londýn nikdy netrpěl podobnou událostí, s výjimkou německých náletů během 2. světové války.⁷³

Velký požár v Londýně zaznamenává nejničivější přírodní katastrofu v historii Londýna, od jejích původů až po zničující následky, které měl ve městě.

2.1. Nešťastná náhoda

„Byl to nejničivější požár, jaký kdy Anglie viděla. Je těžké to popsat.“ Napsal spisovatel, německý diplomat v Londýně, o katastrofě, která mezi druhým a šestým zářím roku 1666 postihla téměř celý Londýn.⁷⁴

„Nikdy jsem takový oheň nespatriil,“ napsal další muž, „po pěti dnech jste si mysleli, že nastal soudný den.“⁷⁵

Zpráva se o požáru se rychle rozšířila. Provincie byly zpočátku zmatené, bály se, že za požárem stojí něco víc. Nepřátelé v zahraničí byly povzbuzováni zprávou, že na město dosáhla ruka Boží. Ludvík XIV. pokládal požár za obrovské štěstí, ale oslavy zakázal. „Byla to opravdu žalostná nehoda, která způsobila zranění tolika nešťastníkům“ prohlásil a nabídl, že pošle jakoukoliv dostupnou pomoc. V Nizozemí takový soucit neprojevovali, oheň pro ně představoval boží trest a industriálně šířili zprávu, že Anglie byla zničena. Londýn však tak zoufalý, jak se šířilo po kontinentě, nebyl. Vyhořelí občané reagovali zuřivě a hledali viníky. Namísto výkřiků za mír, volali po válce, i přesto v sobě však našli sílu a čelili úkolu přestavby s energií a optimismem, který zapůsobil na všechny, kdo je viděli.⁷⁶

Příčina všech těchto potíží začala bezvýznamně v brzkých ranních hodinách na Pudding Lane v pekařství Thomase Farrinera. On a jeho rodina žijící nad obchodem byli probuzeni kouřem ze spodní části domu a před rychle se šířícím požárem unikli do vedlejšího domu. Služebná však takové štěstí jako její zaměstnavatelé neměla a zahynula, když ji panika a strach ochromily natolik, že nebyla úniku schopná.

Zpočátku se zdálo, že by Farriner a jeho sousedé mohli oheň uhasit sami, ale poté, co se o jeho likvidaci neúspěšně pokoušeli téměř hodinu, rozhodli se kontaktovat úřady, které nařídily, aby domy, které již zasáhl oheň, byly zbourány. Tímto krokem měl být vytvořen jakýsi uzavřený požár.

V Londýně měli hasiče, které tvořili jednotky známé jako „Trained Bands“ a lid, který hlídal

---

⁷³ RIVER, Charles (ed.). The Great Fire of London. The History of The 1666 Fire That Destroyed England's Greatest City, nepag.

⁷⁴ Z dokumentu, který je součástí expozice „Plague and Fire“ v Muzeum of London, 15. 4. 2019.

⁷⁵ Z dokumentu, který je součástí expozice „Plague and Fire“ v Muzeum of London, 15. 4. 2019.

⁷⁶ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 20–21.

ulice právě před takovými incidenty. Jejich úkolem bylo v případě nutnosti dům strhnout ve snaze oheň zastavit a získat ho pod kontrolu. Opatření byla vyvedena do takové míry, že kostely měly povinnost ukládat u sebe tzv. háčky na oheň, které se používaly ke stržení budovy a vytváření protipožárních prostředků.⁷⁷

Ti, kteří tyto domy vlastnily, byly samozřejmě zásadně proti tomu, a proto apelovali na sira Thomase Bloodwortha, starostu Londýna, aby jejich domy zachránil. Požárníci ho zase prosili, aby nechal strhnout domy v okolních ulicích. Tento politik však odmítl vyvolat jakýkoliv poplach. Obával se, že se jedná pouze o nespokojené nájemce jmenovaných domů. Byl přesvědčený, že požár se nijak neliší od menších požárů, se kterými se Londýn každoročně potýkal. Místo toho se rozhodl zariskovat a o začínajícím požáru údajně řekl: „Tohle mohla způsobit jediné žena!“⁷⁸ Bloodworth se o závažnosti požáru nemohl mýlit více. V neděli 2. září ve tři hodiny ráno byl již oheň vidět po celém městě. Samuel Pepys popsal scénu ve svém deníku: „Jedna z našich služebných, Jane, byla vzhůru pozdě do noci. Asi ve tři hodiny ráno nás vzbudila a vyprávěla nám o Velkém požáru, který viděla ve městě. Vstal jsem tedy a šel k oknu. V dálce na Markle Lane jsem skutečně jakýsi požár spatřil. Byl ovšem tak daleko, že jsem si tím nelámal hlavu a šel zase spát.“⁷⁹

Pepys byl jedním z nejznámějších anglických politiků a když viděl, že oheň ještě ráno hoří, rozhodl se situaci sám prozkoumat: „Vstal jsem asi v sedm hodin, oblékl se a podíval se z okna. Spatřil jsem oheň, nyní mi byl však ještě více vzdálen než v noci. V tu chvíli do pokoje vešla Jane a řekla mi, že slyšela, jak požár již spálil přes 300 domů a nyní postupuje směrem k Fish Street a dále k London Bridge. Vypravil jsem se tedy do Toweru a společně se synem Sira J. Robinsona jsem vystoupal na jeho nejvyšší vrchol. Spatřil jsem domy na jedné straně mostu, všechny v plamenech, a nekonečný požár na straně druhé. Na mostě bylo ohromné množství lidí. S těžkým srdcem jsem se vydal zpátky dolů, kde mi poručík z Toweru oznámil, že požár začal dnes brzy ráno v domě královského pekaře (jeho jméno bylo Farriner) na Pudding Lane a že už spálil kostel sv. Magnuse a větší část Fish Street.“⁸⁰

Vzhledem k tomu, co viděl, se Pypes rozhodl využít svých pravomocí u námořnictva a s lodí se plavit po Temži, aby se lépe mohl podívat na to, co se děje. Vše si zaznamenal do svého deníku: „Vydal jsem se na vodní hladinu a tam jsem spatřil tu nešťastnou událost. Dům chudáka Michella, až k Old Swan, už hořel a ve velmi krátkém čase se dostal až k Steelyard. Když jsem tam doplul,

---

⁷⁷ RIVER, Charles (ed.). The Great Fire of London. The History of The 1666 Fire That Destroyed England's Greatest City, nepag.

⁷⁸ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 314.

⁷⁹ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 314.

⁸⁰ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 314.

viděl jsem, jak se všichni snažili zachránit své zboží a vrhali se do řeky. Chudí lidé zůstávali ve svých domech až do posledních chvil, než se oheň dotkl i jejich obydlí. V tom okamžiku se pak začali vrhat do člunů.“⁸¹

Čím více viděl, tím více si Pepys uvědomoval, že je třeba udělat něco, aby se požár přestal šířit. Neviděl však nikoho, kdo by se soustředěně snažil oheň uhasit. Nepochybně to bylo zapříčiněno rozsáhlými plameny, které přinutily lid, aby se spíše pokoušel před ohněm uniknout, a ne s ním bojovat. Ve skutečnosti byl oheň již tak mimo kontrolu, že vytvořil svou vlastní vichřici, která jen nasávala stále větší množství vzduchu. „Oheň se hnal všemi směry a nikdo nebyl s to, ho uhasit. Vydal jsem se tedy do Whitehallu, do královny soukromé kaple. Zde jsem předal zprávu o dění ve městě a ta všechny tak vyděsila, že jsem byl osobně povolán ke králi a vévodovi z Yorku, kde jsem vylíčil, co jsem viděl, že oheň už nejspíše nic nemůže zastavit.“⁸²

Král byl zprávou velice znepokojený, rychle Pepyse poslal ke starostovi s nařízením, aby strhnul domy, které by mohly zabránit šíření požáru a vévoda z Yorku poslal na pomoc všechny své vojáky. Když král s vévodou odpoledne sestoupili do města, nedostávalo se jim slov. Řeka byla plná lodí se zbožím a ulice ucpané vozíky, jak se je jejich majitelé snažili marně dostat do bezpečí.

Dým a fámy, které létají rychleji než kouř, vzbudily celý Londýn.⁸³

Další tři dny panovalo naprosté peklo. Pepysovi, kterému známý poslal vůz, se podařilo zachránit to nejcennější z jeho majetku. Všichni takové štěstí neměli. Muži, ženy i děti prostě vzali, co unesli a skrz městské hradby se snažili dostat pryč.

Na nějaký čas se rozpadla veškerá disciplína, kterou si město udržovalo, ale někteří se svých úkolů drželi i nadále.

Radní, jehož jméno nám není známo, shromáždil obyvatele Leadenhallu, kteří se pod příslibem peněžní odměny snažili získat nad ohněm kontrolu. John Dolbe, bývalý voják, děkan z Westminsteru a biskup z Rochesteru pochodovaly spolu s chlapci z Westminsteru do města ke kostelu St. Dunstan in the East, kde se snažili zachránit kostel před úplným zničením.⁸⁴

Kdyby tento příklad následovaly všichni, šíření ohně by se podařilo zastavit. Většina však usilovala pouze o vlastní záchranu. Kdyby byly občané ponecháni vlastnímu osudu, mohl by popelem lehnout celý Londýn. Naštěstí se této příležitosti chytil sám král Karel. V neděli, první den požáru, nabídl svou pomoc, ale zároveň, pod záminkou svých vlastních záležitostí, opustil

---

⁸¹ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 314.

⁸² PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 315.

⁸³ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 22.

⁸⁴ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 24.

City⁸⁵. V pondělí, když viděl, že nad situací ztratil kontrolu, předal vrchní velení, společně se státní radou, vévodovi z Yorku. Byly zřízeny základny, z nichž každá byla řízena radním nebo šlechticem. Na každém stanovišti byli nápomocni tři smírčí soudci, třicet pěších vojáků a sto mužů. Poručíkům jednotlivých hrabství bylo přikázáno poslat milice, dělníky a jakoukoliv další pomoc. Taková opatření potřebovala čas, mezitím se však oheň dále rozšířil. V pondělí v noci byla zničena Royal Exchange, Cheapside a Thames Street. V úterý, nejhorší den ze všech pohltily plameny katedrálu sv. Pavla, Christ Church, Newgate, Fleet Street a Temple. Právě v tento den začala platit veškerá bezpečnostní opatření. Sám Karel se nechal vidět mezi lidmi, kde se vypořádával s ohněm jako obyčejný dělník – s kbelíkem v ruce. S vévodou z Yorku strávil ve městě celý den a povzbuzoval ostatní svým příkladným chováním. Požár však ne a ne uhasit. Veškerá práce byla během okamžiku pryč, Londýňané se však, posilněni příchodem pomoci zvenčí, nevzdávaly.⁸⁶

Stav obyvatel se zhoršoval. Za zdmi města tábořily davy uprchlíků, které přišly o svůj majetek, zatímco v oblastech, kde řádl požár stále probíhala evakuace. Rozkrádal se majetek a celé situaci nepomáhaly ani zvěsti o invazi Francie a Nizozemí. Shromážděné davy pociťovaly nenávist vůči papeži a cizincům⁸⁷ a hrozily uzavřením veškerých hranic.

Ve středu svitla naděje. Požár zničil více než tři pětiny města, budovy ve Strandu byly strženy, aby ochránily Somerset House a panika se rozšířila i do samotného Westminsteru. Navzdory Karlovým opatřením vymizela veškerá naděje. V úterý v noci se však stalo něco, v co nikdo už nedoufal, ustal vítr. Lidé se začali pomalu vracet do města, aby pomohli s jeho obnovou.

Z polí směrem k Islingtonu a Highgate spatřil Evelyn podle vlastních slov „200 000 lidí všech stavů rozptýlených a ležících na hromadách majetku, který mohli zachránit a obrovský oblak kouře visící nad stále ještě doutnajícími ruinami staveb“.⁸⁸ Trosky budov, jež zablokovaly ulice a místa, maskovaly konečnou ztrátu. Později bylo napočítáno, že požár zničil na 13 200 domů, Royal Exchange, Custom House, sídla 44 městských společností, Guildhall a téměř všechny budovy v City, dále katedrálu sv. Pavla a 87 farních kostelů, včetně nábytku a zboží, jehož hodnota byla vypočítána na více než tři a půl milionu liber. Celková škoda se odhadovala na více než deset milionů liber.⁸⁹

Úkol uhasit požár byl poměrně přímočarý, na rozdíl od problémů, které způsobil. Bylo jasné, že nemá cenu začít s nápravou škod, dokud nebude poskytnuta základní péče těm, kteří se ocitli bez střechy nad hlavou a dokud nebude obnovena důvěra veřejnosti. Kromě toho nebylo jasné, zda

---

⁸⁵ City je malá ústřední část hlavního města Londýna.

⁸⁶ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 24.

⁸⁷ Cizinci, kteří unikli před požárem, byly napadáni místním obyvatelstvem.

⁸⁸ EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 2, s. 13.

⁸⁹ HANSON, Neil. The Great Fire of London. In That Apocalyptic Year, nepag.

se neobjeví neočekávané komplikace způsobené ztrátou příjmů a válkou s Francií a generálními stavy. S těmito problémy se však město vypořádalo odvážně a s okamžitým úspěchem. Těm, jež se ocitly bez domova král obstaral stany a povolení pro výstavbu dočasných obydlí severně od hradeb. Řada královských opatření uložila příslušným orgánům v sousedních farnostech poskytnout ubytování nemocným a opuštěným. Veškerý majetek a zboží byly uskladněny v kostelech, kaplích, školách a dalších veřejných budovách. V nepoškozených částech města a okolních vesnicích byly zřízeny trhy. Soudci ve svých domovských krajích měli na starosti rozesílání dodávek potravin a všeho, co bylo třeba, městské společnosti a nemocnice se staraly o chudé. Ještě důležitější bylo, že král udělil všem, kteří se ocitli bez domova privilegium, které nařizovalo, že „všechna města přijmou bez jakéhokoliv odporu výše zmíněné osoby a umožní jim volný provoz jejich obchodů“.⁹⁰ Městské úřady spolupracovaly a každý den se setkávaly, kvůli společným snahám obnovit Londýn.

Jako obtížnější úkol se mohlo jevit obnovení důvěry veřejnosti. Zoufalství, které požár způsobil, bylo nepopsatelné. Katolíci, fanatici, Francouzi a Nizozemci byli obviněni ze založení požáru nebo pomoci při jeho šíření. Samozřejmě nechyběli ani „očítí svědci“. Strach přetrvával a cizinci se v ulicích museli mít na pozoru. Město bylo v nebezpečné náladě a zastupující orgány to věděly.

Podobná nálada vládla i v britských koloniích a nejistota ji ještě prohlubovala. Z Londýna nepřicházely zprávy, které by nezahrnovaly hádky o požáru nebo ničení města. Obezřetní soudci se setkávali se situacemi, kdy zatýkali cizince a katolíky nebo zadrželi či vyhnali z měst všechny podezřelé cizí osoby. Guvernéři ze vzdálenějších měst jako Barnstaple a Carlisle povolávaly „Trained Bands“. Ve falmouthském přístavu bylo námořníkům zakázáno odplout, v Hullu posílili obranu města a podobná opatření byla přijata po celé zemi. S odstupem času se může zdát, že situace ve městě nebyla tak vážná, ale v té době bylo Karlovo restaurování novinkou, náboženská nespokojenost byla natolik rozšířená, že ozbrojení fanatici nejednou rozpoutali v ulicích Londýna nepokoje a francouzské a holandské flotily byly dostatečně silné na to, aby odrazili postupující armádu.

Toto nebezpečí bylo skutečné a orgány to dobře věděly. Karel se s ním však „pral“ s energií a odvahou. Kdyby zůstal Londýn klidný, napětí ve zbytku Anglie by se okamžitě uvolnilo. Nejprve se musely roznést zvěsti o začínající rekonstrukci. Série „reliéfních“ prohlášení vydaných pátého a šestého září ukázaly, že si úřady získaly přízeň občanů. 6. září, den po uhašení požáru, oslovil uprchlíky sám král Karel s ujištěním, že se o ně bude osobně starat. Byli propuštěni všichni, u

---

⁹⁰ Znění jednoho z bodů Královské proklamace vydané 5. září 1666 (Guildhall Library).

kterých se nenašly důkazy, že by se přímo podíleli na vzniku nebo šíření požáru. Všem začínalo být jasné, že bídu na ně seslal Bůh. Pravdu začal šířit i londýnský deník London Gazette.

Když byla situace pod kontrolou, mohlo se začít s opravou města. Zatímco si chudší občané zřizovali malé příbytky z cihel a dřeva na základech svých vlastních domů, stránky London Gazette byly plné oznámení o dočasných ubytováních pro úředníky a soudce. Městská rada se usadila v Gresham College, poštovní úřad v Bishopsgate, Custom House v Mark Lane. Daňový úřad a soudní dvůr se přestěhovaly na západ. Sir Robert Vyner⁹¹ našel útočiště na Broad Street, Edward Backwell⁹² byl přednostně ubytován v Gresham College.⁹³ Nájemné v částech Londýna, kterým se požár vyhnul, stoupalo, ale ubytování bylo nějakým způsobem nalezeno pro všechny, kteří to potřebovali. Nyní se začalo mluvit o přestavbě.

Odolnost města byla opravdu pozoruhodná. Během požáru byla autorita dočasně vyňata z rukou vlády a předána do rukou městské rady. Karel shromáždil členy soudního dvora za účelem reorganizace města a života v něm. Byla zřízena zvláštní komise, která schvalovala prostředky pro obživu a oživení města. Byly uzavřeny dohody o vzniku nových trhů, o pokračování podnikání na burze, o bytech městských důstojníků, a především o přemístění celé správy města do nových prostor v Gresham College. Byly vydány rozkazy, aby byly odstraněny trosky Guildhall a věznice přesunuty do Bishopsgate a Aldgate. Továrna Ward měla být opět zprovozněna. Muži byly nuceni pracovat přes noc, aby obnovili pozemní komunikaci s bankou v Surrey.⁹⁴ Ulice, které představovali větší problém, byly vyčištěny samotnými občany. Opatření byla náročná, ale až na výjimky, účinná.

Koncepce nového města vyvolávala nekonečná plánování a nekonečné diskuze. Pět měsíců se přestavbě věnovaly příslušné orgány. Na nějakou dobu byla ustálena otázka mezi novým územním plánem a plánem původním. Později se však zjistilo, že plán není možné uskutečnit, debata se změnila v hádku na to, co je třeba změnit či vylepšit. Naléhavost neštěstí vedla město kupředu. Přestože zájem krále a parlamentu způsoboval zbytečné zpoždění, 8. února 1667 byl udělen královský souhlas týkající se zákona „O přestavbě města Londýna“. Zákon však nebyl zcela promyšlený a mezi králem a parlamentem začaly panovat neshody. Během několika následujících měsíců byl proto přijat dodatečný návrh zákona. Obsahoval jistá rozsáhlá vylepšení, doplněná o to, do kterých věcí týkajících se přestavby, smí zasahovat král a do kterých město.

---

⁹¹ Anglický politik a baronet, v letech 1674–1675 starosta města.

⁹² Politik a bankéř, je považován za zakladatele bankovního systému v Anglii.

⁹³ Vzdělávací instituce vysokoškolského typu, kterou v roce 1597 založil sir Thomas Gresham. Svého času na škole působili i Robert Hooke a Christopher Wren.

⁹⁴ Toto nařízení pocházelo od Státní rady. Muži, kteří pracovali v noci dostávali 4 šilinky za každý den své práce.

Později bylo podle příkladu architekta Johna Gwynna⁹⁵ zvykem tvrdit, že žádných zlepšeních dosaženo nebylo. Vina byla položena na ramena „zainteresovaných“ občanů a městskou radu, která byla příliš slabá, aby odporovala. Wrenův vnuk vyložil příběh o občanské křehkosti a tvrdohlavosti. O plánu svého dědečka prohlásil, že „Praktičnost celého plánu bez ztráty jakéhokoliv muže nebo porušení jakéhokoliv majetku byla v té době prokázána.“ Ale ničeho nebylo dosaženo kvůli zuřivému odporu velké části občanů, kteří se nechtěli vzdát svých starých domovů. Toto spojení s nekonečnou chválou na Wrenův plán a Gwynnovým prohlášením, že plán byl „nešťastně poražen frakcí“, byly základem pro legendu, že Londýn mohl být přeměněn na perfektní město.⁹⁶

Jednání, která vedla k přepisování zákonů, nebyla jednoduchá. Všechny strany byly znepokojeny tím, že bude vytvořeno úplně jiné město. Nejdůležitějším cílem bylo vybudovat město tak, aby byl další požár nemožný. Plán zahrnoval modernizaci města, které po více než půlstoletí potřebovalo změnu. Pokud by toho bylo dosaženo, druhá část už by byla jen nevyhnutelným důsledkem. Vše ale bylo mnohem komplikovanější.

Zvažme nejprve replánování diktované potřebou modernizace. To znamenalo dva hlavní úkoly. Budovy uvnitř města se musely přizpůsobit potřebám doby a bylo třeba nalézt řešení pro obtíže způsobené rychlým růstem během předchozích sta let. Mělo by to být nákladné, ale jednoduché. Dobrý stavební materiál, typy domů, které se mají postavit, a větší pozornost věnovaná rozmístění veřejných budov by splnily podstatu. Druhý úkol byl značně komplikovaný a náležitý. Starému Londýnu hrozily vždy dvě katastrofy – morová epidemie a oheň. Každý dvůr, každá úzká, neplánovaná, špatně postavená ulice se k této hrozbě přidaly.

Tento růst byl protikladný a přenášel se do budoucích let. Zvýšení obchodu ve světě a změny v trasách, se spojily se stále rostoucími potřebami vlády v Anglii. Problém s palivem byl vyřešen dovozem uhlí z Newcastle – řešení, které následně vytvořilo nové problémy s kouřem a špínou a nové nebezpečí během tuhých zim a válečných let. Navzdory opakovaným zákazům se domy rozprostíraly na východě a na západě podél obou břehů řeky a také od severu na jih. Zahrady uvnitř hradeb se zvětšovaly.

Nebezpečí tohoto růstu nemůže být posuzováno moderními normami. Ti, kteří se zajímají o zdravotní stav obyvatel a blahobyt měst pod záštitou průmyslové revoluce, by byli schopni ji posoudit nejlépe. V Londýně, stejně jako v dalších městech, nebyly nové ulice doprovázeny

---

⁹⁵ John Gwynn byl anglický architekt a stavební inženýr, jeden ze zakládajících členů Královské akademie.

⁹⁶ RIVER, Charles (ed.). The Great Fire of London. The History of The 1666 Fire That Destroyed England's Greatest City, nepag.

rozšířením o účinný vodovodní systém. Voda nebyla nevyhnutelnou součástí každého nového domu. Problémy Londýna však neskončily nebezpečím požáru nebo moru. Růst obchodu přeměnil Londýn na „sklad“ pro komodity ze všech částí světa. Dráhy pod Thames Street byly přeplněné. Exchange a Custom House byly dvě z neznámějších budov. Navzdory kolísání způsobenému občanskými spory a zahraničními válkami se poptávka po prostorech u nábřeží a okolních ulic zvyšovala. Západně od flotily se začalo stavět ohromné množství domů. Rostoucí aktivita znamenala stále více dopravních prostředků.

V roce 1598 byl John Stow⁹⁷ požádán, aby sepsal seznam všech vozů a kočárů, jejichž počet v Londýně rychle narůstal. Vozy byly potřebné pro přemísťování zboží a zásobování města. Po celé roky byla součástí města dopravní síť inspirovaná antickým Řeckem. Nyní se staré metody rozpadly. Doprava se zhušťovala a úzké uličky už nebyly dostačující, aby ji pobraly. Vysoce postavení úředníci začali dávat přednost kočárům před lodní dopravou. Londýn se začal natolik rozšiřovat, že vozy tažené koňmi byly pro život ve městě nezbytné. Měli tudíž svůj podíl na budoucím plánování města. Doprava začala být součástí tradičního života ve městě.

Pokud šlo o dodávky vody, systém nebyl nikterak zastaralý. Z tzv. Velkých potrubí, jež se nacházela na výhodně položených místech, čerpala vodu většina domů, a právě na těchto místech byla doprava omezena.

Podobné problémy se řešily i s trhy. Stánky řezníků blokovaly cestu podél Newgate Street. Zaujímaly také hlavní prostor kolem Cheapside a skladový trh blokoval křižovatku u Cornhill a Poultry a podobná situace byla k vidění také na Leadenhall Street. Tento pouliční systém sebou přinášel spoustu škod. Ulice byly přizpůsobeny pro pěší, příležitostně pro vozy tažené koňmi, rozhodně však nebyly s to pojmout větší počet lidí. Dokonce i hlavní ulice jako např. Gracechurch Street, Cornhill, Newgate Street nebo Ludgate Hill byly na každém konci blokovány úzkými bránami. Dlažební kostky byly vsazeny do bahnitého povrchu a spojeny byly pouze štěrkem, který se pod tíhou železných kol rozpadal.

Nevyhnutelné byly pokusy přizpůsobit vozy pro pohyb na ulici. Nařízena byla povinná šířka kol a omezení počtu koní na každý vůz. Byl vytvořen licenční systém. Nebylo to však moc platné. Přizpůsobení ulic bylo také možné, i když to byla možnost obtížnější a mnohem nákladnější. Po staletích budovy zasahovaly do ulic. Soukromé osoby se dostávaly do popředí při přestavbě města. Město získalo licence na soukromé zásahy do veřejných investic. Prostor mezi domy se postupně zmenšoval. Stopy těchto procesů mohou být stále vidět po celém městě, dokonce i v těch největších ulicích, před katedrálou sv. Petra, Cornhill nebo Cheap. Hodnota pozemků stále rostla

---

⁹⁷ John Stow byl anglický historik druhé poloviny 16. století.

a bylo těžké proces zvrátit. Zástupci města chtěli bytovou reformu, zůstalo však pouze u návrhu. Růst počtu obyvatel vedl k potřebě více či méně změnit plány na přestavbu města. Nastal čas změnit podmínky, v nichž město žilo tak dlouho. Mor a oheň to dokázaly způsobem, který bylo jen těžké popsat. Obě tyto události, i přes katastrofické důsledky, však vedly k něčemu, co by jinak mohlo trvat desítky let.

Emocionální daň, kterou si oheň na stovkách tisíc lidí vyžádal, je těžké kvantifikovat, ale existují náznaky jeho dopadu. Krátce po Velkém požáru přestaly vycházet noviny Thomase Newcomba. Ačkoli se mu v následujících týdnech podařilo obnovit svou tiskařskou firmu chvályhodnou rychlostí, byl pomalý v placení ženám, které London Gazette v ulicích prodávaly. Některé z nich si stěžovaly, že Newcomb se chová „divněji než kdykoli předtím a často se nachází v blízkosti kostela,⁹⁸ kde je nepříjemný zápach.“⁹⁹ Stížnosti byly podány také na sira Williama Battena, který býval údajně „váženým a upřímným mužem“, ale „nyní obtěžuje ostatní, je často rozzuřený a oslovuje lidi cizími jmény“.¹⁰⁰ Samuel Pepys pro změnu trpěl několik měsíců nočními můrami, že je jeho dům v plamenech. V březnu 1667 se ve svém deníku přiznal: „Mám obrovský strach z ohně, nemůžu ten poslední požár dostat z hlavy.“¹⁰¹ Ale pravděpodobně nejlépe shrnul emocionální účinek ohně sir Nathaniel Hobart: „Obraz tohoto strašného soudu vyvolal takový dojem v duších nás všech, že nebude v životě vymazán.“¹⁰²

2.2. Ztraceny ve Velkém ohni: Budovy, které zmizely při požáru v roce 1666

Požár zničil mnoho ikonických budov tehdejšího Londýna: katedrálu sv. Pavla, Royal Exchange, věznici Newgate, Christ's Church a dokonce i Whittingtonův tzv. Dlouhý dům, jednu z největších veřejných toalet v Evropě. John Evelyn byl zničením města zděšen: „Londýn byl, ale už není.“¹⁰³

Přesto to není úplně pravda. Oproti předchozím třem čtyřem letem, žila v době požáru v centru města jenom asi čtvrtina londýnské populace. Rozrůstající se východní předměstí jako Wapping a Stepney zůstaly nepoškozené – stejně jako většina Holbornu, Templu, západní části Fleet Street, Strandu a právě vznikajícího West Endu.

Některé mapy zachycují, jak oheň postupoval [9]. Zničil téměř celé opevnění města, zničeny byly téměř čtyři pětiny (cca 373 akrů), severovýchodní a některé východní části (včetně londýnského Toweru) zůstaly díky prudkému východnímu větru nepoškozené.¹⁰⁴

⁹⁸ Pravděpodobně se jednalo o trosky katedrály sv. Pavla.

⁹⁹ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 222.

¹⁰⁰ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 222.

¹⁰¹ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 325.

¹⁰² RYDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 223.

¹⁰³ EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 2, s. 12.

¹⁰⁴ <https://www.theguardian.com/cities/2016/aug/30>, vyhledáno 9. 12. 2018.

Zde si připomeneme některé budovy, které byly v těch třech až čtyřech pekelných zářijových dnech zničeny.

2.2.1. Hrad Baynard

Tento hrad [10] byl postaven na přelomu 13. století, jméno získal po zaniklém hradu, jenž se nacházel dále na západ – ztraceném dvojčeti londýnského Toweru, který postavil Norman Ralph Baynard. Žilo zde mnoho manželek Jindřicha VIII. a roku 1483 zde byla koruna nabídnuta Richardovi z Gloucesteru.

Byla to velká kamenná stavba s podlouhle vyčnívajícími věžemi stoupajícími z Temže, tlustými opěrnými zdmi, přístavištěm, centrálním nádvořím a několika věžičkami. Hrad byl svědkem bohatých hostin a korunovací. Zničen byl celý, s výjimkou jedné kulaté věže, později přestavěné na dům. Dnes se na pozemku nachází blok kancelářských brutalistních budov a někdejší hrad připomíná ulice Castle Baynard jižně od katedrály sv. Pavla.¹⁰⁵

2.2.2. Palác Bridewell

Postaven byl v letech 1515–1520 na západním břehu řeky Fleet poblíž Blackfriars. Tento ztracený palác [11] v centru města byl jedním z oblíbených Jindřicha VIII. Byla to velká cihlová budova postavena kolem tří nádvoří, se zahradami a soukromým přístavem. Roku 1529 se zde pravděpodobně uskutečnilo poslední setkání Kateřiny Aragonské s králem.

Za vlády Jindřichova syna Edwarda VI začal palác chátrat a třetí den Velkého požáru byl zničen. Zákklady paláce je možné dnes spatřit v přízemí budovy Unilever House.¹⁰⁶

2.2.3. Velké vodovodní potrubí

Potrubí se nacházelo výhodně vedle katedrály sv. Pavla a bylo výrazně větší a prostornější než ostatní městské labyrinty, Cheapside – ze starého anglického chepe (market) – byla jednou z nejdůležitějších ulic města [12]. Jedním z jejích charakteristických rysů byla Velká vodárenská fontána s křížem na vrcholu, nacházející se na východním konci ulice.

Od roku 1230 do roku 1666 odvádělo potrubí vodu z řeky Tyburn do Cheapside v olověných trubkách přes Strand a Fleet Street. Když se oheň začal šířit, lidé se snažili k potrubí prokovat a proděravět ho – marně. Velké potrubí bylo rozbité a spolu s celou Cheapside zmizelo v úterý 4. září v ohni.¹⁰⁷

2.2.4. Gotická podoba Katedrály sv. Pavla

Stará podoba katedrály sv. Pavla [13] byla chloubou středověkého Londýna. Byla to již čtvrtá katedrála, která na tomto místě stála. Postavena byla z caenského kamene, dokončena byla v roce

---

¹⁰⁵ GREEN, Matthew. London: A Travel Guide Through Time, s. 301.

¹⁰⁶ GREEN, Matthew. London: A Travel Guide Through Time, s. 295.

¹⁰⁷ GREEN, Matthew. London: A Travel Guide Through Time, s. 287.

1314. Nejimpozantnějším prvkem byla bezesporu monumentální věž (roku 1561 byla zasažena bleskem) ze dřeva a olova vysoká 489 stop. Roku 1964 ji výškou 627 stop překonala BT Tower.

Gotický exteriér katedrály působil mnohem přísnější než neoklasicistní nástupce Christophera Wrena se špičatými okny a ostrými věžičkami. Vzhledem k tomu, že katedrála byla jedním z největších krytých prostorů v Londýně, převládala uvnitř atmosféra podobná bazaru, úředníci a studenti se zde scházeli a debatovali, manželky farmářů zde prodávaly ovoce a pivo.

Když sv. Pavel začal třetí den požáru hořet, byl to výjev téměř apokalyptický. Z budovy šlehaly plameny, střecha se roztavila a proudy roztaveného olova se rozlévaly směrem k Ludgate Hill.

Ačkoli některé části byly zachovány a katedrála mohla být rekonstruována, bylo rozhodnuto o stavbě nové katedrály.¹⁰⁸

2.2.5. Steelyard

„S cizinci je v Londýně špatně zacházeno, ale nesmí se to říkat.“ Poznamenal jeden benátský návštěvník hlavního města v roce 1617 – jedním z důvodů bezpochyby bylo, že 400 německých obchodníků Hanseatic League (Ekonomické aliance německých měst) žilo odděleně ve Steelyardu. Tato pestrá přehlídka nádrží, skladišť, hospůdek, cechů, mincoven, kaplí a obytných prostor – spojená kamennou zdí – představovala jakési město ve městě [14].

Od počátku 13. století umožňovali panovníci zahraničním obchodníkům volně obchodovat. Výměnou za své válečné lodě byly také zproštěni placením nájemného a daní. Celý komplex zničil v roce 1666 požár. Dnes se na jeho místě nachází stanice metra Cannon Street.¹⁰⁹

2.2.6. Royal Exchange

Toto rozsáhlé otevřené obchodní náměstí [15] bylo duchovním dílem obchodníka Thomase Greshama. Roku 1571 burzu slavnostně posvětila královna Alžběta I. a místo se tak stalo epicentrem rozvíjejícího se obchodního impéria Anglie. Nacházely se zde kolonády a nádvoří, kde se scházely obchodníci z celého světa se svými zákazníky a dodavateli, aby uzavírali dohody a následně posílaly lodě se zbožím na všechny světové strany.

Royal Exchange byla čtyřpodlažní budova s nádhernými obchody v horních galeriích a zvonici, která byla zastřešena obrovskou luční kobyolkou, znakem rodiny Greshamových. Ve výklencích nad kolonádami se nacházely sochy všech anglických králů a královen od doby Viléma Dobyvatele.

3. září burzu pohltily plameny. Kolem bylo možné spatřit popadané a rozbité sochy panovníků. Obnova burzy začala záhy v roce 1669, ale i tato budova byla zničena požárem v roce 1838. Na

¹⁰⁸ GREEN, Matthew. London: A Travel Guide Through Time, s. 327.

¹⁰⁹ GREEN, Matthew. London: A Travel Guide Through Time, s. 320.

jejím místě byla postavena další, třetí, budova Royal Exchange, která stojí dodnes.¹¹⁰

---

¹¹⁰ GREEN, Matthew. London: A Travel Guide Through Time, s. 358.

3. Plány na přestavbu města

Začalo to v pekárně na Pudding Lane v nedělních ranních hodinách a během pěti dnů byla zničena třetina Londýna [16].

S více než 13 200 domy, 87 kostely, mnoha oficiálními budovami a katedrálou sv. Pavla, kterou oheň zničil, se úřady potýkaly s obtížným úkolem Londýn po Velkém požáru obnovit. Nutno ovšem podotknout, že Londýn 17. století rozhodně netrpěl nedostatkem myslitelů s nápady na to, jak vytvořit nové město¹¹¹ a týden poté, co uhasly poslední plameny, vydal Karel II. proklamaci, slibující „mnohem krásnější město, než jaké bylo do té doby postaveno“.¹¹²

Mistrovské plány, které vypracovalo několik architektů té doby, odhalují, jak mohl být Londýn odlišným místem, pokud by byl některý z nich schválen.

Mezi těmito plány nimi byla ambiciózní reorganizace městských ulic, kterou předložil *Christopher Wren* [17], který těžce čerpal z vlivu Paříže, kterou navštívil rok předtím. Jeho plán byl zakotven v barokním stylu s jednotnými ulicemi a cestami, geometricky závislými na západním vrcholu nově navržené Katedrály sv. Pavla.¹¹³ Chtěl vytvořit město „pravidelné a pompézní“. Rychlost, s jakou Wren představil svůj návrh, ale vyvolávala nesouhlas Královské společnosti, jejíž členové tvrdily, že je měl nejdříve obeznámit se svým záměrem. Architekt však tvrdil, že ho „tlačil čas, aby svůj návrh dokončil dříve než ostatní, a tak to nemohl konzultovat s členy společnosti“.¹¹⁴ Karel II. nicméně Wrenův návrh obdivoval a jmenoval ho jedním z komisařů, kteří dohlíželi na přestavbu města. Ale na rozdíl od Lisabonu, kde portugalský král nařídil po zemětřesení v roce 1755 postavit zcela nové město, Karel nemohl Wrenovi nabídnout „prázdné plátno“.

V roce 2016 se v Royal Institute of British Architects (RIBA) uskutečnila výstava k výročí Velkého londýnského požáru „Creation from Catastrophe – How Architecture Rebuilds Communities“. Její kurátor Charles Hind k Wrenově plánu poznamenal: „Myslím, že Wrenův plán byl nejpraktičtější a nejzajímavější ze všech, ale osobně jsem rád, že jeho schéma postaveno nebylo. Domnívám se, že by to bylo v té době značně neanglické, tedy aspoň pokud jde o plán na této úrovni.“ John Schofield, bývalý archeolog Museum of London říká: „Je pravda, že Londýn byl vždy mixem společenských tříd a zůstalo to tak i po požáru. Ale je možné, že pokud by se Wrenův plán uskutečnil, třídy by byly oddělené. Hlavní ulice by se změnilly v něco velkého a barokního, a to by pravděpodobně rozdělilo třídy do oddělených oblastí.“ Další z kurátorů RIBA,

---

¹¹¹ RIDEAL, Rebecca. 1666. *Plague, War and Hellfire*, s. 206.

¹¹² <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, vyhledáno 1. 3. 2019.

¹¹³ RIDEAL, Rebecca. 1666. *Plague, War and Hellfire*, s. 206.

¹¹⁴ RIDEAL, Rebecca. 1666. *Plague, War and Hellfire*, s. 206.

Jes Fernie, souhlasí s tím, že Wrenův plán by Londýn přeměnil na Paříž 19. století, kdy obrovská přestavba Gergese-Eugena Haussmanna odstranila z centra chudobu. „Představuji si, že pokud by byl Wrenův plán schválen, byl by to prvek sociální očisty. Mohlo to vyústit v koherentnější a méně matoucí město, ale předpokládám, že mnoho lidí by se snažilo sehnat bydlení v městských domech po bulvárech.“¹¹⁵ Christopher Wren samozřejmě dostal prostor pro své vymežující dílo, Katedrálu sv. Pavla. Přesto mu tvarování samotné povahy města uniklo, stejně jako ostatním.

Za podpory krále Karla II. vznikly i další plány. Návrh *Johna Evelyny* [18] pochází ze stejné školy jako Wrenův. V obou případech by bylo nutné provést úplnou revizi prostor kolem Fleet Street a Royal Exchange, okolo kterých by byla prostorná náměstí. Oblast kolem Temže by se stala jedním dlouhým veřejným nábřežím.¹¹⁶ Evelyn na základě osobního průzkumu trosek navrhl nový systém s rozšířenými ulicemi, zahradami a náměstími. Škodlivé obchody a profese by byly umístěny mimo městské hradby, aby se minimalizovalo riziko požáru. Karel byl údajně „nesmírně potěšen tím, co Evelyn v tak krátkém čase navrhl“.¹¹⁷

Třetí hlavní návrh vytvořil vědec a architekt *Robert Hooke* [19]. Navrhl tzv. mřížkový systém se širokými bulváry, který byl později využit při renovaci Paříže a Liverpoolu. Hooke byl v královských kruzích respektovanou osobou. A ačkoli byl jeho plán odložen na vedlejší kolej, získal místo komisaře pro průzkum londýnských ulic.

Během následujících týdnů a měsíců byly navrženy mnohé zajímavé, i když nevyžádané plány na obnovu města. Jedná se o plány *Richarda Newcourta* a *Valentina Knighta*, důstojníka armády, který údajně bojoval za royalisty v anglické občanské válce. Plány byly předloženy, ačkoliv o ně král vlastně nežádal.¹¹⁸

Newcourtův plán [20] byl také založen na mřížkovém systému, ale mnohem radikálnějším. Obsahoval přísné řady kostelních náměstí ve tvaru čtverce v rámci obdélníkových parcel – schéma,¹¹⁹ které bylo později použito pro výstavbu amerických měst, jako je Philadelfie. „Co je na tomto konkrétním plánu tak zvláštní a krásné, je, že tak protikapitalistický,“ říká Fernie. „Všichni ostatní uznávají Londýn jako obchodní subjekt založený kolem obchodních center. Newcourtův plán ovšem naznačuje, že vše, co potřebujeme, je Bůh.“¹²⁰

---

¹¹⁵ <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, vyhledáno 1. 3. 2019.

¹¹⁶ <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, vyhledáno 1. 3. 2019.

¹¹⁷ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 206.

¹¹⁸ <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, vyhledáno 1. 3. 2019.

¹¹⁹ <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, vyhledáno 1. 3. 2019.

¹²⁰ <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, vyhledáno 1. 3. 2019.

Knight navrhl [21] vybudovat dvě hlavní ulice vedoucí od východu na západ, a osm dalších, které by vedly z jihu na sever, mezi nimiž by byly úzké bloky domů spojené menšími uličkami. Také představil soubor kanalizací, jež by vedly k řece Fleet. Plán zahrnoval myšlenku na poplatek za splácnění kanálu, což by znamenalo dodatečné příjmy pro korunu. Krále Knightův plán rozčílil s tím, že koruna přece nemůže vydělávat peníze z neštěstí, které Londýn postihlo.¹²¹

Hind si nedokáže představit, že by moderní Londýn měl podobu Hookeova, Knightova nebo Newcourtova plánu. „Bylo by to nudné,“ říká. „Vždycky jsem si myslel, že mřížkový systém není možný, zvláště když uvažujete o krásném městě. Většina amerických měst vypadá stejně nekonečně. Nejsou zde žádné budovy, na které byste si mohly udělat názor.“ Městský designer Adrian Jones, autor knihy *Towns in Britain* nesouhlasí. „Myslím, že mřížkové systémy mohou být vzrušující, když přestanou být předvídatelné a pravidelné. San Francisco je nejlepším příkladem kopcovité topografie, která dělá mřížky velmi dramatickými. Podobnou strukturu lze spatřit i v Glasgow, a ani zde nepůsobí nudně. Mohlo by být obtížné představit si Londýn založený na mřížkovém systému, ale nemyslím si, že je to děsivý nápad.“¹²² Žádný z plánů však nakonec z důvodu nedostatku financí a hádkám ohledně vlastnictví pozemku nebyl realizován.

Nakonec však zvláštní soud vyslyšel prosby obyvatel a město bylo ponecháno převážně tak, jak tomu bylo doposud, ačkoliv ulice byly rozšířeny a narovnané. Byla postavena jedna nová ulice – King Street – kde se nacházely sály, ve kterých byly pořádány trhy, které se dříve konaly přímo na ulicích. Schéma, navržené kapitánem Knightem, které změnilo přístav na kanál selhalo, stejně jako plán na vybudování nového nábřeží u Blackfriars.

Jedna věc je jasná. Pokud by některý z výše uvedených plánů prošel, Londýn by byl úplně jiné město, než jak ho známe dnes.

Zatímco oheň tedy nevedl k úplné přestavbě města, rozhodně vedl k zavedení prvních kontrol ve formě stavebních předpisů. 8. února 1667 představil král Karel II. první zákon o přestavbě, jehož součástí byly konkrétní pokyny, kterými bylo nutné se při přestavbě Londýna řídit. Tato opatření pro kontrolu vývoje zahrnovala např.:

- Rozšiřování ulic a požadavek na výstavbu horních podlaží domů – před požárem byly ulice velmi úzké, vrchní patra se navzájem často převyšovala a obyvatelé si tak mohli potřást rukama mezi okny v horních patrech.
- Zavedení čtyř typů obydlí: dvoupatrové domy s menšími uličkami, třípodlažní domy, čtyřpatrové domy nacházející se v blízkosti hlavních ulic a panská sídla pro osoby

---

¹²¹ RIDEAL, Rebecca. 1666. *Plague, War and Hellfire*, s. 207.

¹²² <https://www.theguardian.com/cities/2016/jan/25/how-london-might-have-looked-five-masterplans-after-great-fire-1666>, vyhledáno 1. 3. 2019.

„mimořádné kvality“.

- Použití cihel nebo kamene na vnější zdi domů.
- Sousední domy musí mít stejnou výšku.¹²³
- Omezení počtu kostelů ve městě.
- Vytvoření kanalizace pro řeku Fleet.
- Přesunutí obchodů, které by mohly vést k požáru, z rizikových oblastí.¹²⁴

---

¹²³ BARRETT 2016, in: <https://lichfields.uk/blog/2016/november/4/the-great-fire-of-london-a-history-of-master-planning-and-development-management/>, vyhledáno 9. 12. 2018.

¹²⁴ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 216.

4. Přípravy na obnovu města

Některé záznamy chybí, není tedy možné rekonstruovat všechny procesy, kterými bylo dosaženo konečného plánu. Musíme si ale jasně představit, jaké byly hlavní etapy přestavby a co k nim vedlo. Pravděpodobně nejdůležitější osobou přestavby byl král, ovlivněný hned několika faktory. Prvním z nich byla Evelynova obžaloba týkající se špatného postupu záchranu města při požáru, druhým faktorem byly zvěsti týkající se možné přestavby Paříže Ludvíkem XIV. Anglie byla ve válce se svými nejnebezpečnějšími konkurenty a Londýn byl jako největší město s hlavním přístavem v království nepostradatelný pro její šance na úspěch. Bylo tedy nezbytné, aby přestavba brzy začala a postupovala rychle.

Rychlost byla životně důležitá. Aspekty městského života byly vychýleny. Příkopy byly plné odpadků a ulice jimi byly blokovány. Vstupní brány byly zničeny, tržiště spálena a vodovodní potrubí poškozeno. Vlastní majetek města připomínal ruiny, a tak bylo těžké vybírat nájemné. Ale mnohem horší byl strach, že pokud by přestavba byla dlouhá, občané se možná nevrátí. Tento strach byl založený na konkrétních okolnostech a nebyla za tím žádná iluze způsobená plameny. Oblast kolem Londýna se čím dál více rozrůstala a stala se tak soupeřem centra starého Londýna. Řemeslníci se usadili na předměstí, a ještě dále působili obchodníci, kteří se snažili uniknout břemenu řídit město. Společnosti si stěžovaly, ale jejich úsilí o prosazení práv, která jim byla udělena chartami, bylo marné. Město žádalo korunu o podporu. Svou vlastní politikou uspokojovali růst prostřednictvím zákazu stavby budov mimo město a koruna, která se zabývala zachováním pořádku a snažila se předcházet chudobě a hladomoru, tuto metodu podpořila. Domy na nových základech byly zakázány do tří mil od městské zdi a staré domy v této oblasti nemohly být přeměněny na bytové domy. Město politicky selhávalo a přesto, navzdory jeho zjevné obavě, odmítlo přijmout zřejmý průběh pokusu začlenit předměstí do sebe. To by zřejmě vyřešilo problémy obrovského množství lidí, ale přesto byl tento návrh odmítnut, a to navzdory dostatečné příležitosti k jeho přijetí. Tento problém řešilo město dlouhé roky. Již v roce 1633 Karel a jeho poradci uznali, že špatná organizace na předměstí je neúnosná. Rada dokonce požádala město, aby zvážilo, zda by nebylo lepší přijmout část předměstí do své jurisdikce. Nabídka nebyla přijata, a i když byla opakována v různých formách, i nadále byla odmítána, a to dokonce i poté, co Karel objasnil, že zákon bude zahrnovat začlenění předměstí do přímé a legalizované soutěže s městem. Problém se znovu objevil při restaurování a tím i možnost oživení nějaké formy začlenění. Byla oslovena londýnská City, ta však oponovala samostatnému začlenění oblasti, ať už částečně nebo v celku, ale zároveň se nepokusila o rozšíření své vlastní organizace. Je těžké odhadnout pravý důvod tohoto negativního postoje. Po požáru už však nebylo možné zabránit existenci předměstí. Starý systém selhal a nové oblasti prostě potřebovaly lepší vládu než tu, kterou mohly nabídnout

současné farnosti. Organizace města byla flexibilní a mohla být bez problému rozšířena. Možnost rozšíření nových oddělení, která by se přestěhovala ze starších částí Londýna, však neexistovala. Dráhy, sklady, burza a městské dvory byly ve starém Londýně. Stejně tak nemohl být přesunut přístav. Zahrnutí předměstí by tak odstranilo staré námitky společností a vyřešilo trvalé stížnosti, že lidé na předměstí nemusí platit daně. Přesto město návrh nepřijalo a místo toho, aby nabídlo nějaké konstruktivní řešení, se snažilo omezit činnost těm, kteří žili mimo jurisdikci. Tato třída byla potenciálně velká. Zahnovala obchodníky, kteří začali obchodovat jako členové nových společností, kteří denně používali a vyvíjeli zboží, vyjednávali a obchodovali, od Londýna až za moře, a to z důvodu získání osobních zisků a výhod. To způsobilo oslabení vlády v Londýně a znevažování svobody obchodníků žijících za městem. Tito muži patřili k nejbohatším obchodníkům v Anglii a město si mohlo pouze vyčítat, že zanedbává širší aspekty jejich existence. Celá tato záležitost vyústila v chartu, která obsahovala následující: „Všichni Ti, kteří bydlí nebo budou bydlet do vzdálenosti deseti kilometrů od kterékoliv části města a zabývají se výrobou zboží a odmítají se stát součástí města, nebudou od té doby moci sami nebo za pomoci jiných přímo či nepřímo přepravovat jakékoli zboží prostřednictvím jakéhokoli obchodního prodeje z přístavu našeho města Londýna.“¹²⁵ Aby byla tato ustanovení silnější, byly pověřeni úředníci různých společností, kteří obchodují v zámoří, odmítnout obchod s těmi, jež žili za městem.

Před Velkým požárem mělo město situaci každopádně pod kontrolou. Ovšem oheň vyvolal celý problém znovu, a to mnohem zásadnějším způsobem. Kdyby město ovládalo předměstí, postavení všech by bylo méně obtížné. Takhle musel Karel sledovat, jak občané, jejichž domy spálil oheň, získávají pronájmy předměstských nemovitostí, vytvářejí obchody ve Strand, nebo se sjíždějí po řece do útočišť ve Wappingu a Deptfordu. Jiní se posunuli ještě dál, a protože Karel otevřel všechna města „spáleným“ občanům, mohli se volně usadit kdekoliv. S nimi přicházeli i odcházeli všechny obchodní vztahy. Obchod byl základem londýnské velikosti a město si nemohlo dovolit o toto postavení přijít. V návrhu zákona o přestavbě vložil doložky, které přinutily všechny obchodníky, „kteří žijí v rozmezí dvaceti mil od Londýna a obchodují s ním, osobně nebo prostřednictvím agentů, aby nastoupili do úřadu ve městě, pokud k tomu budou vyzváni“.¹²⁶ Toto bylo dostatečné rozšíření předchozího zákona, neboť se vztahoval na všechny, ať už byli svobodní nebo v jakémkoliv spojení s Londýnem. Pro přestavbu města to znamenalo důležitá krok. Ale bez ohledu na opatření, rychlá přetavba byla jistě způsobem, jak si město mohlo zachovat svou pozici. Každé zpoždění by ztěžovalo obnovu: rychlost byla dominantním faktorem.

Principy byly dohodnuty a obnova starého modelu nebyla tolerována. Bylo třeba uhlídat, aby

---

¹²⁵ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 47.

¹²⁶ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 47.

politika „zlepšení za každou cenu“ nebyla tolerována. Všechna opatření, která zahrnovala zbytečná zpoždění, musela být odmítnuta. A v tom okamžiku začaly potíže. Evelyn si přál, aby „toto slavné a starodávné“ město bylo vykreslené z cihel, kamene a mramoru, ale vytvořit návrh, který by zahrnoval potřebné reformy a umožnil přestavbu, byl úplně jinou záležitostí. Bylo to těžké období, a v roce 1666 chyběly předběžné kroky, které bychom v současné době považovali za samozřejmé. Přesná mapa města, listiny dokumentující katastrofu nebo protipožární trezory, plány jednotlivých nemovitostí, pojištění pokrývající všechny nebo většinu ztrát, výhodné úvěry a investory – v dnešní době by to vše bylo k dispozici v nějakém měřítku. V roce 1666 všechny tyto aspekty chyběly. Jelikož byly některé věci nepostradatelné, úřady musely hrát s časem, zatímco jiní se pokoušeli vylepšit nedostatky. To vyžadovalo značné dovednosti. Většina občanů buď žila v nepohodlných dočasných obydlích nebo platila vysoké nájemné za domy na předměstí a netrápily je záležitosti týkající se zlepšení Londýna, chtěli jen co nejrychleji zpět své vlastní nemovitosti – všichni chtěli ujištění o budoucnosti. Tato jistota musela být dána. Po týdenní intenzivní činnosti se orgány dohodly na obecném postupu, který je třeba dodržovat. Dne 13. září byla zveřejněna vyhláška, v níž se uváděla rozhodnutí krále o současném stavu a záměrech do budoucna. První krok byl přijat a muži cítili, že přestavba je pod kontrolou.

Toto prohlášení bylo mistrovským dílem a muselo přesvědčit všechny podezřívavé. Bylo to zjevně jen dočasné opatření, ale o určitých zlepšeních již bylo rozhodnuto. Přestavba byla naplánovaná z cihel nebo kamene a všechny „známé a proslulé ulice“ měly být rozšířeny tak, aby oheň, v případě požáru, nemohl postoupit z jedné strany města na druhou. Nové město mělo přestavět staré nevyhovující uličky, nahradit je novými a otevřít cestu k přístavu. Sám král slíbil, že Custom House přestaví co nejdříve, „za pomoci těch nejpovolanejších osob,“ a že i on sám se bude na jeho stavbě podílet. „Ve všech zemích, které nám náleží, obdrží vlastní práva každý, kdo bude budovat a podporovat pokrok ve veřejné službě a krásu města...“¹²⁷ Byl to velkorysý, byť spravedlivý příslib, ale byl následován ještě cennějším „...všem, kteří postaví budovu dle tohoto prohlášení, budou oproštěni od jakýchkoliv povinností po dobu sedmi let.“¹²⁸ Na všechna plánovaná zlepšení bylo třeba obdržet povolení od rady města, a aby bylo dosaženo učiněno za dost, městu bylo výslovně přikázáno, aby připravilo přesný průzkum zřícených budov a získalo údaje o jednotlivých vlastnících a zájemcích: „Aby bylo možné tak učinit, musí být každý majitel informován, nebude v žádném rozsahu vyloučen z přijetí přiměřených hodnot.“¹²⁹

Zatímco město provádělo průzkum, měl být vymyšlen postup pro celou přestavbu. Mezitím

---

¹²⁷ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 48.

¹²⁸ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 49.

¹²⁹ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 50.

také nemělo být dovoleno provozovat soukromou „sobeckost“ ve veřejném zájmu. Kdyby se někdo domníval, že postaví budovu na základě vlastnictví půdy, mělo město přísné pokyny, k jejímu potlačení. Navíc, jméno stavitele mělo být oznámeno králi nebo radě, která udělovala příkladné tresty.

Odhodlání kontrolovat soukromou iniciativu v zájmu veřejného blaha bylo dostatečně zdůrazněno, ale dluhopisy nebyly natolik silné, aby vyvolaly jakýkoli odpor. Autoři proklamace byli plně odhodlaní rozhodování občanů co nejdříve obnovit. Uvědomovali si potíže, které nový plán mohl způsobit, věděli, že průzkum bude trvat ještě týdny, ne-li dokonce měsíce, a nebyl schopen odradit ty, kteří byli schopni se přizpůsobit obecnému plánu. Tito muži byli zvláště oprávněni požádat soudce a poté, co uvedli svá stanoviska, obdrželi pokyny, jak postupovat.

Možná toto poslední ustanovení bylo kompromisem vynuceným pro obhájce plánované přestavby. Neexistuje však žádný záznam o tom, kdo toto ustanovení zajistil. Sir George Moore podepsal smlouvu jménem svých osmi nájemníků na Fleet Street, žádný další záznam o jiné osobě, která by tak učinila, neexistuje. Město se zabývalo i případy neoprávněné přestavby, ale i ty byly vzácné, týkalo se to i vypálených oblastí – Leadenhall Street, Castle Yard, Holbornu, Broad Street, Pye Alley, Fenchurch Street a oblasti kolem Cripplegate. Existují záznamy o desítkách opravených domů a dá se předpokládat, že všechny tyto dokumenty jsou přesné. Stavební sezónu ukončila až tuhá zima, a i přes tu se bojovalo za lepší Londýn, který stále zůstával pod hromadou zřícenin a v noci pod náparem zlodějů a žebráků.

Většina raných prací spadala pod Správní radu a město. Parlament, i když se zpočátku snažil být aktivní, přispěl k pokroku jen poskrovnu. Přesvědčen o nutnosti rychlé přestavby, nebyl s to se dohodnout na metodách, jež měly být přijaty. „Byl to obecný názor celé sněmovny“, napsal John Milward, „že pokud nebude dohodnuta nějaká rychlá cesta k přestavbě města, obchodníci a bohatí občané budou chtít své záležitosti přesunout do jiných zemí, a tím by město mohlo postihnout veliké neštěstí.“¹³⁰ Když se však usilovalo o dohodu a byla navržena nová dohoda, mnoho lidí bylo proti. Obnova města beze změn byla také odmítnuta a dočasné opatření nacházející se někde mezi těmito dvěma póly, by byl přijat až jako poslední možnost, ačkoliv se zdálo jako nejlepší řešení. Každý den, kdy se záležitost bezvysledně projednávala, existovala silná dispozice k vyloučení celé otázky. Také nebylo daleko od toho, obrátit se s celou záležitostí na krále, a ačkoliv k tomuto rozhodnutí nikdy nedošlo, považovalo se za nevhodné ho podporovat, pokud by Custom House nemohl současně poslat návrhy na rychlou přestavbu, což se stalo. Předmět byl zrušen a rada a město byly ponechány, aby dělaly to nejlepší, co mohly. Ačkoliv se

---

¹³⁰ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 52.

tak stalo, rada a město pracovaly prostřednictvím výborů, a výbory předtím speciálně jmenovaly úředníky, kteří byli pověřeni shromáždit, ať už formou novinových článků, dopisů, deníků nebo úředních záznamů, veškeré informace týkající se přestavby. Jen tak bylo možné získat na celou situaci ucelený pohled.

Evelynův deník nám ukazuje plán, o kterém se Karel a jeho poradci domnívali, že bude pro „spálenou“ oblast proveditelný. Město tedy požádalo o přijetí tohoto postupu a plánování mohlo pokračovat za příznivých podmínek. Začalo to okamžitě. Evelynův vlastní návrh, opevněný dlouhým vysvětlením, byl 13. září představen králi a velmi dobře přijat. „Její Veličenstvo a vévoda byli přítomní u představení každého plánu, s každým z navrhovatelů osobně mluvili a byli jim velice vděční.“¹³¹ Wrenův plán obdrželi o dva dny dříve. Další týden, 19. září, předložil před Královskou společností svůj návrh Robert Hooke. Sir John Lawrence, pozdější starosta města, uvedl, že „dvůr starosty a radních plán schválil a upřednostnil před ostatními a měl by být představen Jeho Veličenstvu“.¹³² O jeho představení králi však není v městských archivech žádná stopa. Naopak se v nich můžeme dočíst o dalších dvou plánech – Richarda Newcourta, výrobce map a zvláštní návrh kapitána Valentina Knighta. Zájem o nové návrhy byl nejprve velice silný, postupně však klesal, neboť muži se stále více zabývaly záležitostmi, které musely výběru konkrétního „modelu“ předcházet.

Evelyn prohlašoval, že jeho plán je nejbližší uskutečnění ještě předtím, než byly představeny ostatní návrhy na přestavbu Londýna: „Král a parlament jsou horliví a nemohou se přestavby dočkat, jsou nyní zaneprázdněni přizpůsobit se nárokům každého majitele...každá myšlenka směřuje k městu, jež vstane z popela jako fénix.“¹³³

O pět dní se začaly objevovat první potíže. Henry Oldenburg¹³⁴ poslal Boylemu popis stavu věcí. V té době strávila Sněmovna dvě odpoledne diskutováním o budoucnosti města, nic se však nerozhodlo. Král se chystal jmenovat komisaře a zbavit tajnou radu několika úkolů, začínalo být jasné, že průzkum by trval měsíce. Oldenburg, stejně jako Evelyn, měl přehled o všem, co se dělo. A jeho dopis odrážel všeobecné rozčarování. „Přestavba City je stále velmi zmatená a ve Sněmovně se objevují tři názory. Někteří jsou pro zcela nový model, podle Wrenova návrhu; další pro starý, ale s použitím cihel; a třetí strana se přiklání pro střední cestu – rozšíření některých ulic, s tím, že základy zůstanou zachovány. Slyšel jsem, že dnes se koná schůzka s některými zástupci rady a dalšími předními obyvateli města, aby se dohodli na nějaké výsledku a pokusili se ho

---

¹³¹ EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 2, s. 17.

¹³² REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 53.

¹³³ EVELYN, John. The diary of John Evelyn. Vol. 2, s. 18.

¹³⁴ Německý teolog, diplomat a filozof.

představit zbytku města. Velikým úskalím bude získat peníze na pokračování v boji a pro obnovu města v ten samý čas.“¹³⁵ Zde se ztělesňovaly největší obtíže a obavy: Jak nejlépe plánovat přestavbu, jak ji financovat a jak udržet migraci občanů.

Právě v tomto okamžiku se parlament omluvil ze své účasti na tomto nelehkém úkolu. Záležitostí přestavby se tak nyní musela zabývat rada a město. Na setkání, které svolal Oldenburg, byly zástupci města informováni, že král navrhl Dr. Wrena, Hughu Maye a Rogera Pratta, aby se připojili k inspektorům a výtvarníkům a podíleli se na obnově City. Dne 4. října město jmenovalo dodatečně Roberta Hooka, Edwarda Jarmana a Petera Millse.

Jmenování těchto šesti mužů bylo jedním z nejdůležitějších mezníků celé reorganizace Londýna. Přestože byli jmenováni pověřeni pouze průzkumem, ani rada ani město neměly jiný odborný sbor, na který by se mohly obrátit, a v praxi se může zdát, že tedy veškeré technické záležitosti byly odkázány na ně. Královští kandidáti byli titulováni jako „Komisaři Jeho Veličenstva pro přestavbu“, titul, který představoval jejich skutečný stav. Zástupci města byli označováni jako „geodeti“ – ale protože byli velmi brzy oprávněni pravidelně se scházet a konzultovat s královskými komisaři stejné záležitosti, byla jejich působnost velmi stejná. Konkrétně jim bylo nařízeno „dát souhlas nebo uzavřít jakoukoli dohodu bez zvláštního ustanovení soudu“, ale to bylo jen normální městské opatření. Pokud by dospěli ke společnému rozhodnutí, těžko by nemohlo být přijato. Dokud nebyl parlament nucen znovu se zajímat, těchto šest mužů se podílelo na navrhování stavebních předpisů, na odhadování toho, jakých zlepšení by mohlo být dosaženo. Nikdo nemůže říct, do jaké míry jim přestavba dluží, ale důležitost jejich příspěvku je jasná.

Těžko by bylo možné najít povolanejší osoby. Profesionální architekt, jak ho známe dnes, nebyl v tehdejší Anglii známý. Vzdělaný „amatér“ byl v té době stále na výši a pozice mistrů tesařů, kameníků a zedníků byla teprve v počátcích. Muselo se tedy improvizovat a jako improvizace šest nominovaných osob nemohlo být lepší. Pratt studoval architekturu ve Francii, Itálii, Flandrech a Holandsku, měl skvělou reputaci jako praktický architekt, což dokazovaly i čtyři velké panské domy, včetně kancléřova nádherného, ale nešťastného městského domu v Piccadilly. S Mayem a Wrenem se již zabýval průzkumem sv. Pavla a jeho služby jako komisaře mu měly získat zasloužené rytířství předtím, než zdědil majetek, a odešel, aby se o něj postaral. S Mayem to bylo obtížnější. Jako „vážený Hugh May“ byl jmenován správcem děl po návratu Karla z exilu a v této funkci se zabýval revizí královských paláců a budov, které byly obsazeny před požárem. Výsledkem bylo, že byl znám každému, kdo něco znamenal a byl vyzván, aby působil jako

---

¹³⁵ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 55.

architekt pro řadu velkých domů; ale vzhledem k tomu, že Pratt byl stejného ražení jako Evelyn, jehož přítelem byl, patřil spíše do Pypesova světa. Jeho povaha naznačovala spíše zodpovědného úředníka než gentlemana kultury. Působil jako zástupce sira Johna Denhama, ale selhal v konkurenci s Wrenem. Byl však povýšen do funkce řídicího pracovníka a toto místo zastával až do své smrti 1684. Ať už byl jeho život jakýkoli, je obdivuhodné, že byl kvalifikovaný stát se komisařem. Jeho znalosti a zkušenosti byly úžasné a jeho postavení umožnilo financovat prostředky na stavbu, které žádný z jeho společníků nemohl mít.

Wren, nejmladší z komisařů, byl v mnoha ohledech nejhorší volbou ze všech. Sir Reginald Blomfield, který se navíc neřadil k jeho obdivovatelům, prohlásil, že jeho jmenování bylo ovlivněné a nespravedlivé: „Velký londýnský požár byl pro něj příležitostí, ale také ostudnou prací, kterou mu zadal Karel II. Faktem je, že mezi lety 1660 a 1670 byl Wren pouhý amatér v architektuře.“¹³⁶ Karlova předvídatelnost byla opodstatněná, ale je dobré mít na paměti tento názor a pamatovat si, že doktor Wren, kterého jmenoval v roce 1666, byl profesor astronomie a člen Královské společnosti, nikoli velký architekt, jímž se později stal.

Městští kandidáti byli méně průbojní a nevíme o nich mnoho. Wrenovým protějškem byl Hooke. Brilantní, mrzutý, tajemný, často nemocný, byl kurátorem pokusů v Královské společnosti, profesorem geometrie na Gresham College a již dobře známý pro experimentální výzkumy, které mu později přinesly trvalou slávu. Jeho dovednosti architekta nejsou známé, ale jeho plán na přestavbu byl dostatečný, aby mu zajistil jmenování jako člena komise. Ze tří kandidátů City je to právě on, kdo mohl být považovaný za rovného kandidátům krále. O Millsovi a Jarmanovi je známo pouze velmi málo. Mills byl mnoho let městským inspektorem a je možné, že s Jarmanem byli v kontaktu. V každém případě, ať už funkci zastával pouze jeden z nich nebo oba, přinesli s sebou bezkonkurenční zkušenost týkající se stavby budov. „Městská práce“ zahrnovala péči a údržbu všech druhů nemovitostí a bylo pouze na inspektorech města, jak s problémy, sahající od oprav London Bridge až k výstavbě nových bran, naloží. Mills a Jarman byli schopni poskytnout kvalifikované znalosti, které nikdo jiný z komise neměl a byli tudíž nepostradatelní.

Ačkoliv byli komisaři nominálně jmenováni k vedení průzkumu, řešili, jak se ukázalo, i další záležitosti. Začátkem října se Výbor pro přestavby rozhodl uspořádat každé úterý odpoledne schůzi, aby slyšel o pokroku komisařů. Na jejich podnět komisaři např. rozhodli o budoucí šířce ulic.

Došlo také na otázku, jak by komisaři měli pokračovat ve svém úkolu. Aby se předešlo sporům

---

¹³⁶ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 58.

o budoucím postupu, dohodli se nejprve vyřešit, zda ulice budou postaveny na stejných místech, na kterých se nacházely dříve, nebo jinde, kde budou více vyhovovat městu. Poté rozhodli o místech, která mají být přidělena pro skladování materiálu, který bude pro přestavbu nutný.

Tato tři témata nyní měla u komisařů nejvyšší prioritu a vliv na jejich práci. Nedochovaly se žádné poznámky o jejich rozhodnutích, ale je pravděpodobné, že vše bylo přeneseno do nějaké finální podoby. Hlavní představitelé¹³⁷ se sešli 18. října a výsledky jejich schůze byly 22. října přijaty celou Radou do dvou dnů. Ve formě petice se žádost dostala ke koruně. Obsahovala průzkum a seznam ulic, jež měli být rozšířeny, např.: od Holbornu k Algate byla ulice rozšířena na 55 stop, od Aldersgate k Cheapside a dále k Thames Street 40 stop, od Warwick Lane k Puddle Dock 30 stop a od Old Bailey k Blackfriars to bylo 35 stop.

Oldenburgova strana získala den na rozmyšlenou, přestože komisaři se rozhodli pro zcela nový půdorys, z nichž polovina z nich byly jejich vlastní návrhy.

Žádost města měla být 24. října předložena Radě jako součást zprávy Výboru pro obnovu. Bylo uděleno schválení a petice byla poté znovu předána kancléři, aby byla vyhotovena ve formě královské proklamace. Celý proces se opakoval, dokud nebyl průzkum dokončen. Město se shodlo na hlavních směrech zlepšení a od krále pro ně získalo povolení. Po celou dobu inspektoři pořádaly konzultace s královskými komisaři, díky čemuž město mohlo řešit tak naléhavé problémy jako byly dodávky cihel, dřeva a vápna pro použití při přestavbě, způsoby, jak zabránit sporům mezi nájemci a vlastníky a problém ze všech nejtěžší, financování celé záležitosti.

Velký význam měl průzkum, spojený s přestavbou. Pokud jde o veřejnost, měla svůj původ v královském prohlášení ze 13. září, v němž byl stanoven princip, že žádná osoba by neměla utrpět ztrátu prostřednictvím obecného prospěchu. Pokud by měl existovat nový půdorys nebo jiná radikální změna týkající se starého plánu, byl tento princip nutný. Bylo třeba provést průzkum, aby se zjistilo „koho se dotčená oblast skutečně týká, kdo jsou jednotliví nájemci, zda se jedná o společnosti, korporace, jednotlivce nebo zda se jedná o dědictví. Znamenalo to vytvořit plán s rozměry každého pozemku a přílohu uvádějící všechny dotčené zájmy. S těmito dostupnými údaji bylo možné distribuovat místa na novém půdorysu, která by byla hodnotně stejná jako bývalá hospodářství každého majitele. Ale předtím bylo nezbytné dokončit výnosy pro všechna nebo téměř všechna „spálená“ hospodářství. Byl to velice obtížný proces. Při rozhodování se však snažili, aby je provedli prostřednictvím samotných občanů, a když tento systém selhal, prostřednictvím dodavatelů. První schéma bylo nahlášeno Městským úřadem všem dotčeným 22. září. Bylo nařízeno, aby poslední majitelé do čtrnácti dnů odevzdali na příslušných odděleních

---

¹³⁷ Tzv. společné zasedání Výboru pro obnovu zájmových a společných rad.

informace o místě, na kterém stál jejich dům, obchod nebo skladiště, spolu s jejich právem na něj. Stejně učiní i všichni ostatní, kteří mají na pozemek nějaké právo, ať už dědické nebo v rámci nájemného.“¹³⁸ Vyhláška byla adresována do všech dočasných bytů v oblasti kolem Londýna, ředitelé připravovali své knihy a majitelé domů napomínaly své nájemníky, aby učinili vše potřebné. Pozemky však byly pokryty popelem a sutinami a nebylo snadné je zmapovat. Úkol byl nad síly některých majitelů, a ne každý si mohl dovolit „vzít s sebou dělníky“. Někteří neměli peníze, jiní je měli, ale nemohli sehnat potřebnou pomoc. Dodávky práce nebyly neomezené. Mnoho lidí bylo např. zaměstnáno vyčištěním městských budov.

Karel se setkal se zřejmým selháním své metody jmenování tří komisařů, o kterých zde již padla zmínka, a nařídil městu, aby jednotlivé průzkumy provedli majitelé. Město se s komisí shodlo a po dlouhé diskuzi bylo rozhodnuto, že i přes obtíže bude průzkum možný. Aby byla zajištěna ochrana zájmů každého obyvatele, město nařídilo, aby se průzkumy prováděli prostřednictvím jednotlivých obvodů a komisaři zahájili jednání s majiteli.

Nikdo z obyvatel se do tohoto úkolu nehrnul. Za spolupráci byl nabídnut šilink¹³⁹ za každý dům, s žádnou odezvou se však nesetkali. Nabídka se musela zvýšit o polovinu, a nakonec o jeden a půl. Na dvou šilincích a šesti pencích na dům obyvatelé začali, i když neochotně, souhlasit.

Přesto se zdá, že průzkum selhal. Neexistuje žádný záznam o jeho dokončení ani o jeho využití při zlepšení. Při provedení kompenzace v každé z ulic, muselo být uvedeno, kolik ztratil každý člověk. Ačkoliv není tento průzkum dostupný, víme, že se Alderman Backwell nabídl, že půjčí 200 liber za účelem financování smlouvy o měření ulic a Karel věnoval 100 liber na zaplacení odstranění odpadu. Ve stejný den byli Wren s Hookem zmocněni uzavřít smlouvu o měření.¹⁴⁰ O dva a půl týdne později byly odpadky odstraněny¹⁴¹ a mapa představující přestavbu Londýna byla před dokončením.

Byla to zásadní změna pro budoucnost Londýna.

---

¹³⁸ LEASOR, James. The Plague and the Fire, nepag.

¹³⁹ 1 šilink = 3.55 CZK.

¹⁴⁰ Backwell se o svou půjčku příliš nebál. Nežádal o její splacení až do února 1677, kdy se sám ocitl ve finanční tísní. Když podal žádost o vrácení, bylo zahájeno šetření a peníze mu byly vyplaceny s patnáctiměsíčním zpožděním, bez zmínky o poděkování.

¹⁴¹ Celkové náklady na pracovní sílu činily více než 1000 liber a platba byla schválena Soudním dvorem 6. prosince 1666. Do tohoto data musely být práce hotové, jinak by částka nebyla vyplacena. Od 20. listopadu do 5. prosince muselo město zaměstnat více než sto mužů – pozoruhodný důkaz o jejich rychlosti.

5. Christopher Wren a jeho úloha při přestavbě města

Než se dostaneme k samotné přestavbě Londýna, zaměříme se na některé životní etapy sira Christophera Wrena. Wren byl jednou z nejdůležitějších osobností celé rekonstrukce, oficiálně byl titulován jako „Generální dohlížitel a hlavní architekt pro přestavbu celé City, katedrály sv. Pavla a všech hlavních kostelů.“¹⁴² Wren tou dobou působil jako profesor astronomie a geometrie na univerzitě v Oxfordu a předtím vyučoval na Gresham College v Londýně. Svá raná léta věnoval vědeckým zájmům. Postavil Pembroke College Chapel v Cambridge a navrhl Sheldonian Theatre v Oxfordu.

Bylo mu jen 34 let, když byl po požáru Londýna vyzván, aby přijal největší zátěž, která kdy ležela na ramenech jednoho architekta. Král, jenž byl prozíravý, rozhodl, že doktor Wren by měl být stavitelem nového města. Do cesty se však postavil sir John Denham, autor kavalírských básní, který v době občanské války držel ve vlastnictví Farnham Castle a díky svému vlivu obdržel za restaurace (navzdory protestům, „že ačkoli může mít jako většina šlechty znalosti z teorie architektury, nemůže mít žádnou praxi“) úřad generálního inspektora. Král tedy vyřešil obtíže tím, že pro Wrena vytvořil nové místo. Po Denhamově smrti v březnu 1669 získal post „Generální dohlížitel prací Jeho Veličenstva,“ mezitím vykonával povinnosti, které nebyl schopen vykonávat jeho nadřízený.¹⁴³ Je obtížné odhadnout, jak dalece se Wrenův vliv během přestavby rozšířil. Osobně si myslím, že nikterak moc. Vždyť ani jeho modelový plán nebyl parlamentem přijat (jak je zmíněno ve třetí kapitole). Vzhledem k tomu, že byl jeho návrh na nový model města odmítnut, ponořil se Wren do návrhu veřejných budov, který byly ponechány jeho péči a pozornosti.¹⁴⁴ Ty zůstávají dodnes jako památky jeho génia. Za zmínku stojí, že ačkoli byl jmenován „hlavním architektem“ pro obnovu City, tak kromě výjimek jako King Street a Queen Street vedoucí na Thames Quay, není dochován žádný z jeho plánů na rozložení ulic. Jeho jméno se jen velmi vzácně objevuje v sáhodlouhých vyjednáváních mezi městskou a státní radou. Na jeho autoritu nebyl brán příliš velký zřetel a také počet jeho hlášení a zpráv o projektu bylo neobyčejně málo.

Wrenovi bylo zadáno vybudování nových budov pro Livery Companies. James Elmes, Wrenův životopisec, uvádí, že Wren jich postavil nejméně třicet šest (celkem jich shořelo čtyřicet čtyři), tedy téměř všechny. Záznamy Livery Companies se z velké části dochovaly do současnosti. Dalo by se očekávat, že spolu s pravidelnými záznamy o platbách, se v nich Wrenovo jméno bude pravidelně objevovat. Pravdou však je, že pokud bychom měli k dispozici pouze tyto záznamy, tak bychom o Wrenově existenci sotva něco věděli. Tak vzácné a nesouvislé byly jejich záznamy

---

¹⁴² TINNISWOOD, Adrian. *His Invention So Fertile. A Life of Christopher Wren*, s. 158.

¹⁴³ CROWTHER, James G. *Founders of British Science*. John Wilkins, Robert Boyle, John Ray, Christopher Wren, Robert Hooke, Isaac Newton, s. 163.

¹⁴⁴ BELL, Walter G. *Great Fire of London in 1666*, nepag.

o něm. Dr. Phillip Norman, který důkladně zkoumal veškeré dochované záznamy městských společností, nenašel žádný uspokojující důkaz, že měl Wren s navrhováním budov vůbec něco společného. Toto tvrzení se může zdát poněkud zarážející, vzhledem k tomu, že všechny městské společnosti v historii tvrdily, že vlastní nebo před přestavbou vlastnily, některé z Wrenových domů. Legendy o jeho výtvorech se tak téměř nezpochybnitelně dostaly do povědomí. Žádné z budov postavené po požáru, a vlastněné těmito společnostmi, nepřežily.¹⁴⁵

Ty, které se dochovaly do současnosti, musely podstoupit rekonstrukce a přestavby v takovém rozsahu, že ztratily téměř vše ze svých původních charakteristik. Neobvyklý osud pro jakýkoli z Wrenových výtvorů, který stavěl budovy tak, aby vydržely věčně.¹⁴⁶

Jaká byla tedy Wrenova úloha při restaurování komerčního města? Custom House byla jediná z jeho veřejných budov ve městě, která byla dokončena do čtyř let po požáru; oprava Guildhall stále probíhala. Royal Exchange byla dílem Edwarda Jarmana. Uplynuly čtyři roky, než se začal stavět první z kostelů a osm let, než byly odkryty základy katedrály.

Sir Christopher Wren se narodil v tradici církve, byl jejím oddaným členem a věřícím mužem.¹⁴⁷ A i když byl jeho přínos obrovský, ne vše mu vyšlo. Pro katedrálu navrhl několik po sobě jdoucích plánů a přijal několik připomínek, proti jeho vlastnímu úsudku, jen aby naplnil očekávání lidí, kteří se neblížili jeho intelektu. Při samotné stavbě ho ignorovali, a nakonec byl úplně odstaven z dozoru nad svojí vlastní stavbou. Ovšem při stavbě jeho celkem jednapadesáti městských kostelů mu ponechali volnou ruku a v tom zřejmě našel útěchu.¹⁴⁸ Farní archivy často zmiňují Wrenovy pravidelné návštěvy a konzultace týkající se jednotlivých kostelů. Někdy našel čas věnovat se vědeckým článkům Královské společnosti. Jinak se zdá, že byla jeho mysl zaujatá obrovskými kamennými koncepcemi a když bylo v roce 1670 zapotřebí přijít s návrhy na čtrnáct nových kostelů, byl připraven. Za zmínku jistě stojí, že každý z kostelů měl zcela odlišnou podobu.

Na jaře 1667 král zopakoval svůj návrh jmenovat primátora sira Williama Boltona generálním inspektorem pro přestavbu města, ale rada se domnívala, že tato funkce by neměla dostatečné využití, nehledě na to, že práce by dost dobře mohli řídit již dříve jmenovaní inspektoři. Králova angažovanost byla vidět na každém kroku. Např. jmenoval výbor lordů, který se měl pravidelně radit s představiteli města o přestavbě; také navrhl, aby se v blízkosti Thames Quay postavila sídla menších společností, čímž by se více zdůraznila krása řeky. Přál si dostatečný tržní prostor, kam by se přesunuly nadbytečné trhy z otevřených ulic.

---

¹⁴⁵ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁴⁶ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁴⁷ CROWTHER, James G. Founders of British Science. John Wilkins, Robert Boyle, John Ray, Christopher Wren, Robert Hooke, Isaac Newton, s. 139.

¹⁴⁸ BEARD, Geoffrey. The Work of Christopher Wren, s. 19.

Karel do přestavby zasahoval opravdu často a snažil se prosadit vlastní návrhy. V únoru 1667 proběhlo jednání městské rady v čele s králem, který si sebou přinesl vlastnoručně navrženou mapu. Vzhledem k vysokým nákladům však nemohl být jeho projekt, jehož součástí bylo např. vytvoření jedné široké rovné ulice od Smithfield směrem k řece, přijat. Nehledě na to, že parlament neměl pravomoc k tomu, aby takovou ulici vytvořil, ani aby odškodnil vlastníky pozemků, které by k výstavbě bylo potřeba odkoupit.¹⁴⁹

Jak již bylo několikrát zmíněno, v únoru 1667 byl přijat zákon o přestavbě; v březnu získali inspektoři oprávnění na vytyčení ulic; v dubnu bylo rozhodnuto o výstavbě jedné z hlavních ulic v blízkosti katedrály sv. Pavla; v květnu začalo vybírání pozemků pro výstavbu domů – tuhá zima a nutnost odstranit obrovské množství nahromaděného odpadu způsobily zpoždění legislativních opatření. Mezitím byly přeměřeny hlavní ulice a obnovena hraniční značení. Došlo k pokusům o výstavbu na starých základech, které se ukázaly být příliš chatrné, aby unesly váhu nových budov nebo zasahovaly do nově navržených cest.¹⁵⁰

V prohlášení ze 13. září se král zavázal, že jako důkaz dobré vůle vůči městu, dá na vlastní náklady přestavět Custom House. Po několika měřeních a průzkumech bylo rozhodnuto, že nová budova bude stát na původním místě. Wren připravil návrh a práce byly dokončeny v roce 1671 za cenu 10 000 liber.¹⁵¹ O 47 let později zničil Wrenův Custom House požár.

Dne 23. října byl položen základní kámen nové Royal Exchange, finanční prostředky poskytla společnost Mercer Company and the Corporation. Městské společnosti se potýkaly nejen s finanční ztrátou, ale i nespokojenou veřejností. S oběma problémy se však popraly s nevídanou iniciativou. Počáteční příjmy z daně za uhlí byly vyčerpány při platbách za půdu, zabranou pro rozšiřování ulic. Plodným zdrojem příjmů, který byl použit bez zaváhání, byly poplatky a pokuty od lidí, kteří byli vyloučení z městské správy. Jen málo lidí zřejmě ví, že Mansion House, který stojí dodnes, byl z velké části postaven právě z peněz utržených z pokut. I přes nedostatek prostředků učinilo město v letech 1667–1673 velký pokrok, během kterých na přestavbu bylo utraceno 83 000 liber. Compters (Věznice šerifů) na Wood Street a Poultry byly zrekonstruovány velice rychle. Newgate byla požárem poničena, nicméně stále mohla sloužit svému původnímu účelu – vězení – a to až do roku 1670, kdy se začalo s výstavbou vězení nového, které bylo o pět let později dokončeno nákladem 9 484 liber. Součástí komplexu byla i královská a městská zbrojnice. Její vstupní portál byl dílem Caiuse Gabriela Cibbera. Západní brána v Ludgate byla opravena a stejnojmenné vězení bylo přestavěno mezi lety 1670–1673. Aldersgate a Moorgate

---

¹⁴⁹ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁵⁰ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire, s. 245.

¹⁵¹ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

byly přestavěny v roce 1673 na náklady města, ve stejné době dokončil Wren novou Temple Bar. Blackwell Hall (trh s látkami), na jehož přestavbu věnovala Christ's Hospital 10 361 liber,¹⁵² byla pro obchodování otevřena v roce 1671.

Mnohem větší poptávku po zdrojích ze City, vytvořili stavební práce prováděné v Guildhall. Wren zvedl výšku historické haly o dvacet stop, postavil novou střechu a galerii. Okolní domy – sněmovnu lordů, kanceláře úředníků, úřad starosty, archivy a další, byly postaveny od základů. Během deseti let, kdy se Londýn rozrůstal, bylo sídlo městské správy ukryto pod lešením, protože práce probíhaly nepřetržitě až do prosince 1675, přičemž výdaje pak činily 37 422 liber. Střecha, kterou Wren nechal pro Guildhall vytvořit, měla být pouze dočasným řešením, zůstala zde však dalších 200 let do doby, kdy byla nahrazena současnou vysokou otevřenou roubenou střechou. V soukromém sektoru to byly Livery Companies, které udávaly směr při obnově města. To vedlo k jejich dlouhodobě dobré pověsti. Nikdy ve své dlouhé historii nebyl jejich veřejný duch zobrazen tak rozhodně jako po požáru v Londýně. Tato katastrofa padla na společnosti s drtivou krutostí. Podle dochovaných záznamů bylo zničeno 44 společností a pouze sedmi z nich se požár vyhnul. Téměř všechny jejich majetek zmizel v ohni a finanční ztráty jednotlivých společností činily zhruba tisíc liber.¹⁵³

Přesto nesou záznamy různých společností svědectví o tom, že první myšlenkou byla okamžitá obnova jejich budov. Jednotliví členové do tohoto kroku vložili svojí energii a prostředky dokonce ještě předtím, než se pustili do opravy vlastních domů a skladů. Bylo by pošetilé skrývat, že hlavní hnací sílu těchto kroků, by představoval korporátní ráz – tedy co nejrychlejší obnova obchodu. Ať tak či tak, jejich odhodlání a důvěra v to, že Londýn opět povstane, ještě větší a bohatší než kdy předtím, dodala jeho obyvatelům neobyčejné povzbuzení v jejich nejhorších chvílích.

Typickým případem je situace společnosti Merchant Taylors. Části středověkého opevnění jedné z jejich budov na Threadneedle Street zůstaly nepoškozeny a byly začleněny do přestavby. Většina přilehlých budov byla zničena.¹⁵⁴

Společnost potřebovala získat chybějící kapitál na obnovu domů zničených při požáru. Ten spálil většinu domů a tím i příjmy z pronájmů, které činili 1400 liber ročně. V prvních letech po požáru byli nuceni pronajímat pozemky v City velice levně, aby tak nájemce podpořili v přestavbě. Půjčky byly obrovské a bez příjmů, které by uhradily splátky, byli rádi, že Aldermanu Backwellovi prodali pozemky na Lombard Street a v Cornhillu, které záznamy uvádějí jako jejich vůbec

---

¹⁵² Tato částka byla následně vrácena z poplatků za uhlí.

¹⁵³ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁵⁴ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

nejcennější.¹⁵⁵

Přestože byli Merchant Taylors zasaženi velikou ztrátou, vynaložili úsilí na obnovu budov tím, že si půjčili od několika málo bohatých prodejců, kteří neutrpěli žádnou ztrátu. Parlour byla přestavěna v únoru 1667. Na podzim roku 1669 byla zahájena rekonstrukce hlavní budovy a celý komplex byl dokončen v létě 1671. Tím však společnost vyčerpala veškeré finanční prostředky a v následujících letech tak byla nucena prodávat byty na Bishops Gate Street a část hlavní budovy musela pronajmout Východoindické společnosti.¹⁵⁶

Jednotliví obchodníci, kteří se dosud počítali mezi nejbohatší lidi v City vůbec, byli zredukováni na slabou konkurenci, pokud tedy jejich podniky vůbec přežili. K tomu všemu byly společnosti silně zadlužené, byl to výsledek povinných půjček Commonwealthu nebo králi, které ovšem neměly v úmyslu nikdy splatit. Těch pár společností jejichž budovy ležely, díky šťastné shodě náhod, mimo oblast požáru, je propůjčilo v rámci bratrské výpomoci. Například v Carpenters Hall, se dočasně zabydleli zlatníci a tkalci. Obchodníci s tkaninami, chirurgové a zelináři, měli dostatek nepoškozených pozemků, které mohli použít jako dočasná útočiště.

Šest měsíců po požáru byla opravena Barber Surgeons Hall, navržená Edwardem Jarmanem. „Nová budova je velmi krásná,“¹⁵⁷ napsal si Pepys do svého deníku.

Předplatné, jež činilo 1850 liber bylo pro tento účel navýšeno, zatímco majetek byl obětován za nízké ceny a půjčky byly prodány. Příjmy z nájmu Goldsmith Company, které před požárem činily 1271 liber za rok, byly sníženy na pouhých 231 liber¹⁵⁸ (hodnota peněz byla v době přestavby samozřejmě mnohem vyšší, než je dnes).

V březnu 1667 se Coopers Company rozhodla vzdát poplatků od svých členů. Pewterers Company, která obdržela 800 liber ze čtyřiceti dalších předplatných od Livery Companies, věnovala celou sumu na nové sídlo. Členové Court of Assisatants si každý vzali půjčku ve výši 50 liber. Writers of Court Hand provedli posouzení členů na náklady Scriveners Hall. Někteří proti tomuto protestovali, nicméně z právního hlediska to bylo v pořádku a bylo uznáno za zákonné. Sir Robert Vyner přispěl 300 liber do fondu oprav společnosti Goldsmiths¹⁵⁹ a díky tomu je stříbrný zvonek a kladivo ze slonoviny nesoucí znak společnosti, je v Goldsmiths Hall stále k vidění.

Díky podnikavosti a obětování Livery Companies byly jejich budovy jedny z prvních větších staveb, které byly zrekonstruovány. Většina z nich byla používána již před dokončením. Butchers Hall na Pudding Lane, Cutlers Hall na Cloak Lane a Innholders Hill v Dowgate byly postaveny

---

¹⁵⁵ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁵⁶ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁵⁷ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 432.

¹⁵⁸ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁵⁹ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

v roce 1668; Plaisterers Hall, Pewterers Hall, Goldsmiths Hall a Paynter-Stainers Hall v roce 1669; o rok později byly dokončeny Halls of the Curriers, Stationers, Fishmongers, Watermen a Saddlers Companies; v roce 1671 to byly společnosti Wintres Hall, Coopers Hall a Parish Clerks Hall a v roce 1672 Mercers, Founders a Tallow Chandlers. Mercer Company byla ohněm značně zasažena a musela své prostory pronajmout Bank of England, jejich prostory banka využívala následujících čtyřicet let.

V několika málo dochovaných sídlech, postavených po katastrofě roku 1666, byla originální řemeslná práce zničena přestavbami a stavebními změnami. Také oheň byl v uplynulých dvou a půl stoletích zvláště ničivým elementem. Byl to také postupný rozklad a chudoba, do kterých mnoho společností upadlo díky zániku jiných. Poblíž Billingsgate stál až do roku 1906 nádherný, starý obchodní dům, číslo 32 na Botolph Lane.¹⁶⁰ Podle mnohých byl postaven podle návrhu sira Christophera Wrena a on sám jej využíval jako svoji londýnskou rezidenci v době, kdy byla budována katedrála a kostely. Toto tvrzení se ovšem neopírá o žádné důkazy. Wrenův genius může být spatřen v jeho katedrále nebo na kostelech, ale bohužel nemá zastoupení v řadách běžné lidové architektury.

V celém dnešním City jsou známy (kromě kostelů) pouze dvě stavby, které můžeme s jistotou přiřknout právě Wrenovi. Jednou z nich je tzv. Monument (Památník Velkého požáru Londýna), se kterým se blíže seznámíme v kapitole Vzpomínky na Velký požár.

Druhou budovou, která byla se vši pravděpodobností postavena podle Wrenova designu je College of Arms (jinak nazývána Herald's College). Ta neměla žádné korporální zdroje, ze kterých by po požáru mohla provést přestavbu a žádost o finance vyprodukovala ubohých 700 liber. Sir William Dugdale zaplatil výdaje za severovýchodní křídlo. Sir Henry St. George dle přání svých předchůdců vystavěl západní a jihozápadní křídlo a Elias Ashmole z Windsoru také štědře přispěl. Hlavní budova byla dokončena v listopadu roku 1683.

Jak ale bylo již několikrát zmíněno, obecně nejznámějším mistrovským dílem Christophera Wrena je katedrála sv. Pavla, kterou Chamberlain označil za „Matku církve a Matku města anglického království.“ Práce na katedrále začala oficiálně v roce 1669, kdy Wren představil první ze svých návrhů, který se zakládal na postavení nové katedrály na starých základech. Plán však byl zamítnut. Druhý návrh ve tvaru řeckého kříže z roku 1672 byl zamítnut jako příliš radikální, stejně jako upravený třetí návrh z roku 1673 přezdívaný „Great Model Design.“¹⁶¹ Dne 14. května 1675 byl představen další návrh, známý jako „Warrant Design.“¹⁶² Stavební práce začaly o měsíc

---

¹⁶⁰ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire. London, s. 261.

¹⁶¹ BEARD, Geoffrey. The Work of Christopher Wren, s. 26.

¹⁶² BEARD, Geoffrey. The Work of Christopher Wren, s. 27.

později. Plán zahrnoval výstavbu malého chrámu s věží i když Karel II. později povolil Wrenovi provést dekorativní úpravy. Ten využil této příležitosti k radikální změně návrhu zahrnující rozsáhlý centrální dóm a věže na západní straně.

Za oficiálně dokončenou byla katedrála prohlášena na Vánoce roku 1711. Stavba nicméně dále pokračovala a Wren, který byl pouze o dva roky mladší než Karel II. ji stihl dokončit ještě před svou smrtí v roce 1723 ve věku devadesáti jedna let.¹⁶³

Chrám je postaven z portlandského vápence v renesančním a barokním stylu. Působivá katedrála je inspirována bazilikou sv. Petra v Římě. Je vysoká 108 metrů. Líbivý vzhled chrámu je dosažen kombinací tří budov – nejvyšší budova není strukturovaná, ale je působivá svou velikostí, nižší budova má velmi dekorativně zdobený interiér a spojovací část podpírá vrcholovou část. Vlastní chrám se nachází na východ od hlavního západního vstupu. Chrátová loď obsahuje tři menší kaple ve dvou sousedních chrátových lodích. Hlavní prostor chrámu je zastřešen kupolovitou střechou. V chrámu se nacházejí tři ochozy – Whispering Gallery, Stone Gallery a Golden Gallery. Chór vybíhá na východ hlavní lodi a obsahuje lavice pro kněze a sbor a nacházejí se zde chrátové varhany.¹⁶⁴ Katedrála má velmi rozsáhlou kryptu obsahující více než 200 památníků, kapli a pokladnici Řádu britského impéria. Christopher Wren se stal roku 1723 prvním člověkem pohřbeným v této kryptě. Uvnitř katedrály jsou plakety, sochy a památníky věnované širokému spektru osobností. Hlavní část je věnovaná členům britské armády. V jižní příčné a severní boční chrátové lodi se nacházejí speciální památníky věnované lordu Nelsonovi a vévodovi z Wellingtonu. Velká část památníků je věnovaná známým básníkům, malířům duchovním a obyvatelům místní farnosti.

V současné době je katedrála přístupná veřejnosti a konají se v ní nejrůznější církevní obřady. Dne např. 29. července 1981 se tam konala svatba Lady Diany Spencerové a prince Charlese.

---

¹⁶³ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 222.

¹⁶⁴ BEARD, Geoffrey. The Work of Christopher Wren, s. 30.

6. Nový Londýn

Na jaře roku 1668 Samuel Rolle odhadl,¹⁶⁵ že v oblasti požáru bylo přestavěno 800 domů; někteří se domnívali, že i víc. Výhled z kteréhokoli z nich byl nejhorší pro ty, kteří doufali v rychlou obnovu Londýna. „Je to nehezky pohled a hrozná podívaná pro ty, kteří se dívají z balkonů a teras svých nových impozantních domů na hromady trosek a popela.“¹⁶⁶

Tak špatný byl stav města devatenáct měsíců po požáru. Londýn přečkal dvě mrazivé zimy. Potom ale nastal obrat a ulice vybudované od jara 1668 do konce roku 1672 se staly volně průchozí. Městští inspektoři nejdříve nechali podepřít základy a až poté byl nějaký dům přestavěn. Do prosince 1668 bylo toto provedeno v 650 případech. „Zotavení Londýna bylo pomalé, rozhodně to nebyl tak rychlý a mohutný proces, jak se domnívali někteří historikové.“¹⁶⁷

Dva roky po požáru bylo dokončeno 1200 domů.¹⁶⁸ Jak se dalo očekávat, v zimních měsících byla výstavba pomalejší. V dalším roce byl počet domů nacházejících se pod lešením přibližně 1600. Několik let vypadal Londýn jako město v troskách, i když se postupně znovu budovalo.¹⁶⁹ Tímto tempem se pokračovalo nepřetržitě až do roku 1670.

Když začala klesat poptávka po soukromých bytech, práce polevily a zrak se začal upírat k výstavbě veřejných budov a kostelů. Londýn měl tou dobou, na podzim 1670 (čtyři roky po požáru), ne více než 12 dokončených veřejných staveb. Jednalo se především o budovy Livery Companies. Guildhall, Custom House, Blackwell House, vězení a brány ještě nebyly dokončeny.

Při požáru bylo zničeno 84 městských kostelů. Tento fakt je třeba mít na paměti při odhadování pokroku dosaženého při obnově města jako celku. Rozhodnutí o vybudování prvního kostela bylo přijato v roce 1670, ten samý rok byla zahájena výstavba čtrnácti z nich. St. Dunstan in the East, který nebyl během požáru nijak zvlášť poškozen, byl opraven církevními hodnostáři. Opravy proběhly v červenci 1671 a náklady činily pouze 1075 liber.

Mezitím se občané snažili udržet „při životě“ své podnikání. Obchodníci se přesunuli na západ od Temple Baru, aby byli blíž „modernímu světu,“ který se usazoval v Covent Garden. Jiní se zasadili o znovuotevření New Exchange na ulici Strand, konkurenčního obchodního centra ke Greshamově nadaci.

Royal College of Physicians byla v roce 1670 nucena opustit poničený Amen Corner a usadit se na novém místě na Warwick Lane. Wren navrhl budovy kolem prostorného nádvoří. Součástí byla neobvyklá kupole s přednáškovým sálem, sloužící též jako divadlo, viditelná téměř z každé

---

¹⁶⁵ Anglický poslanec za Callington a Devon.

¹⁶⁶ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁶⁷ Z dokumentu, který je součástí expozice „Plague and Fire“ v Muzeum of London, 15. 4. 2019

¹⁶⁸ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 237.

¹⁶⁹ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 237.

části města. Sir Robert Clayton přestavěl jižní část Christ's Hospital za cenu 10 000 liber z vděčnosti za to, že tam byl vyléčen z vážné nemoci. Na další poškozené části nemocnice přispěli John Moore¹⁷⁰, Erasmus Smith¹⁷¹ nebo Thomas Firmin.¹⁷² Samotná nadace byla požárem zasažena velice silně, bylo poničeno více než sto jejích domů, které skrze nájemné zajišťovaly finanční prostředky. Inner Temple, na který byl po požáru nehezský pohled, byl z části zrestaurován advokátní komorou. Dr. Ball dal postavit tzv. Master's House, který stojí dodnes. Sir Robert Clayton, který byl v roce 1679 zvolen starostou města, si pro sebe v Old Jewry postavil dům, kde spolu se svou ženou pořádal společenské večery a bankety pro šlechtu a krále. Domy bohatších obchodníků byly stavěny v blízkosti Royal Exchange. Jejich majestátnost vzbuzovala obdiv ještě mnoho let po rekonstrukci.

Veškeré finance byly směřovány do stavebních prací, což se samozřejmě muselo někde odrazit; např. opravy lodí v Královské loděnici v Sheernessu, započaté v roce 1665, byly po požáru přerušeny z důvodu nedostatku počtu pracovníků.¹⁷³

Jednou z otázek bylo, kde získat dostatečné množství stavebního materiálu. Státní rada na nějakou dobu pozastavila omezení, které námořní zákony uvalily na volný dovoz dřeva a cihel; později získala společnost Eastland, která provozovala rozsáhlý obchod s baltskými státy, grant na dovoz dřeva. Město podporovalo návrh zákona na rozšíření výroby dlaždic, cihel a vápna a nařizovala nájemcům bez omezení vykopávat na svých pozemcích hlínu na výrobu cihel.¹⁷⁴

Byla podána petice ke státní radě na získání povolení k dovozu kamene z portlandských lomů, inspektoři dohlížející na práce ji ale zamítli. Došlo tedy k nevyhnutelnému – poptávka překonala nabídku. Když ředitelství Pewterers Company v říjnu 1667 uvažovalo o přestavbě svých domů, pověřilo správce, aby dřevo, či jakýkoli jiný stavební materiál, který mu přijde pod ruku nebo o něm uslyší, koupil. Práce v Londýně byly zase neustále zdržovány truhláři a tesaři z Královských loděnic v Chathamu a Sheernessu. To vše trvalo do doby než se sir Richard Ford, starosta Londýna, v roce 1670 zasadil o protest, aby se dokončení Royal Exchange a dalších veřejných zakázek ve městě již nepotýkalo se zdržováním od místních dělníků. Vyner a Backwell uvedli, že jejich soukromé budovy na ulici Lombard Street byly zpožděny ze stejného důvodu, a to na úkor jejich podnikání s korunou.¹⁷⁵

Aby král povzbudil obyvatele v přestavbě, prominul tzv. daň z krbu pro každý nově postavený

---

¹⁷⁰ Anglický politik.

¹⁷¹ Anglický obchodník a filantrop.

¹⁷² Anglický podnikatel, filantrop a puritán.

¹⁷³ HANSON, Neil. The Dreadful Judgement. The True Story of the Great Fire of London, nepag.

¹⁷⁴ Whitechapel se těšila z prosperujícího průmyslu pálení cihel pro nový Londýn.

¹⁷⁵ HANSON, Neil. The Dreadful Judgement. The True Story of the Great Fire of London, nepag.

dům v Londýně po dobu sedmi let. Tato daň byla vybírána za služby Koruny jednou ročně, a to za každého člověka žijícího v domě. Půda často přecházela do nového vlastnictví. Tam kde bylo zachováno volné vlastnictví bylo nájemci umožněno platit symbolické nájemné, anebo ponížené nájemné po dobu splácení půjčky. Oceňování pozemků po Velkém požáru v City se provádělo následovně: roční hodnota pozemku se rovnala třetině součtu nájmů za budovu a půdu. V místech, kde proběhly úpravy a vylepšení ulic, rostly i hodnoty pozemků až na 15 liber za stopu. Ostatní případy již nebyly tak úplně legitimní. Asi nejzajímavější případ přivlastnění byl proveden farním orgánem ze St. Mary Aldemanbury. Jako dodatečnou protihodnotu věnovala svému nájemci, který renovoval dva domy patřící církvi na Love Lane, nezanedbatelný dar. A sice pozemek hřbitova na vytvoření zahrady, zřejmě i s hroby, hrobkami a vším ostatním.¹⁷⁶

Abychom zjistili, jaké poplatky vznikly při přestavbě Londýna po Velkém požáru, je třeba mít nastavenou nějakou normu srovnání stavebních nákladů v době panování Karla II. a např. počátkem 20. století. Byla vyjádřena široká rozdílnost názorů a někteří se domnívali, že ceny vzrostly třikrát nebo dokonce čtyřikrát. Jako příklad si uvedeme výstavbu dvou Wrenových kostelů, výsledek může být poněkud překvapující. V době rekonstrukce byla částka za stavbu kostela St. Mary-le-Bow v Cheapside vypočítána na 15 473 liber. Před rokem 1914 by jej církev mohla postavit za asi 38 500 liber, plus dalších 150 % by bylo třeba dát na náklady. St. Stephen Walbrook stál Wrena 7 652 liber; na začátku 20. století by práce činily 15 408 liber, plus 100 % na náklady. V případě Mary-le-Bow byl nárůst cen způsoben rozsáhlejším využitím zdiva v tomto kostele. To jsou ale jen detaily účtů, částky vyplácené jednotlivým řemeslníkům a ceny cihel, dřeva a dalších věcí, které poskytují nejvíce informací o nákladech na přestavbu státních domů. Nekvalifikovaný dělník dostal za svou práci na přestavbě necelé dvě libry za desetihodinovou pracovní dobu. Počátkem 20. století už takový dělník dostával o šest liber více. Mzda řemeslníků byla stejně nízká. Tesaři dostávali 2–3 libry podle práce, před 1. světovou válkou už to bylo jedenáct liber. Zedníci, pracující pro Wrena, dostávali trojnásobek mzdy, ti kvalifikovaní ještě o něco více. Nárůst mezd byl částečně kompenzován zlevněním materiálů a používáním strojů.¹⁷⁷ Po požáru inspektoři napočítali 13 200 zničených domů.

Zlepšení bylo po Velkém požáru pro Londýn důležitější, než se obecně přiznávalo a mnohem větší, než se očekávalo. Prostředky z veřejných zdrojů se odváděly, stejně jako daň z uhlí, do větších staveb, např. katedrály sv. Pavla nebo městských kostelů. Státní fondy se setkaly s obrovskými ztrátami; koruna své nabyté příjmy použila k opravě zničeného majetku v Londýně; velké společnosti přestavovaly svá sídla, i přes nedostatek peněz. Odkud ale pocházely peníze na

---

¹⁷⁶ LEASOR, James. The Plague and the Fire, nepag.

¹⁷⁷ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

přestavbu tisíců soukromých domů jsem se nedopátrala. Výsledný úspěch ale zůstává.

Neexistovalo žádné schéma veřejné pomoci. Byla to doba, kdy velké obchody byly vedeny bez bank, bez pojištění, bez důvěry jednoho muže v druhého; čas, kdy pečlivý obchodník uložil své peníze pod vlastní střechu a žárlivě je střežil proti krádeži. Pepysovy deníky jsou plné informací o tom, jak obyvatelé hospodařili se svými penězi.

Na konci roku 1673, kdy byla přestavba tak daleko a obchodní potřeby hlavního města byly uspokojeny, na tom samotný obchod byl velice špatně. Uzavření státní pokladny v lednu 1672 zahrnovalo společný pád velkých zlatníků jako byli Vyner a Backwell.¹⁷⁸

Obydlí a obchody zely prázdnotou a prahli po nájemnících. Ovšem „svoboda“ City, tak choulostivě střežena, sama vážně postihla znovuzalidnění nových ulic tím, že bránila obchodníkům zakládat obchody, tedy kromě těch, kteří byli osvobozeni, anebo ochotni obchod koupit. Svoboda pro řemeslníky zaměstnaných ve stavebnictví byla zajištěna jejich nezbytností pro veřejnost. Toto privilegium ovšem neplatilo pro lidi provozující například smíšené zboží, železářství, tkalcovství či papírnictví. A i když nepocházeli dále než z Westminsteru, byli vykázáni z města, pokud nezaplátili velkou pokutu za udělení svobody. Tato částka činila často i 30 liber. „Je vsutku zarážející se dozvědět, že v roce 1672 byly v City celé ulice s novými budovami, které zde stály zcela neobydleny.“¹⁷⁹ Tak pravil městský písař, který tento stav srovnával s předměstím za hradbami, kde byly domy obydleny jen co byly postaveny, obchod vzkvétal a nájmy byly mnohdy vyšší než kolem Royal Exchange.

Historické prameny z let 1674 dokládají, že více než 3000 domů bylo prázdných, což je téměř 1/6 celkového počtu v City a Liberties. Velké částky peněz dříve odváděných do obchodu, byly staženy na přestavbu. Navíc mnoho obchodníků z města se usadilo v okolních farnostech s vidinou toho, že do City se již nevrátí. Obavy, že by se obchod přesunul jinam, působily jako nejsilnější podnět k tomu, navázat kontakt s obchodníky a vlastníky půdy.

Domnívám se, že celkově tento nově postavený červený cihlový Londýn byl hezkým městem, i když se lišil od svého předchůdce. Dokázat to lze na mnoha kresbách a plánech. Dr. Charles Patin, návštěvník z Paříže pět let po Velkém požáru, si myslel, že nově postavená část hlavního města, s červenými cihlami, velkými jednotnými okny a osvětlenými domy, je jeho nejkrásnější částí.¹⁸⁰

Deset let po požáru byly dokončeny světské práce a lidé mohli spatřit první velké změny. Bylo to zarážející. Nové město (i když ještě ne zcela), bylo velice odlišné od starého. Obnova města

---

¹⁷⁸ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁷⁹ HANSON, Neil. The Dreadful Judgement. The True Story of the Great Fire of London, s. 234.

¹⁸⁰ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

byla doprovázena snahou odstranit nedostatky. Většina reforem se dnes zdá být samozřejmostí, ale tehdejšími obyvatelům se zdály téměř revoluční. Domy byly stavěny přímo na úroveň podkroví a úzké uličky už nemusely řešit nedostatek vzduchu. Byl to začátek městské architektury, která vyvrcholila nerealizovanými sny prvních dvou Stuartovců. Požár a následná rekonstrukce umožnily něco, co by se jinak nikdy nemohlo prosadit. Za vysokou cenu a v dlouhém čase bylo město z cihel a kamene zrestaurováno.

Změna, i když téměř neuvěřitelná, prošla bez většího komentáře. Pro celou zemi to bylo vykročení ze středověku, rozloženého nadměrným růstem, do něčeho téměř moderního. Pro oblast Londýna to bylo také rozšíření standardů nových nemovitostí ve Westminsteru a jeho okolí.¹⁸¹

Významné změny přinesla administrativní reforma. Pravomoci nad životně důležitými, ale špatně spravovanými záležitostmi jako bylo např. dláždění ulic, jejich úroveň a čistota, byly předány jedinému orgánu. Inovace samozřejmě nebyla zcela úspěšná,¹⁸² přesto bylo vidět určité zlepšení. Ostrá kritika se snesla na krátkozrakost všech, kteří odmítli postavení sto stop široké silnice s vyhrazenými pruhy, které měly být pouze čtrnáct stop široké.¹⁸³

Je jasné, že každá doba musí být posuzována tolerantně, s ohledem na možnosti, kterým čelí. Při přemýšlení o „pouličním programu“ z roku 1667 je tedy třeba vždy pamatovat na to, že ve 2. pol. 17. stol. lidé odmítali přijmout myšlenku dalšího rozšíření Londýna a měli také předsudky vůči vodní dopravě, stejně jako ji měl svět v roce 1939 vůči dopravě silniční. I když byly kočáry a drožky v provozu již nějakou dobu, stále na ně někde bylo nahlíženo s nevráživostí, jako na vetřelce. Prodávači lístků a převozníci posílení obyvateli úzkých ulic se spojili a odsoudili je jako nevhodné pro provoz v podmínkách města. A také nebyly, ovšem ti, kteří seděli a odsuzovali, si neuvědomovali, že Londýn právě začal svůj stále trvající proces adaptace ke stále hustší dopravě. Po stovky let se domy pomalu plížily do ulic. Zásahy, ať už schválené či ne, postupně zužovaly i ty dopravní tepny, které byly kdysi dostačující. Před příchodem kočárů a rozvojem předměstí, zde nebyl žádný důvod zastavit proces, který se v sedmnáctém století vyvinul ve stále urgentnější problém.¹⁸⁴

Všeobecně rozšířený názor že ti, jež prováděli přestavbu tento problém přehlédli, je mylný. Vzhledem k rychlosti rozvoje, který pokračoval po celé další století, ho ani vidět nemohli. Viděli ale, že změna, ať již ve větším či menším měřítku, je nevyhnutelná a učinili pro to zásadní kroky. Začali tím, že zamezili neoprávněným zásahům do podoby ulic ve spálených oblastech a na mnohá

---

¹⁸¹ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire, s. 284.

¹⁸² Dláždění ulic se stále rozpadalo pod tíhou železných kol.

¹⁸³ BELL, Walter G. Great Fire of London in 1666, nepag.

¹⁸⁴ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire, s. 288.

místa šli osobně, aby ztracenou půdu získali zpět. Byly zavedeny pravidelné linie budov, a tak, poprvé od dob Římanů, byli lidé schopni jít po ulici, aniž by se museli vyhýbat náhodně umístěným sloupům, pilířům nebo celým domům náhodně vyčnívajících z řady. Ulice byly stavěny opravdu jako ulice, s danými průčelími domů a podobou chodníků, nikoliv jako cestičky propojující jednotlivé domy mezi sebou. Stavba nových domů byla omezena limity, a i přes snahu lidí, se jim opravdu podřizovaly.¹⁸⁵ Toto je dnes bráno jako samozřejmost, ale pro město té doby to byl obrovský pokrok.

To přispělo k dalším reformám. Nařízení a kontroly přišly společně a v pozdějších letech zajistily obyvatelům bezpečné cesty vhodné i pro kolovou dopravu.

První průzkum města byl přijat a použit jako základ pro obecné a konstruktivní změny. Již v počátcích bylo upuštěno od utopické šířky ulic sto stop, ale myšlenka na zlepšení přežila. Průzkum ukázal, jaké provedení by mohlo být nejlepší a na něm bylo založeno dvojité schéma. První a nejméně zajímavá část se zabývala cestami a postranními ulicemi.

Jen s několika málo výjimkami byla těmto ulicím předepsána minimální šířka čtrnáct stop. To bylo dost na to, aby zajistila drožkám a kočárům bezpečný průjezd bez nebezpečí kontaktu s budovami na obou stranách. Uličku po uličce byla průčelí tlačena zpět, aby uvolnila prostor.

Druhá část schématu se týkala hlavních dopravních cest. Jejich rozšíření bylo důležité, neboť zahrnovalo ambiciózní pokusy o snižování přechodů, které by více vyhovovaly koňským povozům. Plán také usiloval o snadnější přístupové cesty, ať už po vodě nebo po zemi.

Na jihu a na západě ulice strmě šplhaly od břehů Temže. Příjezdy z Westminsteru, od řeky a ze Surrey musely být upraveny. Bylo zde zkombinováno rozšíření a snížení spádu ulic. Brána samotná byla přestavěna se dvěma postranními vchody. Svah dolů ke křižovatce Fleet byl zmírněn zvýšením mostu a jeho přejezdů a cesta nahoru ke katedrále tím byla značně ulehčena.

Během dubna 1667 byli topografové zaměstnaní psaním zpráv o stavu sítě uliček a cest, které propojovaly dvory a postranní domy s ulicemi. Mnoho z nich považovali za nevhodné pro otevření, některé byly slepé a nikam nevedly, některé nebyly otevřeny pro dopravu a jinde byl zase problém v tom, že neměly právní pověření, aby skrze ně mohli procházet lidé. Too Little Lane a Blackby Alley, které měly u vstupu šířku šest stop a na konci pouhé čtyři stopy mohou sloužit jako příklady ulic, které nebyly zahrnuty v plánu pro rozšíření na 14 stop. Ostatní výjimky jsou uvedeny ve spisu Act of Common Council z 29. dubna 1667.¹⁸⁶

Rozšířením Temple Baru na západním okraji města, mimo oblast požáru, byly tyto úpravy dokončeny.

---

¹⁸⁵ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire, s. 289.

¹⁸⁶ REDDAWAY, Thomas. The Rebuilding of London after The Great Fire, s. 289.

Gracechurch Street a Fish Street Hill byly široké třicet pět stop a pruh po pruhu se postupně ustálily na standartních čtrnáct stop. Aby byly práce kompletní, chybělo už jen snížit sklon stoupání od Thames Street směrem nahoru k Tower Dock až po St. Andrews Hill. Ovšem i v dnešní době je tento výstup poněkud prudký a v kamenné dlažbě u Billingsgate jsou stále vidět stopy podkov koní, kterým od nich doslova odlétávaly jiskry při snaze dostat se nahoru. Tehdy to musel být vskutku impozantní pohled. Úprava srázu podél nově vystavěné Queen Street způsobila takové komplikace, že druhý Act of Common Council musel obsahovat dodatky k jejich objasnění. Pepys se poté vydal na Fish Street za účelem vidět „jak velmi jemný sestup se nyní podařilo udělat.“¹⁸⁷

Abychom si mohli o nové podobě Londýna udělat co nejlepší obrázek, představíme si mapu Johna Ogilbyho z roku 1677 [22]. Většina města je již obnovena, i když chybějí některé kostely. Nové cihlové domy s úzkým průčelím jsou nakresleny jako pravoúhelníkové bloky. Jsou na sobě těsně natlačeny a ponechávají místo jen pro úzké uličky a malé průchody, které se vinou mezi nimi. Hodně domů má malé zahrádky nebo dvorky, ale hlavní dojem je zase pevně uchopený život. Kdybyste šli na východ po Leadenhall Street, devadesát od Billrer Lane ke křižovatce s Fenchurch Street, po levé straně byste míjeli ne méně než sedm malých uliček nebo průchodů, které John Strype¹⁸⁸ zařadil do kategorie „neutrálně dobrých“ nebo „malých, ošklivých a žebráckých“ a které byly prostě buď „slepé,“ nebo ústily do malinkých dvorků.¹⁸⁹ Většina plochy je obarvena na šedivo, aby byla zvýrazněna obydlí z cihel a kamení.

Ogilbyho mapa odhaluje stálé rozšiřování Londýna. Prostor kolem Lincoln's Inn v západním obvodu byl naplánován pro ulice a domy. Na severu v Clerkenwellu je jich už mnoho. Nicholas Barbon¹⁹⁰ vytvořil Essex Street, Devereux Court, Red Lion Square, Buckingham Street, Villiers Street a Bedford Row. Jako stavitele a vývojového projektanta ho důvtipem vlivem na podobu města předčil jen Nash.¹⁹¹ Zdá se, že Barbonův pragmatismus a finanční oportunistus tajuplně vyhovovaly povaze a atmosféře města, pro jehož rozšíření tolik udělal. On i město prosperovali společně. Že se bohatší obchodníci odstěhovali z hluku a pachu starých prostor, to je částečně výsledek jeho činnosti a záměru – uniknout z „kouře, výparů a bengálu celé té východní hromady.“¹⁹²

Mnoho vývojových projektů se uskutečnilo předtím, než požár vypukl. Plán náměstí Covent Garden byl uskutečněn v roce 1631. O čtyři roky později následovaly Leicester Fields.

---

¹⁸⁷ PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 3. John WARRINGTON (ed.), s. 267.

¹⁸⁸ Anglický duchovní, historik a životopisec.

¹⁸⁹ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 237.

¹⁹⁰ Anglický ekonom, lékař a finančník.

¹⁹¹ Anglický architekt a autor většiny staveb postavených v Londýně v regentském slohu.

¹⁹² ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 237.

Vybudování Seven Dials spojilo kostely St. Giles-in-the-Fields a St. Martin-in-the-Fields. Russell Square byla dokončena v roce 1670. Rok před požárem bylo navrženo Bloomsbury Square. Proces expanze na západ postoupil v roce 1684 až k Red Lion Square a St. James's Square.¹⁹³

Základní myšlenka těchto náměstí byla v tvorbě „malých měst,“ jak je nazval John Evelyn, která se moc nelišila od nezávislých okresů anglosaského Londýna, spravovaných jedním pánem. Takový majitel panství žil v jedné rezidenci svého statku, zbytek rozdělil na stejné díly, které pak pronajal stavitelům. Ti tu postavili byty, než je přenechali nebo dále pronajali.

K dalším rysům těchto bloků domů patří jejich civilní vzhled. V nejlepším případě se na ně hledělo jako na malé komunity s kostelem a tržištěm. Zdálo se, že to je cesta, jak vytvořit pro lidi přitažlivé město venku za starými hradbami. Na počátku, když bloky vznikly, byly považovány za jeden ze „zázraků v Anglii,“ který spojuje pohodlí s noblesou. Pravidelnost a jednotnost těchto bloků, tak nepodobných barokní tváři Paříže nebo Říma, mohly být odvozeny ze starých klášterních dvorů nebo zahrad, s nimiž se Londýn kdysi tak sžil. Procházet se přes Queen Square, Russell Square, Torrington Square a Bedford Square znamená, že se „tradice středověku dochovaly“ a že poklid církevních zařízení se přestěhoval na západ.¹⁹⁴

Nikdy není moudré podceňovat atavistické prvky londýnského života. Expanze se uskutečňuje ve vlnách, po náhlém pohybu a chaosu následuje klid. Město jednou nějaký prostor zavrhne a pak ho zase zcela osídlí.¹⁹⁵ Například Leicester Fields a Soho Square byly už tak blízko k nadýmajícímu se hlavnímu městu, že se nikdo ani nepokusil vytvořit tu nějaký vděčný veřejný nebo obecní prostor. V tomto kontextu je také důležité poznamenat, že neklidný pohyb města byl řečeno slovy Johna Summersona,¹⁹⁶ vytvořen „spíš na obchodním cyklu než na proměnlivých zájmech a politice vládců a jejich úředníků.“ V tu chvíli se město zastavilo na západě, kde je teď New Bond Street, ale tehdy to bylo „otevřené pole.“ Výstavba se načas zastavila na jižní straně Oxford Street, která znamenala něco víc než „hlubokou vymletou cestu, naplněnou bahnem“ a obrostlou keří. Regent Street byla tehdy na „odlehleém místě“ a Golden Square, které sloužilo jako morová jáma, „bylo tehdy pole, které žádný Londýňan neprošel beze strachu.“¹⁹⁷

Nové bloky nepůsobily příliš dlouho jako modely civilní a obecní harmonie. Historikové dodávají, že koncem sedmnáctého století střed Lincoln's Inn Field „byl otevřeným prostorem, kde se každý večer shromažďovala chátka“ a kde „se všude ukládaly odpadky.“ St. James Square se stalo „útočištěm pro všechno smetí a popel.“ Je to další důkaz o rozporuplnostech londýnského

---

¹⁹³ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 237.

¹⁹⁴ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 238.

¹⁹⁵ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 238.

¹⁹⁶ Britský historik architektury 20. století.

¹⁹⁷ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 238.

života, ale charakterizuje to také město, které bylo dokonce už tehdy vytvořeno na základech hrubosti a urážlivosti. Jsme v pokušení si myslet, že nová náměstí jsou jako oddělená společenství obklopena poli, ale ve skutečnosti i pole byla zastavěna. „Na tomto konci města,“ stěžoval si člověk usídlený ve Westminsteru, „zasahují pole až do nových budov a mění se v pivnice, kde je plno nuzáků.“¹⁹⁸

Zatímco v západních předměstích Londýna probíhala výstavba na základě nájemních smluv a zákonů vydaných britským parlamentem, rozšíření východních částí bylo chaotické a nahodilé, ovládané starými směrnicemi statkářů se Stepney a Hackney, které byly připraveny pro „nájemné statky“ jen na krátkou dobu třiceti tří let. Takže od samého začátku bylo rozšíření města na východě neplánované a dostatečně se nerozvíjelo. Wapping a Shadwell byly vytvořeny deset let po požáru, kdežto Spitalfields „byly téměř úplně znovu přestavěny“ koncem století. Mile End se objevil jako lidnatý okrsek, kdežto břeh od Ratcliffu k Poplaru se stal obyčejnou ulicí, kterou lemovala nepřetržitá řada domů a obchodů.¹⁹⁹

Ogilbyho mapa nezobrazuje některé části na východě ani chaotický vývoj dále na západě. Zato odhaluje to, co ve své básni *Annus Mirabilis: A Year of Wonders, 1666* oslavuje básník John Dryden jako „město převzaté formy.“²⁰⁰

**Bylo větší, teď je lidštější a bláznivější,
nově zbožňované od chvíle, co z ohně povstává:
Na nových základech je široká ulice spolehlivější,
a jak se otvírá, ubíhá do dáli a mává.²⁰¹**

Pohled na Lambeth Palace, namalovaný v šedesátých letech sedmnáctého století, ukazuje vzdálený výhled na Westminster a Strand. Je to téměř vzor elegance se štíhlými věžemi St. Clement Danes a St. Giles-in-the-Fields, které jsou jasně vidět spolu s majestátní podobou Durham House a Salisbury House. Kdyby umělec obrátil oči jen trochu východním směrem, byl by uprostřed nově vybudovaného města uviděl Royal Exchange, která jako finanční centrum Londýna přirozeně dostala první zbrusu novou věž. Znovu postavena byla také věž St. Mary-le-Bow, stejně jako St. Clement Eastcheap a St. Peter upon Cornhill, St. Stephen Walbrook a St. Michael Crooked Lane a mnoho dalších kostelů, které navrhl Wren spolu se svými kolegy.

Ani jedno z navrhovaných vylepšení se nedá označit jako převratné, či neobyčejné. Londýn, vědom si toho, že se vzpamatovával z katastrofy, se stal spíše městem obyčejných občanů

---

¹⁹⁸ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 239.

¹⁹⁹ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 239.

²⁰⁰ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 224.

²⁰¹ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 225.

postrádal dřívější inklinaci k monarchistické grandióznosti. Otisk tohoto faktu byl nepřehlédnutelný. Změny byly sice rozsáhlé, ale utilitářské. Nově postavené oblasti měly samozřejmě svůj lesk, nicméně to byl lesk střízlivý, ne nepodobný holandským městům, kde bylo možné vidět řady kvalitně postavených cihlových domů. Žádný z nich ovšem neupoutal lidské oko tak jako královské paláce, soudy či nejlepší domy patřící těm nejbohatším. Kostely, jež byly asi největší ozdobou nového města, vděčily za svoji krásu spíše náhodě. Až na výjimky byly všechny postaveny na původních základech, někdy dokonce jako dokonalé kopie svých předchůdců. Jako monumenty zbožného konzervatismu mohly být stejně dobře nudné a obyčejné. Pouze génius jednoho muže je vystavěl do podoby, o které se jejich farníkům ani nesnilo. Katedrála sv. Pavla, věrně podporována lidmi uvnitř hradeb, ale řízena zvenčí, byla jediná budova, která se mohla rovnat zbytku Evropy. Přesto výsledky přestavby zřejmě odůvodňovaly Pepysovo přání, zaznamenané po jednom z večerů, kdy si četl První zprávu o přestavbě. „Modlím se k Bohu, nechť se dožiji toho, aby byl dostavěn v tomto duchu.“²⁰² Byl to on, ne Evelyn, kdo byl Londýňan a věděl ze zkušenosti, kde bota tlačí. Je velká škoda, že byl na jaře roku 1667 vyhoštěn na celých deset let. To bychom mohli mít popis vývoje událostí v nově postaveném městě, z pera pravého obyvatele Cockney. Ti, kdo žili ve městě během přestavby, ji viděli jako postupný proces a tím se jim na ni pohled poněkud zkreslil. Na druhé straně, několik málo cestovatelů, jejichž postřehy byly zaznamenány, postrádaly znalost Londýna v podobě, jaký byl před požárem. Změny ve městě mohou být uvedeny na dvou příkladech. Jeden z nich můžeme vidět v dobovém průzkumu. Threadneedle Street a Thames Street se již nemusely tísnit na pouhých jedenácti stopách od domu k domu. Gracechurch Street a Ludgate Street měly v nejužším bodě třicet pět a čtyřicet pět stop, nikoliv pouhých šestnáct a sedmnáct. Další příklad najdeme ve spisu Bills of Morality. Morové rány, které terorizovaly staré město, nový Londýn sotva trápily. Po celé století nebylo žádné dítě schopné dosáhnout dospělosti, aniž by se s jednou takovou ranou potkalo. Jen při rozšíření v roce 1665 jich uvnitř hradeb zemřela celá sedmina. V době po požáru byly takovéto katastrofy neznámou věcí, až do vypuknutí epidemie cholery v devatenáctém století. Dr. Woodward, lektor na Gresham College mluvil za celé nové město. V dopise, který napsal samotnému Wrenovi, mu ze všeho nejdřív pogrataloval k jeho úloze při budování. Dále řekl, že výsledek rekonstrukce a také samotného Požáru, jakkoliv ničivý byl pro zdejší obyvatele, se ukázal jako nekonečně prospěšný pro budoucí generace. „Vedla zejména k vylepšení a zvyšování úrovně, také k velkoleposti a kráse tohoto města. Dalšími nemalými vylepšeními, která já i všichni ostatní musí sledovat s obrovským uspokojením, jsou zvětšení a rozšíření ulic, dostatek čisté vody, která je dále

---

²⁰² PEPYS, Samuel. The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.), s. 335.

rozváděna do všech koutů města, síť kanalizace a jiné služby které jsou dostupné zdarma pro všechny ve městě a také čistý vzduch a čistota. To vše dělá z Londýna nejen nejnovější, ale také nejzdravější město na celém světě.²⁰³

Domy, ulice, administrativa, obecná kvalita života. Ve všech těchto aspektech bylo nové město lepší než jeho předchůdce. Nebylo vysněným výtvořem žádného architekta, ovšem pro jeho obyvatele bylo, jak řekl Woodward, lepším místem pro život. Je jen málo architektů a projektantů, kteří by za svoji práci nechtěli přijmout takovýto verdikt.

---

²⁰³ Z emailové konverzace s kurátorem RIBA Charlesem Hindem, ze dne 15. 12. 2018.

7. Vzpomínky na Velký požár

Památník je objekt, jehož účelem je připomínat nějakou osobu anebo významnou událost, která se stala a která je hodna neustálého připomínání. Může mít mnoho podob a lze je najít ve všech městech, které mají alespoň nějakou historickou tradici. Velký londýnský požár nám mohou připomenout hned dva památníky. Tzv. Monument, 62 m vysoký dórský sloup a malá pozlacená soška přezdívaná Chlapec od Pye Corner, nacházející se v Holbornu.

7.1. Monument

Památník Velkého požáru Londýna (Monument to the Great Fire of London) [23], známější pod označením Monument, stojí na křižovatce ulic Monument Street a Fish Street Hill. Byl postaven v letech 1671 až 1677 na památku Velkého požáru a na oslavu přestavby města.

V rámci přestavby bylo rozhodnuto postavit památník Velkého ohně poblíž místa, kde celý incident začal. Sir Christopher Wren, generální inspektor krále Karla II. a architekt katedrály sv. Pavla a jeho přítel a kolega, Dr. Robert Hooke, představili návrh pro kolosální dórský sloup v antickém stylu.

Vypracovali plány na sloup s konzolovým kamenným schodištěm o výšce 311 schodů vedoucím k výhledové plošině. Monument, jak je památník nazýván, je 62 metrů vysoký, což je vzdálenost mezi ním a místem na Pudding Lane, kde požár začal.

Sloup byl dokončen v roce 1677 a podle původního Wrenova záměru byl nejprve využíván jako místo pro některé experimenty Královské společnosti, ale vibrace způsobené neustálým provozem se ukázaly jako příliš velké pro úspěch těchto experimentů, a tak byly přerušeny; později se památník stal místem historického zájmu a dal návštěvníkům příležitost podívat se na Londýn ve všech směrech z výšky asi 160 metrů, což je úroveň veřejné galerie.²⁰⁴

Sir Christopher Wren připravil několik návrhů na Monument a výběr a schválení konečného návrhu bylo provedeno po pečlivém zvážení několika alternativních plánů, které též předložil. Wren zpočátku navrhl sloup s vytesanými plameny ze zlaceného bronzu, který vyzařoval z mezery v šachtě a fénixe na vrcholu stoupajícího z popela. Tento návrh byl však shledán nevhodným, a tak navrhl sochu Karla II., vysokou 15 stop (4,57 metrů). Socha se však ukázala jako neuskutečnitelná, z důvodu výdajů, byla proto nahrazena vázou (či urnou) šlehající plameny.

Památník je postaven z portlandského kamene ve stylu dórského sloupu. Podstavec sloupu má asi 21 stop čtverečních a je vysoký 40 stop; na abaku je balkón, který obsahuje tvarovaný válec, který nese plamennou urnu nebo vázu ze zlaceného bronzu, symbolizující oheň [24]. Defoe

---

²⁰⁴ V průběhu let se odehrálo u Monumentu několik incidentů, některé zábavné, některé smělé a některé tragické, více se lze dozvědět na <https://www.themonument.info/history/incidents-involving-the-monument.html>, vyhledáno 10. 2. 2019.

popisuje Monument jako „postavený ve formě svíčky, na vrcholu vytvářející hezký pozlacený plamen stejný jako má právě svíčka.“²⁰⁵

Jeho celková výška 202 stop, je uvedená v nápisu na severním panelu podstavce a rovná se vzdálenosti na východ od místa, kde se nachází, k domu na Pudding Lane, kde požár vypukl. Pilíř je nejen nejvyšší, ale i nejjemněji izolovaný kamenný sloup na světě. Uvnitř je točité schodiště čítající celkem 345 schodů; po výstupu 311 schodů se otevírá schodiště na veřejný balkón poskytující výhled na metropoli a zejména na londýnský přístav; v jednom ohledu je hezčí než z vrcholku katedrály sv. Pavla, protože je možné z něj vidět právě vrchol katedrály.

Stavební práce trvaly šest let, od roku 1671 do roku 1677, kvůli obtížnosti dostat do Londýna dostatečné množství portlandského kamene. To způsobilo, že král vydal 4. května 1669 prohlášení, které zakazovalo přepravovat kameny z ostrova Portland bez povolení generálního inspektora Dr. Christophera Wrena.

Caius Gabriel Cipper zkonstruoval sochu na západním panelu a čtyři draci na podstavci jsou dílem Edwarda Pierce Jr., sochaře a architekta, často zaměstnávaného Wrenem. V rukopisu uloženém v knihovně Guildhall, který obsahuje údaje o výdajích vzniklých při rekonstrukci budov po požáru, jsou celkové náklady na stavbu památníku uvedeny ve výši 13 450 liber.

Množství portlandského kamene obsaženého ve sloupci činí podle odhadů 28, 196 kubických stop.

Dne 4. října 1677 požádal Soudní dvůr Dr. Galea, ředitele školy sv. Pavla a později děkana v Yorku, po konzultaci se sirem Christopherem Wrenem a městským inspektorem Robertem Hookem, aby vytvořil nápis, který byl schválen králem, a předložen Soudnímu dvoru dne 22. ledna téhož měsíce.

Celkem byly navrženy tři latinské nápisy, které pokrývají tři panely podstavce. Na severní straně je zaznamenáno zničení města, na jihu je jeho restaurování, a na východě jsou zapsány roky, v nichž byla stavba zahájena, pokračovala a skončila. Na západní straně je výše zmíněná Cipperova socha, směřuje k Fish Street Hill a představuje krále, který poskytuje ochranu opuštěnému městu a svobodu obyvatel.

Návrh je alegorický a zobrazuje ženskou chátrající postavu představující město Londýn, sedící na zřícenině, hlava jí visí dolů. Má rozčuchané vlasy a levou ruku má nedbale položenou na meči. Za ní stojí Čas s křídly a holou hlavou a postupně ji zvedá. Další ženská postava po jejím boku se jí jemně dotýká jednou rukou a s okřídleným žezlem směřuje nahoru ke dvěma bohyním, které sedí v oblacích, jedna s rohem, označujícím hojnost, druhá má v levé ruce palmovou větvíčku,

---

²⁰⁵ RIDEAL, Rebecca. 1666. Plague, War and Hellfire, s. 223.

značící mír. U jejích nohou je včelí úl, který označuje průmysl, jímž lze překonat největší potíže. Pod alegorií Londýna, uprostřed zřícenin, je drak držící štít a nesoucí na svých bedrech město Londýn, na němž jsou vystaveny domy, které hoří a plameny vyzařující z oken. Za Časem je skupina občanů, kteří zvedají své ruce.

Naproti těmto postavám je dlažba z kamene vyvýšená třemi nebo čtyřmi stupni, na jejímž konci stojí král Karel II. v římském kostýmu, s obuškem v pravé ruce a vavřínovým věncem na hlavě. Směřuje k Londýnu a po jeho boku stojí tři služebnice. První představuje Vědu, na níž tančí okřídlená hlava a kroužek nahých chlapců, v ruce drží postavu Přírody s četnými řadami připravenými pomoci všem. Druhá je Architektura, která po pravé straně drží plán a vlevo čtverec a kompas. Třetí služebnicí je Svoboda mávající kloboukem.

Za králem stojí jeho bratr, vévoda z Yorku, držící v jedné ruce věnec, který korunuje vzestupující město, a v druhé meč na jeho obranu. Jsou to spravedlivé postavy s korunkou Statečnosti a opuštěným lvem. Nad nimi jsou zastoupeny budovy a dělníci jdoucí do práce. A konečně, pod kamennou dlažbou, na níž stojí král, je postava Závisti, která má srdce a z jejích úst vyzařují jedovaté výpary.²⁰⁶

7.2. Zlatý chlapec od Pye Corner

Přestože většina lidí si je vědoma toho, že Pudding Lane je výchozím bodem Velkého požáru v Londýně, málo lidí už ví, kde to celé skončilo. Odpověď? Poměrně nenápadná část Londýna, na rohu ulic Cock Lane a Giltspur Street.

Giltspur Street byla pod tímto názvem poprvé zaznamenána v polovině 16. století. Zdá se, že název pravděpodobně pochází z dřívější přítomnosti trhvců, obchodujících se zbožím potřebným pro středověké turnaje, které se konaly u Smithfield a Cheapside. Cock Lane měla mnohem méně uznávanou historii. Název byl poprvé zaznamenán kolem roku 1200, kdy její jméno pravděpodobně znamenalo místo, kde byli chováni a prodáváni kohouti pro zápasy. V pozdním středověku byla Cock Lane jediným místem severně od Temže, kde byly beztrestně provozovány nevěstince.²⁰⁷

Na rohu těchto ulic stála hospoda The Fortune of War, která získala proslulost ve 20. letech 19. století jako „přechodná zastávka“ pro únosce těl,²⁰⁸ kteří se živili tím, že kradli mrtvé z čerstvě vykopaných hrobů a prodávali je anatomům z nedaleké nemocnice sv. Bartoloměje. V přední části

---

²⁰⁶ Veškeré informace o Monumentu jsem získala při osobní návštěvě místa, lze se o nich ale dočíst i na <https://www.themonument.org.uk/> nebo <https://www.themonument.info/>.

²⁰⁷ <http://hidden-london.com/the-guide/golden-boy-of-pye-corner/>, vyhledáno 6. 2. 2019

²⁰⁸ <https://www.historic-uk.com/HistoryMagazine/DestinationsUK/The-Golden-Boy-of-Pye-Corner/>, vyhledáno 6. 2. 2019

hospody byla umístěna malá dřevěná soška od neznámého tvůrce ze 17. století. Ta nebyla pozlacena až do konce 19. století, kdy se nápis stal nečitelným. Než byla pozlacena, byla socha prostě známá jako „Naked Boy“, „Fat Boy“ nebo „The Glutton“.²⁰⁹ Soška označuje místo, kde byl požár uhašen (budovy zde byly strženy, aby zabránili šíření požáru). Objevil se i názor, že se jedná pouze o obchodní či domovní znamení a s Velkým ohněm nemá nic společného. Budova kde se chlapec nachází, totiž patří pouze do 2. stupně ochrany památek. K tomuto názoru se přiklání i kniha Londýn: Biografie, která uvádí, že se oheň zastavil u Fetter Lane, ulice, která přímo vychází z Fleet Street a směřuje k Holbornu.²¹⁰ Obecně však přetrvává názor, že oheň se zastavil právě tady. Na důkaz tohoto tvrzení je pod chlapcem umístěn nápis:

**This Boy is in Memory put up for the late Fire of London
Occasion'd by the Sin of Gluttony²¹¹**

Když byla taverna roku 1910 přestavěna na budovu ředitelství společnosti City & Guilds, byl chlapec instalován nad jejím vchodem. V dnešní době je socha známá jako Zlatý chlapec od Pye Corner (Golden Boy of Pye Corner) [25].

---

²⁰⁹ <http://hidden-london.com/the-guide/golden-boy-of-pye-corner/>, vyhledáno 6. 2. 2019

²¹⁰ ACKROYD, Peter. Londýn. Biografie, s. 227.

²¹¹ Na desce stojí v překladu přibližně toto: „Tento chlapec je zde na památku dřívějšího požáru v Londýně připomínající hřích nenasytnosti.“

Závěr

Velký požár je jednou z událostí, která značnou měrou utvářela historii města. Vypukl v noci 2. září 1666 v pekařství Thomase Farrinera na Pudding Lane a hnán nepříznivým větrem se rozšířil směrem na západ přes celou City. Třetí den zničil katedrálu sv. Pavla a zastavil se údajně až u Giltspur Street kousek od Holbornu, kde na rohu ulice na budově City & Guilds Group můžeme vidět pozlacenou sošku chlapce, připomínající konec požáru.

Existují mnohá líčení těch necelých pěti dní, kdy se požár šířil městem a v nemalé míře k nim patří i řada básní v antologii nazvané *London in Flames, London in Glory*. Spálené město je tu několikrát přirovnáváno k Římu či Kartágu.

Ačkoliv je Velký požár v Londýně v roce 1666 považován za vůbec největší, po pravdě řečeno to byla jen jedna z mnoha ničujících spalujících vln. Například v roce 60 n.l. a 125 n.l. lehla popelem většina města a vytvořilo se něco, co archeologové popisují jako "vrstvu zničenou ohněm". Londýn hořel také např. v letech 798, 893, 982, 1077, 1093, 1136, 1212 a 1227. Vypadá to, jako by Londýn oheň neustále přivolával. Podle některých historiků patřila oblast kolem City odjakživa k těm hořlavým, např. prostor, kde v současnosti stojí budovy jako St Mary Axe nebo Lloyds Building, byl zničen v letech 1811, 1883, 1940 a pak opět v roce 1993. Oheň se stal podstatnou charakteristikou města. Dokonce se mu přezdívalo "Ohnivý král". Oheň vyvolával u obyvatel města zvědavost, která se nezmenšila ani při bombardování v roce 1940. Lidé tehdy říkali, že se Velký oheň znovu vrátil.

Cílem diplomové práce bylo, především, zaměřit se na důsledky Velkého požáru v Londýně, na průběh přestavby a plány, které k ní vedly. Na základě odborné literatury a rozhovorů se zaměstanci London Fire Brigade Museum jsem dospěla k názorům, že vedení města v době vzniku požáru zaváhalo a špatně vyhodnotilo situaci. Především starosta Thomas Bloodworth nevydal potřebné rozkazy, které by zabránily šíření požáru. Jeho nečinnost v raných fázích Velkého požáru byla široce kritizována veřejností jako jedna z příčin obrovských škod města. Sám Pepys ho označil za hloupého a slabého muže. Uznání a obdiv si nicméně zaslouží všichni, kteří pomohli s hašením ohně a podíleli se na rekonstrukci města. Z mého pohledu jsou to především Christopher Wren a Robert Hooke, ačkoliv nebyl přijat návrh na přestavbu ani jednoho z nich.

Pokud jde o současný Londýn, neustále se vyvíjí, i když se brání změnám ve větším měřítku. Dnešní chaotická megacity dokáže začlenit historické i současné vzory, vesnické struktury a architekturu téměř z každé doby. Tolik vrstev historie přežilo, aby vytvořilo svou současnou strukturu. Možná že neúspěšné návrhy z doby Velkého požáru ukazují, že je hloupost, pokoušet se postavit jednotný Londýn.

Seznam použitých zkratk

Např. – Například

Pol. – Polovina

St. – Saint

Stol. – Století

Sv. – Svatý

Seznam literary

- ACKROYD 1982 — Peter ACKROYD: The Great Fire of London. St. Ives 1982
- BEARD 1982 — Geoffrey BEARD: The Work of Christopher Wren. London 1982
- CROWTHER 1960 — James G. CROWTHER: Founders of British Science. John Wilkins, Robert Boyle, John Ray, Christopher Wren, Robert Hooke, Isaac Newton. London 1960
- ELTON 2000 — Geoffrey R. ELTON: Angličané. Praha 2000
- EVELYN 1907a — John EVELYN: The Diary of John Evelyn. Vol. 1. William BRAY (ed.). London 1907
- EVELYN 1907b — John EVELYN: The diary of John Evelyn. Vol. 2. William BRAY (ed.). London 1907
- GREEN 2006 — Matthew GREEN: London: A Travel Guide Through Time. London 2006
- HANSON 2001a — Neil HANSON: The Dreadful Judgement. The True Story of the Great Fire of London. New York 2001
- HANSON 2002b — Neil HANSON: The Great Fire of London. In That Apocalyptic Year. Hoboken, New Jersey 2002
- JOHNSON 2012 — Paul JOHNSON: Dějiny anglického národa. Voznice 2012
- LEASOR 1961 — James LEASOR: The Plague and the Fire. London 1961
- MAUROIS 1993 — André MAUROIS: Dějiny Anglie. Praha 1993
- MORGAN 2008 — Kenneth O. MORGAN: Dějiny Británie. Praha 2008
- PEPYS 1906a — Samuel PEPYS: The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 1. John WARRINGTON (ed.). London 1906
- PEPYS 1906b — Samuel PEPYS: The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 2. John WARRINGTON (ed.). London 1906
- PEPYS 1906c — Samuel PEPYS: The Diary of Samuel Pepys in Three Volumes. Vol. 3. John WARRINGTON (ed.). London 1906
- PEPYS 1983d — Samuel PEPYS: The Illustrated Pepys. Extracts from The Diary. Robert LATMAN (ed.). London 1983
- PEPYS 2000e — Samuel PEPYS: A Pepys Anthology. Passages from the Diary. New York 2000
- REDDAWAY 1940 — Thomas REDDAWAY: The Rebuilding of London after The Great Fire. London, Toronto 1940
- RIDEAL 2016 — Rebecca RIDEAL: 1666. Plague, War and Hellfire. London 2016
- RIVER 2014 — Charles RIVER (ed.): The Great Fire of London. The History of The 1666 Fire That Destroyed England's Greatest City. USA 2014
- SOO 1998 — Lydia M. SOO: Wren's "tracts" on Architecture and Other Writings. Cambridge 1998
- TINNISWOOD 2001 — Adrian TINNISWOOD: His Invention So Fertile. A Life of Christopher Wren. London 2001

Internetové zdroje

BARRETT 2016 — Victoria BARRETT: The Great Fire of London: A History of Master Planning and Development Management. In: Lichfields, <https://lichfields.uk/blog/2016/november/4/the-great-fire-of-london-a-history-of-master-planning-and-development-management/>, vyhledáno 9. 12. 2018

Obrazová příloha

1. **Jakub I. Stuart**, John de Critz, 1605. Madrid, Museo del Prado, sign. P001954

2. **Karel I. Stuart**, Anthony van Dyck, 1637–8. Londýn, National Gallery, sign. NG1172

3. **Oliver Cromwell**, Robert Walker, 1649. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 536

4. **Karel II. Stuart**, Thomas Hawker, 1680. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 4691

5. **Jakub II. Stuart**, sir Godfrey Kneller, 1684. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NP G666

6. **Vilém III. Oranžský**, sir Peter Lely, 1677. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 1902

7. **John Evelyn**, Robert Walker, 1648–1686. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 6179

8. **Samuel Pepys**, John Hayls, 1666. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 211

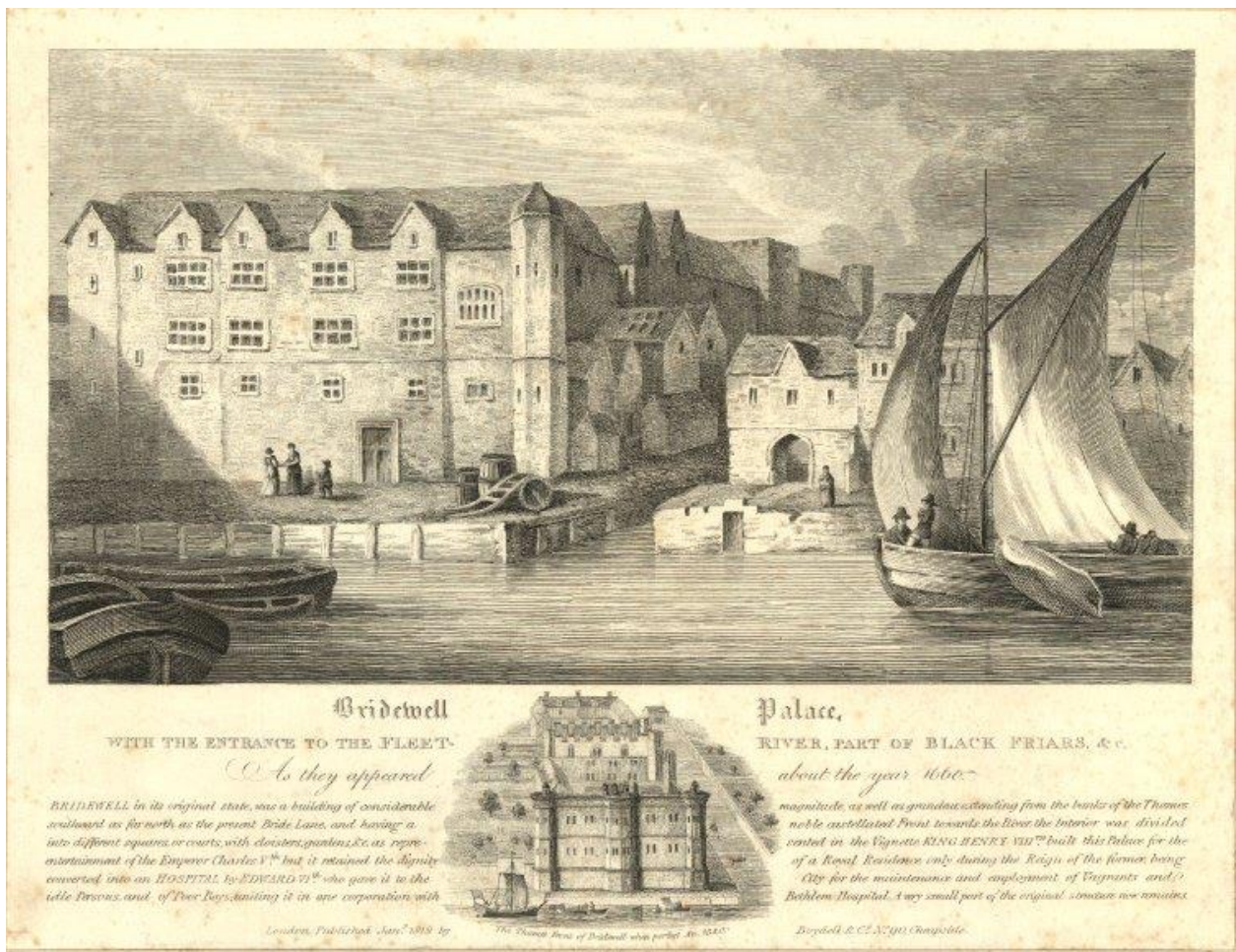

9. Mapa Velkého požáru Londýna, Václav Hollar, 1667. Londýn, British Library, sign. Maps.Crace.Port.1.50

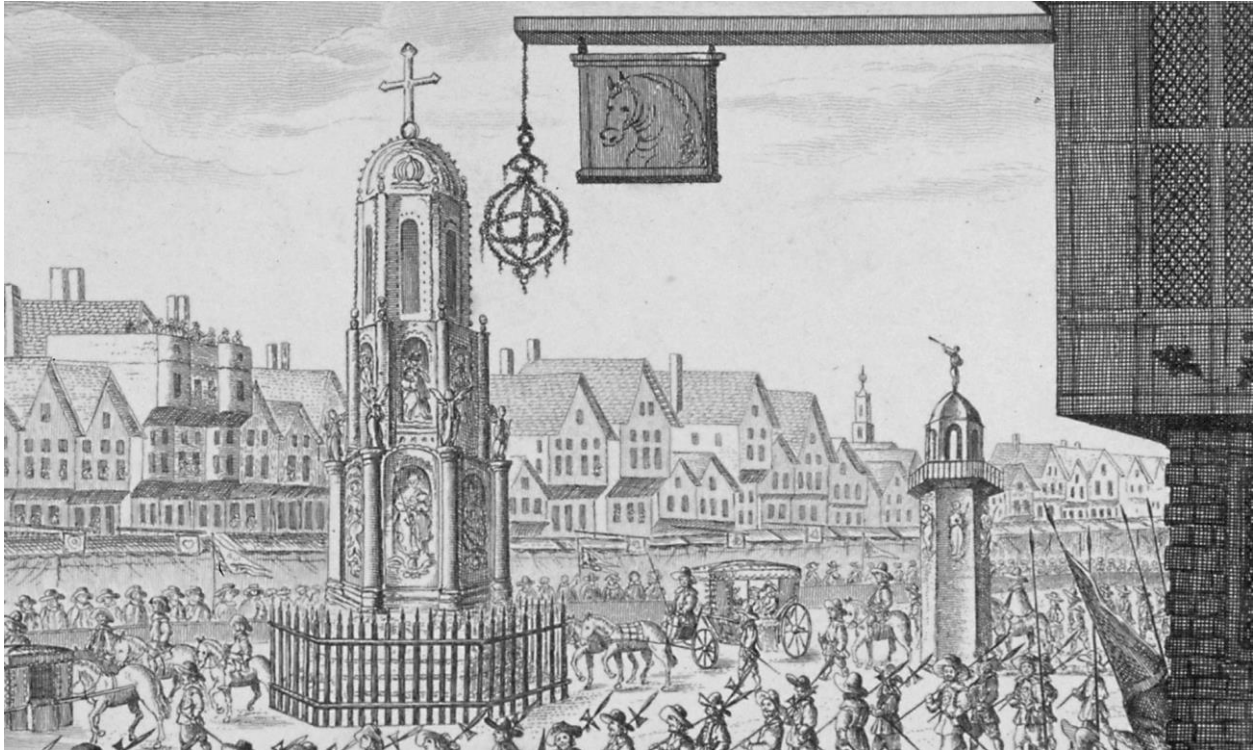

10. Baynard Castle na řece Temži, John Cooke, 1775–77. Londýn, British Library, sign. Ktop XVII
2

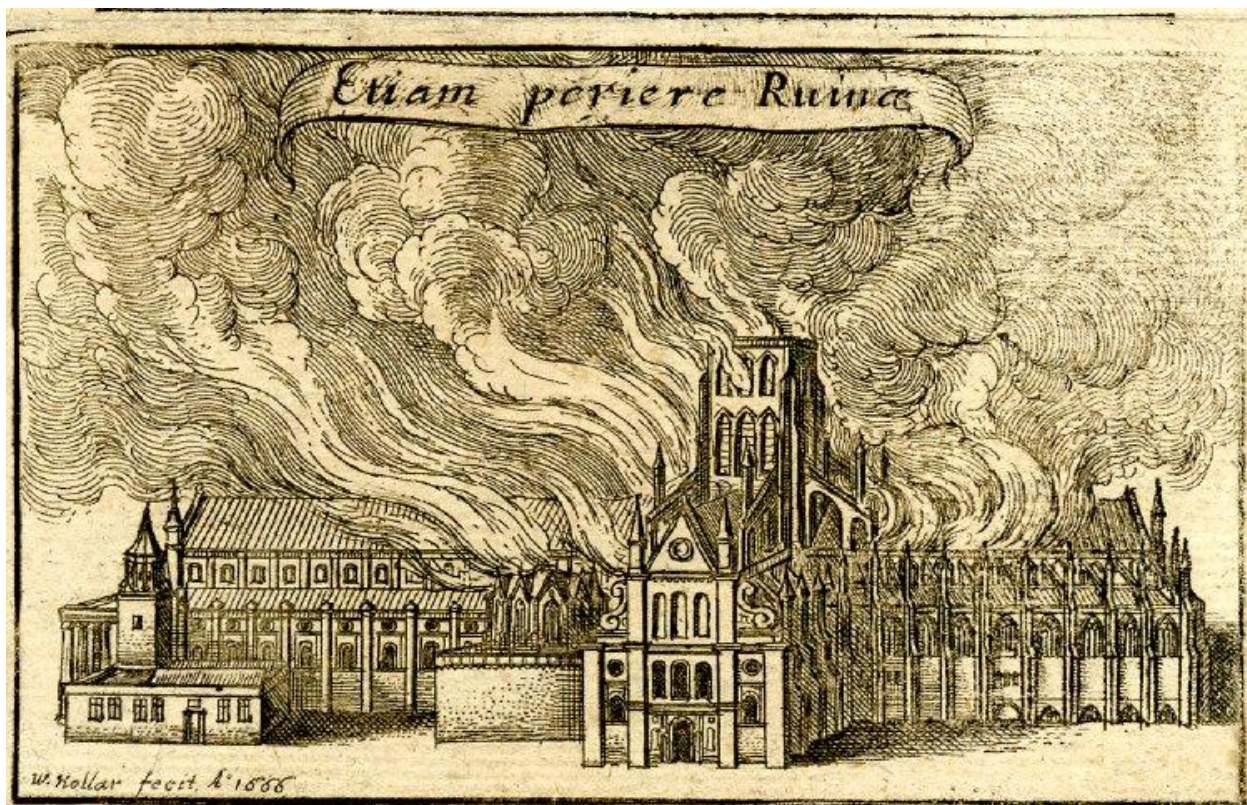

11. Bridewell Castle se vstupní branou od řeky Fleet a části Blackriars kolem roku 1660, Josiah Boydell, 1818. Londýn, British Museum, sign. 1880,1113.1499

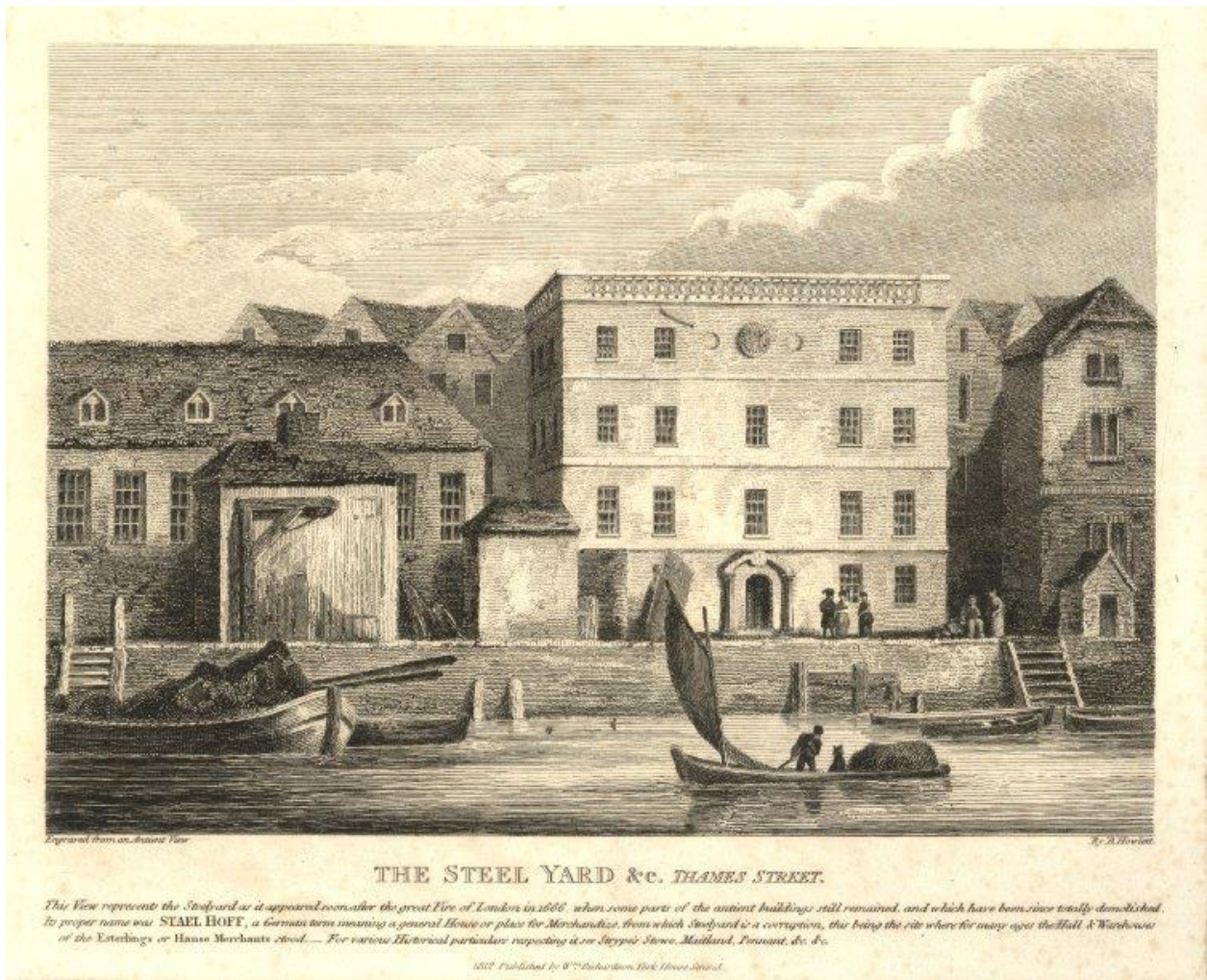
12. Cheapside Cross s Velkým vodovodním potrubím napravo, neznámý autor, kolem 1660.
Londýn, Guildhall Library & Art Gallery, sign. Acc. 110579

13. Pohled na Katedrálu sv. Pavla během požáru, Václav Hollar, 1666. Londýn, British Museum, sign. 1850,0223.287

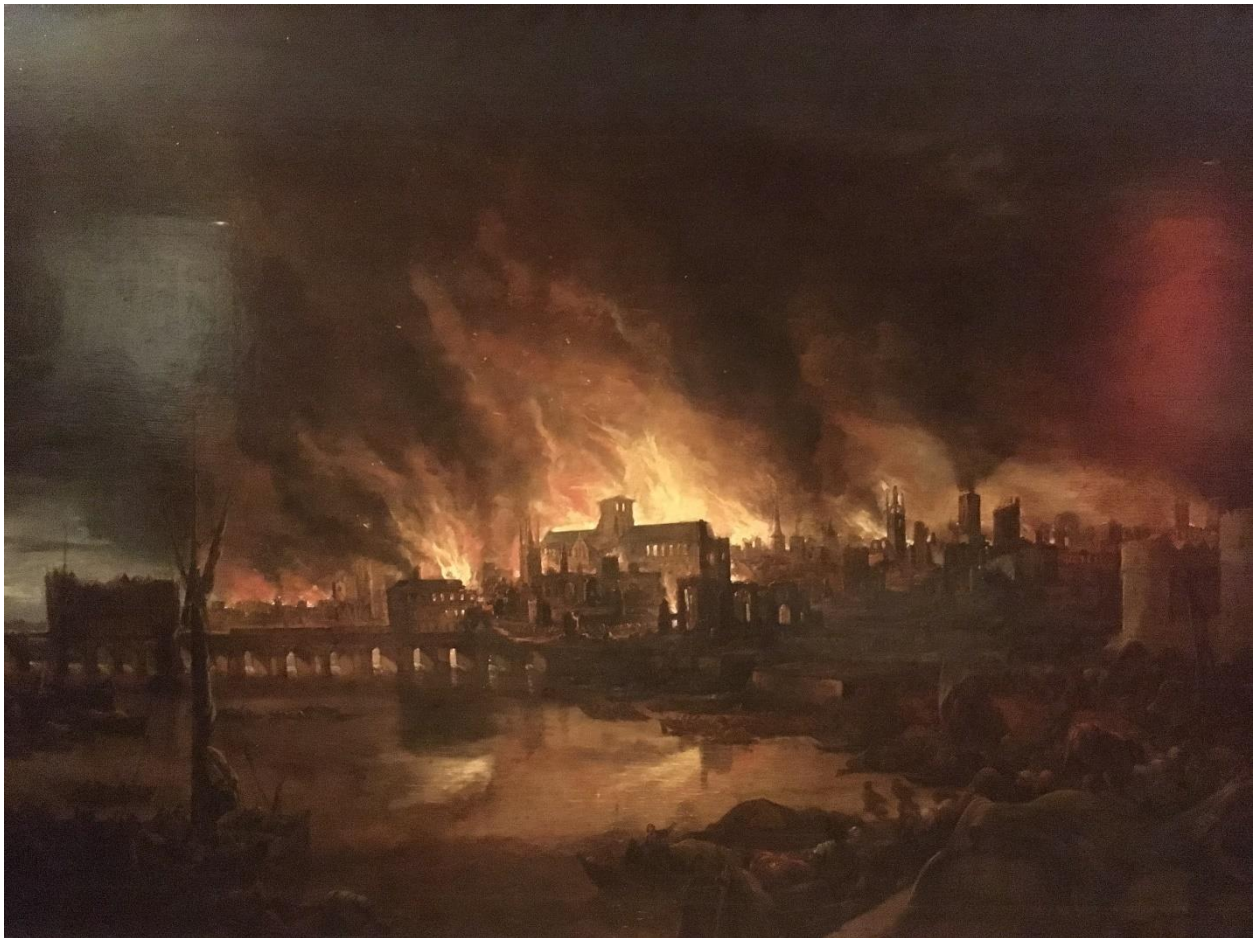

14. Steelyard a Thames Street, Bartholomew Howlett, 1812. Londýn, British Museum, sign. 1880, 1113, 1512

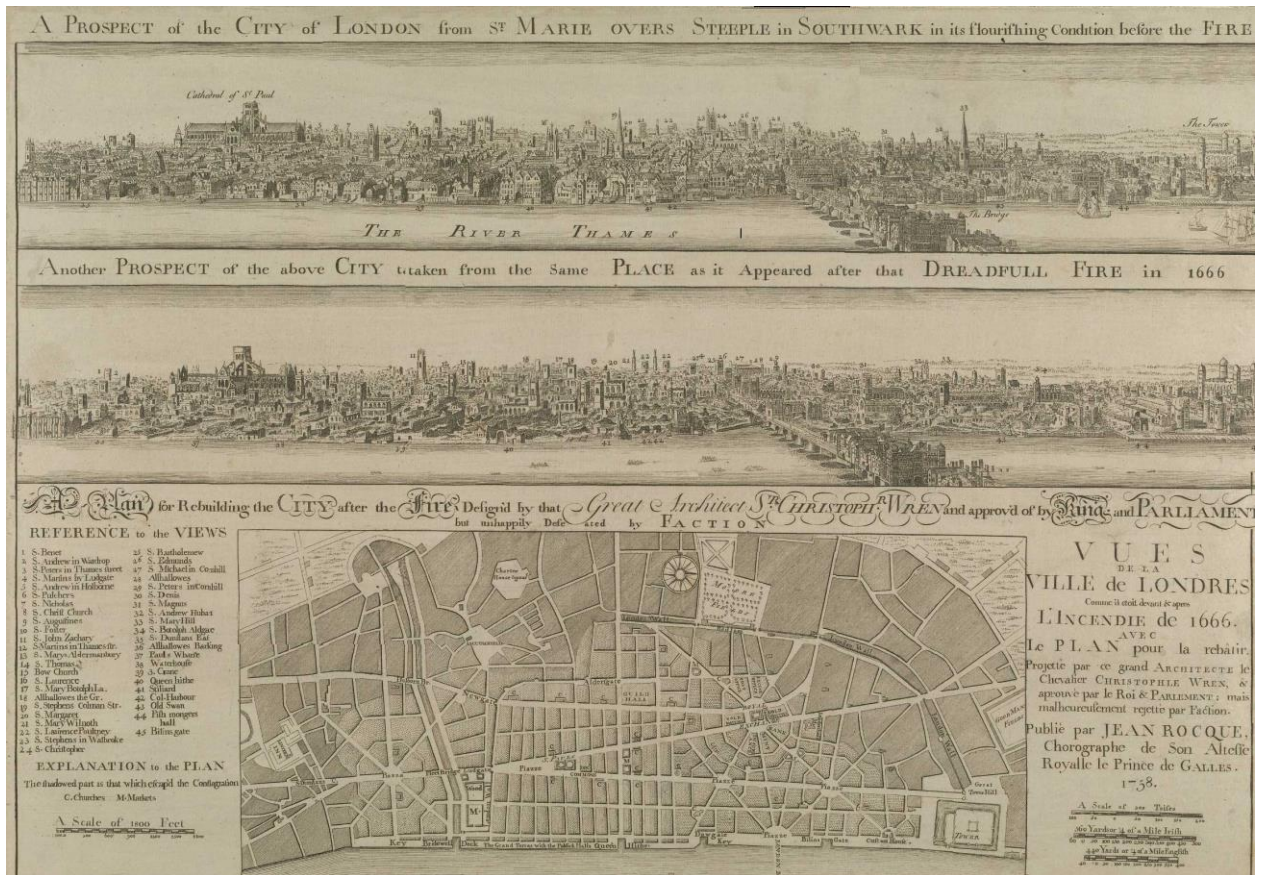

15. **Royal Exchange**, Václav Hollar, před rokem 1666. Toronto, University of Toronto, Wenceslaus Hollar Collection, sign. P907

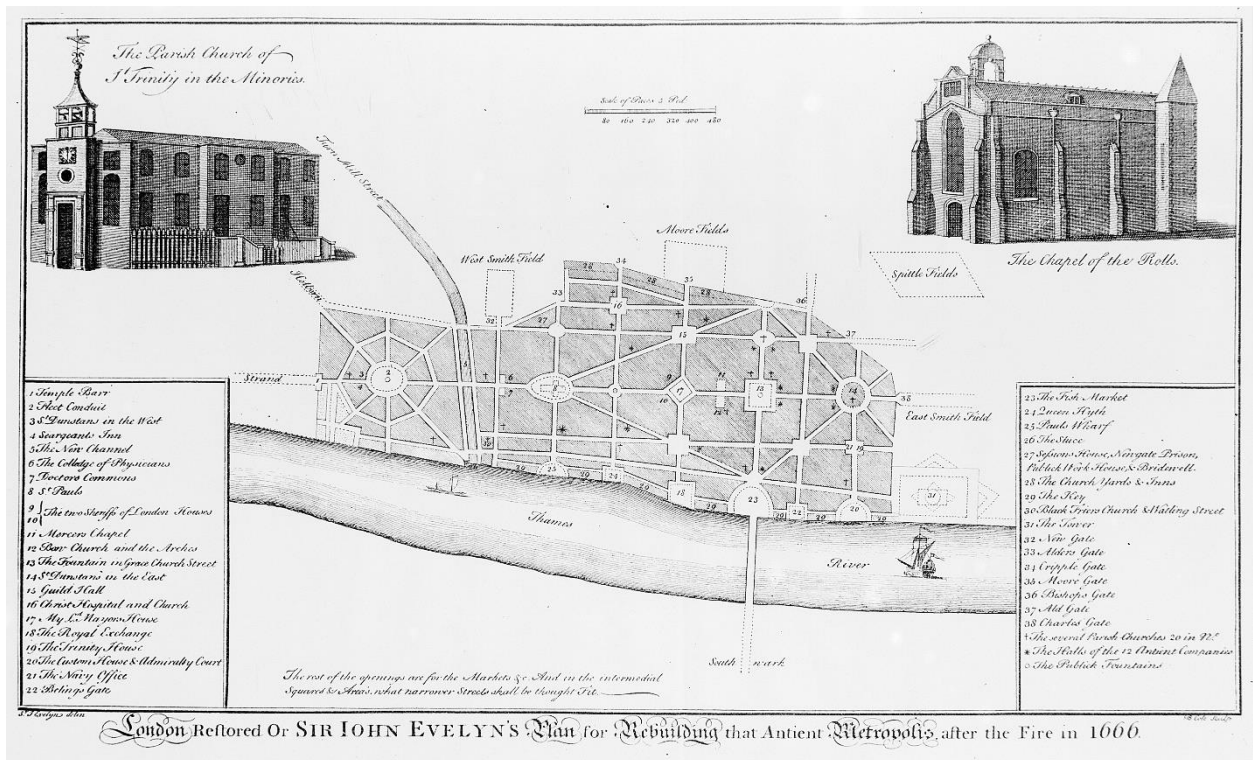

16. **Velký požár Londýna**, neznámý autor, kolem 1675. Londýn, Museum of London, sign. 95.313

17. Plán Christophera Wrena na obnovu Londýna po požáru v roce 1666, Christopher Wren, 1666. Londýn, British Library, sign. Maps.Crace XVII

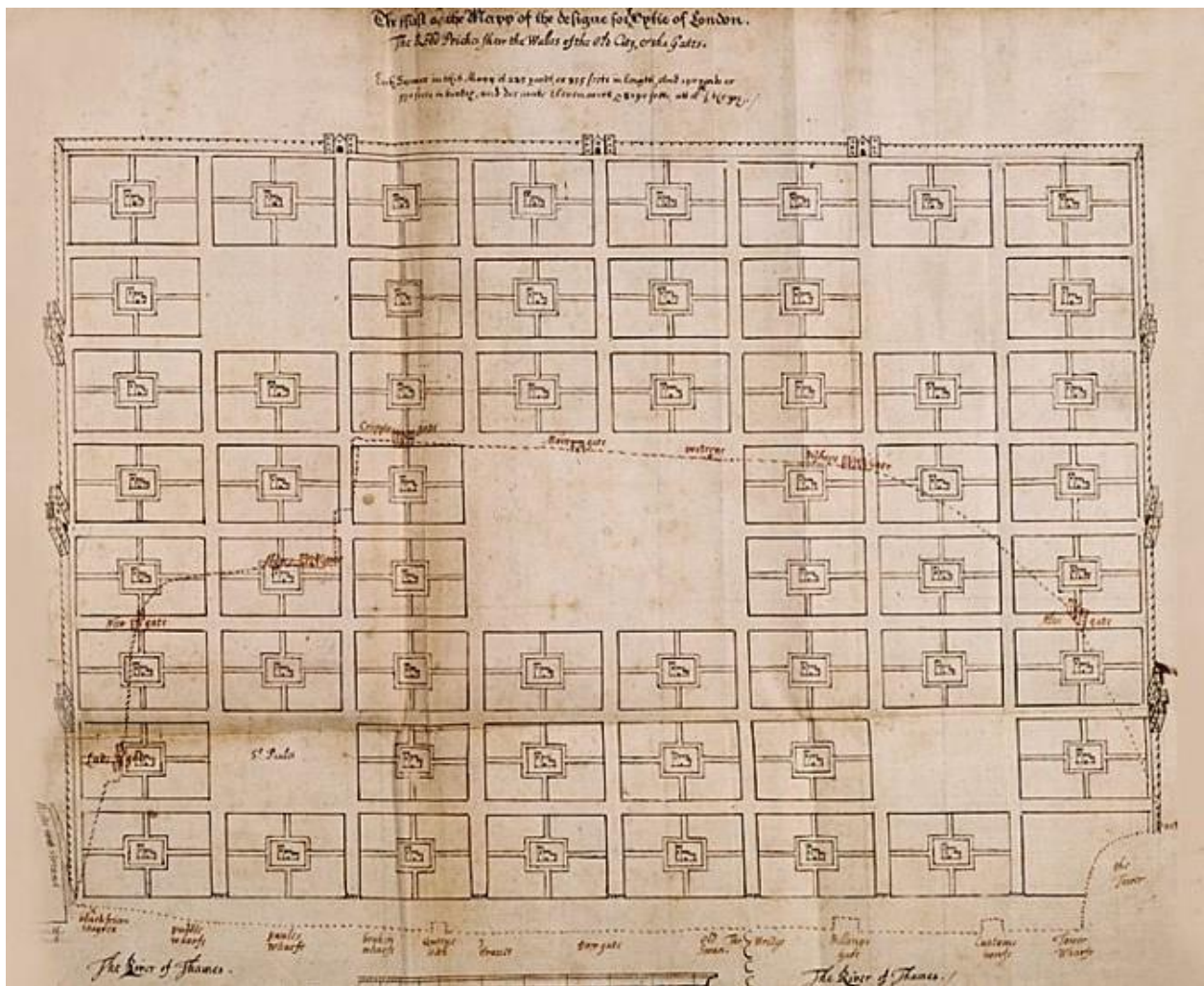

18. Plán Johna Evelynna na přestavbu města po požáru v roce 1666, John Evelyn, 1666. Londýn, Welcome Collection, Topography Town Planning

19. Plán Roberta Hooka na přestavbu města po požáru v roce 1666, Robert Hooke, 1666.
 London, London Metropolitan Archives, sign. SC/GL/STP/006/004/016

20. Plán Richarda Newcourta na přestavbu města po požáru v roce 1666, Richard Newcourt, 1666. Londýn, London Metropolitan Archives, sign. CLC/481/MS03441

21. Plán Valentína Knighta na obnovu Londýna po požáru v roce 1666, Valentine Knight, 1666. Londýn, Royal Institute of British Architects, sign. Town planning: Great Britain: London: 1666

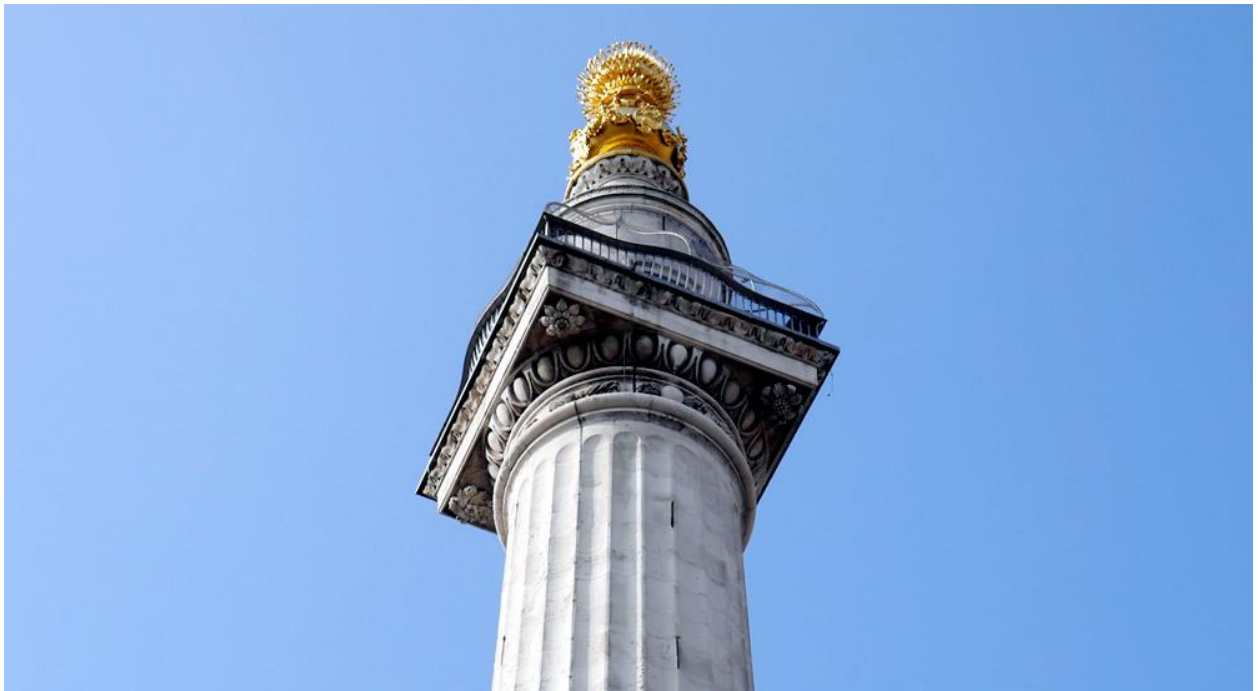

22. **Velká Ogilbyho mapa města Londýna**, John Ogilby, William Morgan, Václav Hollar, 1677.
Londýn, British Library, sign. Maps Crace Port 2.61

23. Památník Velkého požáru Londýna, Christopher Wren, Robert Hooke, 1671–1677. Londýn

24. Památník Velkého požáru Londýna, detail na plamennou urnu šlehající oheň, Christopher Wren, Robert Hooke, 1671–1677. Londýn

25. Chlapec od Pyer Corner, neznámý autor, 2. pol. 17. století. Londýn

Seznam vyobrazení

- Jakub I. Stuart**, John de Critz, 1605. Madrid, Museo del Prado, sign. P001954. Foto: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/JamesIEngland.jpg>
- Karel I. Stuart**, Anthony van Dyck, 1637–8. Londýn, National Gallery, sign. NG1172. Foto: <https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/anthony-van-dyck-equestrian-portrait-of-charles-i>
- Oliver Cromwell**, Robert Walker, 1649. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 536. Foto: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw01594/Oliver-Cromwell?LinkID=mp01116&role=sit&rNo=0>
- Karel II. Stuart**, Thomas Hawker, 1680. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 4691. Foto: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw01238/King-Charles-II?>
- Jakub II. Stuart**, sir Godfrey Kneller, 1684. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NP G666. Foto: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw03423/King-James-II?LinkID=mp02391&search=sas&sText=james+II&role=sit&rNo=4>
- Vilém III. Oranžský**, sir Peter Lely, 1677. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 1902. Foto: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw06795/King-William-III?LinkID=mp04834&search=sas&sText=william+III&role=sit&rNo=2>
- John Evelyn**, Robert Walker, 1648-1686. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 6179. Foto: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw08141/John-Evelyn?LinkID=mp01509&search=sas&sText=John+evelyn&role=sit&rNo=1>
- Samuel Pepys**, John Hayls, 1666. Londýn, National Portrait Gallery, sign. NPG 211. Foto: <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw04948/Samuel-Pepys?LinkID=mp03510&search=sas&sText=Samuel+Pepys&role=sit&rNo=0>
- Mapa Velkého požáru Londýna**, Václav Hollar, 1667. Londýn, British Library, sign. Maps.Crace.Port.1.50. Foto: Autor
- Baynard Castle na řece Temži**, John Cooke, 1775–77. Londýn, British Library, sign. Ktop XVII 2. Foto: Autor
- Bridewell Castle se vstupní branou od řeky Fleet a částí Blackriars kolem roku 1660**, Josiah Boydell, 1818. Londýn, British Museum, sign. 1880,1113.1499. Foto: Autor
- Cheapside Cross s Velkým vodovodním potrubím napravo**, neznámý autor, kolem 1660. Londýn, Guildhall Library & Art Gallery, sign. Acc. 110579. Foto: Autor
- Pohled na Katedrálu sv. Pavla během požáru**, Václav Hollar, 1666. Londýn, British Museum, sign. 1850,0223.287. Foto: Autor
- Steelyard a Thames Street**, Bartholomew Howlett, 1812. Londýn, British Museum, sign. 1880, 1113, 1512. Foto: Autor
- Royal Exchange**, Václav Hollar, před rokem 1666. Toronto, University of Toronto, Wenceslaus Hollar Collection, sign. P907. Foto: https://hollar.library.utoronto.ca/islandora/object/hollar%3AHollar_k_0878
- Velký požár Londýna**, neznámý autor, kolem 1675. Londýn, Museum of London, sign. 95.313. Foto: Autor
- Plán Christophera Wrena na obnovu Londýna po požáru v roce 1666**, Christopher Wren, 1666. Londýn, British Library, sign. Maps.Crace XVII. Foto: Autor
- Plán Johna Evelyny na přestavbu města po požáru v roce 1666**, John Evelyn, 1666. Londýn, Welcome Collection, Topography Town Planning. Foto: Autor (emailová korespondence)
- Plán Roberta Hooka na přestavbu města po požáru v roce 1666**, Robert Hooke, 1666. London, London Metropolitan Archives, sign. SC/GL/STP/006/004/016. Foto: Autor (emailová korespondence)
- Plán Richarda Newcourta na přestavbu města po požáru v roce 1666**, Richard Newcourt, 1666. Londýn, London Metropolitan Archives, sign. CLC/481/MS03441. Foto: Autor (emailová korespondence)
- Plán Valentina Knighta na obnovu Londýna po požáru v roce 1666**, Valentine Knight, 1666.

Londýn, Royal Institute of British Architects, sign. Town planning: Great Britain: London: 1666.

Foto: Autor (emailová korespondence)

Velká Ogilbyho mapa města Londýna, John Ogilby, William Morgan, Václav Hollar, 1677.

Londýn, British Library, sign. Maps Crace Port 2.61. Foto: Autor

Památník Velkého požáru Londýna, Christopher Wren, Robert Hooke, 1671–1677. Londýn.

Foto: Autor

Památník Velkého požáru Londýna, detail na plamennou urnu šlehající oheň, Christopher Wren, Robert Hooke, 1671–1677. Londýn. Foto:

https://www.google.com/url?sa=i&source=images&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjT96eCmc3gAhUNLIAKHUCbA68QjB16BAgBEAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.themonument.info%2F&psig=A0vVaw2u_1dPRn4qFOR18-LmpgKV&ust=1550851080999142

Chlapec od Pyer Corner, neznámý autor, 2. pol. 17. století. Londýn. Foto: Autor

Seznam kostelů stojících v Londýně v době Velkého požáru

Níže uvedený seznam obsahuje všech 109 farních kostelů, které v době Velkého požáru v Londýně stály. Po požáru došlo k určitému zmatku v číslech. Konečná zpráva inspektorů udává celkový počet zničených kostelů 89 a jiné orgány udávají 87 kostelů. Podle posledních průzkumů však bylo zničeno 84 kostelů a tři další byly z velké části opraveny. Ty, které byly Christopherem Wrenem později přestavěny, jsou označeny hvězdičkou:

- Allhallows Bread Street*
- Allhallows the More*
- Allhallows the Less
- Allhallows Honey Lane
- Allhallows Lombard Street*
- St. Alban Wood Street*
- St. Andrew Hubbard
- St. Andrew-by-the-Wardrobe*
- St. Anne Blackfriars
- St. Anne and St. Agnes*
- St. Antholin*
- St. Augustine*
- St. Bartholomew Exchange*
- St. Benet Fink*
- St. Benet Gracechurch Street*
- St. Benet Pauls Wharf*
- St. Benet Sherehog
- St. Botolph Billingsgate
- St. Bride*
- Christ Church*
- St. Christopher-le-Stocks*
- St. Clement Eastcheap*
- St. Dionis Backchurch*
- St. Dunstan-in-the-East*
- St. Edmund King and Martyr*
- St. Faith
- St. Gabriel Fenchurch
- St. George Botolph Lane*
- St. Gregory-by-Pauls
- Holy Trinity the Less
- St. James Garlickhithe*
- St. John the Bapstist Walbrook
- St. John Zachary
- St. Laurence Jewry*
- St. Laurence Pountney
- St. Leonard Eastcheap
- St. Margaret Ludgate*
- St. Martin Orgar
- St. Martin Pomeroy
- St. Martin Vintry
- St. Mary Abchurch *
- St. Mary Aldermanbury*
- St. Mary Aldermary*
- St. Mary Bothaw
- St. Mary-le-Bow*
- St. Mary Colechurch
- St. Mary-at-Hill*
- St. Mary Magdalen Milk Street
- St. Mary Magdalen Old Fish Street*
- St. Mary Mounthaw
- St. Mary Somerset*
- St. Mary Staining
- St. Mary Woolchurch
- St. Matthew Friday Street*
- St. Michael Bassishaw*
- St. Michael Cornhill*
- St. Michael Crooked Lane*
- St. Michael Queenhithe*
- St. Michael le Querne
- St. Michael Paternoster Royal*
- St. Michael Wood Street*
- St. Mildred Bread Street*
- St. Mildred Poultry*
- St. Nicholas Acon
- St. Nicholas Cole Abbey*
- St. Nicholas Olave
- St. Olave Jewry*
- St. Olave Silver Street
- St. Pancras Soper Lane
- St. Peter Chepe
- St. Peter Cornhill*
- St. Peter Pauls Wharf

- St. Leonard Foster Lane
- St. Magnus the Martyr*
- St. Margaret Lothbury*
- St. Margaret Moses
- St. Margaret New Fish Street
- St. Margaret Pattens*
- St. Stephen Coleman Street*
- St. Stephen Walbrook*
- St. Swithin*
- St. Thomas the Apostle
- St. Vedast. Foster Lane*

Tři kostely byly zničeny jen částečně:

- St. Mary Woolnoth
- St. Peter-le-Poore
- St. Sepulchre

Dvacet dva kostelů zůstalo nepoškozeno:

- Allhallows Barking
- Allhallows London Wall
- Allhallows Staining
- St. Alphage London Wall
- St. Andrew Holborn
- St. Andrew Undershaft
- St. Bartholomew-the-Great
- St. Bartholomew-the-Less
- St. Botolph Aldersgate
- St. Botolph Aldgate
- St. Botolph Bishopsgate
- St. Dunstan-in-the-West
- St. Ethelburga
- St. Giles Cripplegate
- St. Helen Bishopsgate
- Holy Trinity Minories
- St. James Duke's Place
- St. Katherine Coleman
- St. Katherine Cree
- St. Martin Outwich
- St. Olave Hart Street
- St. Peter ad Vincula

Až na několik výjimek byly Wrenovy kostely využívány k bohoslužbám již během výstavby. V důsledku toho existuje značná nejasnost ohledně dat, kdy byly kostely opravdu dokončeny. Následující seznam uvádí data výstavby padesáti jedna kostelů, jak je uvedeno ve Wrenových stavebních zprávách uschovaných v Bodleian Library:

St. Mary-le-Bow, 1670–80 (věž kostela 1683); St. Mary-at-Hill, 1670–76; St. Vedast, 1670–73 (věž kostela 1695); St. Sepulchre, opraven v letech 1677–1678; St. Christopher-le-Stock, 1670–75 (stržen, aby uvolnil místo Bank of England); St. Michael Cornhill, 1670–77 (věž 1721); St. Stephen Walbrook, 1672–87; St. Benet Fink, 1670–81 (zničen v roce 1843 kvůli výstavbě nové Královské burzy); St. Olave Jewry, 1670–79 (zničen v roce 1887 kvůli Union of City Benefices Act); St. Dionis Backchurch, 1670–86 (zničen v roce 1876 ze stejného důvodu); St. George Botolph Lane, 1671–79 (zničen v roce 1876 ze stejného důvodu); St. Michael Wood Street, 1670–87 (zničen ze stejného důvodu); St. Magnus the Martyr, 1671–87 (věž kostela 1705); St. Mildred Poultry, 1670–79 (zničen v roce 1872 kvůli Union of Benefices Act); St. Stephen Coleman, 1674–81; St. Laurence Jewry, 1670–86; St. Nicholas Cole Abbey, 1671–81; St. Michael

Queenhithe, 1676–87 (zničen v roce 1876 kvůli Union of Benefices Act); St. Mary Aldermanbury, 1670–86; St. Swithin, 1677–87; St. Michael Bassishaw, 1676–82 (zničen kvůli Union of Benefices Act); St. Mary Woolnoth, opraven 1677; St. Bartholomew Exchange, 1674–86 (přesunut v roce 1840 do Moorfields kvůli Sun Fire Office, a nakonec stržen kvůli Union of Benefices Act); St. Anne and St. Agnes, 1670–87; St. Bride's, 1670–84 (věž kostela 1699); St. Peter Corn-hill, 1677–87; St. Antholin Watling Street, 1678–91 (stržen kvůli Union of Benefices Act v roce 1875); *St Mary Aldermary, 1682 (věž 1711); St. Mildred Bread Street, 1681–87; *St. Augustine and St. Faith, 1683 (jehlanovitá věž 1695); St. James Garlickhithe, 1674–87; Allhallows the More, 1677–87 (stržen kvůli Union of Benefices Act v roce 1896); Allhallows Bread Street, 1677–87; St. Benet Paul's Wharf (nyní Welsh Church), 1677–85; St. Martin Ludgate, 1677–87; St. Alban Wood Street, 1682–87; St. Mary Magdalen Old Fish Street, 1683–87 (poničen při požáru v roce 1886 a následně odstraněn); St. Benet Gracechurch Street, 1681–87 (zničen kvůli Union of Benefices Act v roce 1867); St. Matthew Friday Street, 1681–87 (zničen kvůli Union of Benefices Act v roce 1876); St. Clement East Cheap, 1683–87; St. Mary Abchurch, 1681–87; St. Margaret Pattens, 1684–89; St. Michael Crooked Lane, 1684–94 (zničen v roce 1831 kvůli lepšímu přístupu k London Bridge); St. Edmund King and Martyr, Lombard Street, 1670–79; St. Margaret Lothbury, 1686–93; St. Andrew-by-the-Wardrobe, 1685–95; Allhallows, Lombard Street, 1686–94; St. Michael Paternoster Royal, 1686–94; St. Mary Somerset, 1686–94 (zničen kvůli Union of Benefices Act v roce 1872, věž kostela stále stojí); St. Dunstan-in-the-East, opraven v roce 1671 (věž 1699); Christ Church Newgate Street, 1677–91.

Seznam společností, které Velký požár Londýna zničil

Během požáru bylo zničeno 44 budov Livery Companies. Seznam byl sestaven z již existujících záznamů a podle Hollarovy reprodukce obrazového plánu „Exact Surveigh Within the Ruins of London“, jehož původní kopie se nachází v Sun Fire Office. Domy, jež shořely při Velkém požáru patřily těmto společnostem:

- Apothecaries
- Bakers
- Barber Surgeons
- Blacksmiths
- Brewers
- Broderers
- Butchers
- Clothworkers
- Coopers
- Cordwainers
- Curriers
- Cutlers
- Drapers
- Dyers
- Fishmongers
- Founders
- Girdlers
- Goldsmiths
- Grocers
- Haberdashers
- Innholders
- Joiners
- Masons
- Mercers
- Merchant Taylors
- Parish Clerks
- Paynter Stainers
- Pewterers
- Plaisterers
- Plumbers
- Poulters
- Saddlers
- Salters
- Scriveners
- Skinners
- Stationers
- Tallow Chandlers
- Turners
- Vintners
- Watermen
- Wax Chandlers
- Weavers
- Woodmongersowyers

Následujícím společnostem se Velký požár vyhnul:

- Armourers
- Bricklayers
- Carpenter
- Cooks
- Ironmongers
- Leathersellers
- Upholsterers